

Rapport fra arbeidsgruppen for utvikling av JFEXFAC04

Avgitt 29. august 2022

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	3
1.1	Bakgrunn	3
1.2	Arbeidsgruppens sammensetning og arbeid	3
2	NÆRMERE OM BAKGRUNNEN FOR GRUPPENS ARBEID	5
2.1	JFEXFAC04 frem til endringene vår/høst 2020	5
2.2	Den periodiske emneevalueringen høsten 2019	6
2.3	Oppfølging i faglærergruppen våren 2020	7
2.4	Endringene fra og med høsten 2020	8
2.5	Den periodiske emneevalueringen våren 2021	8
2.6	Deltakelse i CELLS Frontrunnergruppe om hjemmeeksamen.....	9
2.7	Innstillingen fra arbeidsgruppen av 2009	9
3	UTFORDRINGER VED NÅGJELDENE ORDNING	11
3.1	Innledende merknader	11
3.2	Utfordringer knyttet til emnets læringskrav.....	11
3.3	Utfordringer knyttet til emnets anbefalte litteratur	13
3.4	Utfordringer knyttet til emnets anseelse	13
3.5	Utfordringer knyttet til undervisningen.	14
3.6	Utfordringer knyttet til emnets evalueringsform	15
4	ARBEIDSGRUPPENS VURDERINGER AV EMNET OG TIL UTVIKLINGEN AV DET	16
4.1	Overordnede vurderinger	16
4.1.1	Behovet for reform.....	16
4.1.2	Overordnede målsetninger	16
4.1.3	Synspunkter på emnedesign	17
4.1.4	Om karakteren av arbeidsgruppens vurderinger og anbefalinger.....	18
4.2	Vurderinger til emnets læringskrav	19
4.2.1	Struktureringen og formuleringen av någjeldende læringskrav	19
4.2.2	Vurderinger til emnets analytiske perspektiver	20
4.2.3	Vurderinger til emnets normative og kritiske perspektiver	23

4.2.4	Vurderinger til utviklingen av emnets normative og kritiske perspektiver	25
4.3	Vurderinger til emnets anbefalte litteratur	28
4.3.1	Vurderinger til någjeldende hovedlitteratur	28
4.3.2	Synspunkter på utvelgelse/utvikling av litteratur	31
4.4	Vurderinger til emnets undervisningstilbud	35
4.5	Vurderinger til emnets evalueringsform.....	36
5	OPPSUMMERING AV ARBEIDSGRUPPENS VURDERINGER OG ANBEFALINGER	39
5.1	Arbeidsgruppens anbefalinger – kort oppsummert	39
5.2	Emnets utfordringer og behovet for reform.....	39
5.3	Anbefalinger om emnets læringskrav	40
5.4	Anbefalinger om anbefalt hovedlitteratur.....	42
5.5	Anbefalinger om undervisningstilbudet	42
5.6	Anbefalinger om evalueringsform	43
5.7	Andre anbefalinger	43
	VEDLEGG A: PENSUM/LÆRINGSKRAV H2019.....	45
	VEDLEGG B: PERIODISK EMNEEVALUERING H2019	51
	VEDLEGG C: NÅGJELDENE PENSUM/LÆRINGSKRAV.....	56
	VEDLEGG D: PERIODISK EMNEEVALUERING V2021	60
	VEDLEGG E: PROBLEMNOTAT FRA JSU H2009.....	65
	VEDLEGG F: STUDENTEVALUERINGEN FRA 2009	67
	VEDLEGG G: KOLLEGIETS VEDTAK I SAK V 5 26. FEBRUAR 2002	93

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Høstsemesteret 2019 tok ny ansvarlig faglærer for JFEXFAC04, Markus Jerkø, initiativ til en periodisk emneevaluering. Den avdekket betydelig misnøye blant studentene med emnets pensum, læringskrav og undervisning. Et hovedinntrykk var at studentene anså pensum/læringskrav som for omfattende og komplisert og undervisningen som mangelfull. Emnet hadde også lenge slitt med dårlig oppmøte til undervisningen og et «statusproblem».

Etter oppfølging i faglærergruppen våren 2020 fremmet ansvarlig faglærer forslag om foreløpige endringer i emnets pensum/læringskrav, emnebeskrivelse og undervisningstilbud. Det ble også foreslått midlertidig innført en obligatorisk skriftlig innlevering i emnet som må bestås for å kunne avlegge eksamen. Studieårsansvarlig, Jon Christian Fløysvik Nordrum, innstilte i samsvar med forslagene, og bemerket i sin innstilling:

1) Dette bør ses som det første trinnet i oppfølgingen av evalueringen av JFEXFAC. Faget bør gjennomgås i sin helhet i lys av den periodevise emneevalueringen. I denne gjennomgåelsen bør det legges til rette for innspill også fra andre enn faglærergruppen, ikke minst studentene.

2) I den videre utvikling av faget er det særlig viktig at ansvarlig faglærer arbeider for å oppfylle instruksens punkt 4.2 om å sikre «god kjønnsmessig balanse blant forfatterne oppsatt som hovedlitteratur» og «at aktuelle kjønnsperspektiver inkluderes i faget».

Jeg har forstått det slik at disse merknadene er godt i samsvar med planene ansvarlig faglærer har for videre utvikling av faget.

Innstillingen ble godkjent av studiedekan Tarjei Bekkedal, som sluttet seg til merknadene fra studieårsansvarlig, og la til at de foreslåtte endringer i evalueringsform også var ansett ønskelige fra fakultetets side.

Denne arbeidsgruppen for utvikling av JFEXFAC04 ble satt ned for å følge opp den periodiske emneevalueringen, med en helhetlig vurdering av emnet, i samsvar med forutsetningene fra ansvarlig faglærer, studieårsansvarlig og studiedekanen.

1.2 Arbeidsgruppens sammensetning og arbeid

Ansvarlig faglærer initierte nedsettingen av arbeidsgruppen under høstsemesteret 2021. Den startet opp sitt arbeid våren 2022. Gruppen har bestått av følgende medlemmer:

- Markus Jerkø, professor ved IfP, ansvarlig faglærer for JFEXFAC04 (leder)
- Jakob Elster, førsteamanuensis ved SMR, faglærer på JFEXFAC04
- Ingvill Knutsen, student oppnevnt av JSU
- Nasjida Noorestany, student oppnevnt av JSU

Ved nedsettingen ble det tilstrebet at utvalget av faglærere i gruppen skulle ha betydelig erfaring som undervisere i emnet, bred faglig kompetanse, og at flere av Fakultetets institutter/sentre var representert.¹

På bakgrunn av studentenes misnøye med emnet anså ansvarlig faglærer det som viktig at studentene ikke bare ble hørt i den videre evalueringen, men at de var aktivt representert i arbeidet, for å sikre legitimiteten til gruppens anbefalinger blant studentene på Fakultetet. De to studentrepresentantene ble oppnevnt av JSU etter henvendelse fra ansvarlig faglærer. I henvendelsen ble det påpekt at det var ønskelig om oppnevningen av studentrepresentantene medvirket til en bedre kjønnsfordeling i gruppen (for tiden er det kun mannlige faglærere på JFEXFAC04), og om (minst) én av studentrepresentantene hadde tatt emnet relativt nylig og var kjent med den versjon av emnet som det har vært undervist i siden høsten 2020.

Arbeidsgruppen har hatt møter 15. februar, 17. mars, 7. april, 4. mai og 26. august.

Arbeidsgruppen har bedt om innspill fra de studieårsansvarlige og ansvarlige faglærere på 1. til 4. studieår om aktuelle grunnlagsproblemer på deres studieår/emne og hvordan JFEXFAC04 kan bli bedre integrert i juss-utdanningen. Den har også innhentet innspill fra de øvrige faglærerne i emnet.

Arbeidsgruppen har, ved ansvarlig faglærer, vært i kontakt med CELL om utviklingen av ny evalueringsform i emnet, og gruppen har under arbeidet sett hen til CELLS rapporter om «Ferdighetsstigen» og «Studenten som forsker».

Arbeidsgruppen har også innhentet statistikk over avlagte eksamener og innleveringer i emnet fra studieadministrasjonen.

¹ Professor Alf Petter Høgberg ved IOR var også medlem av arbeidsgruppen, men trakk seg underveis i arbeidet.

2 Nærmere om bakgrunnen for gruppens arbeid

2.1 JFEXFAC04 frem til endringene vår/høst 2020

Læringskravene til JFEXFAC04 var, frem til endringene fra høsten 2020, delt inn i tre deler.

- Del A, Rettsfilosofi
- Del B, Rettsteori – rett, samfunn og legitimitet
- Del C, Språk

Som *pensum* til de respektive delene var det som hovedlitteratur oppført:

Del A: Svein Eng, *Rettsfilosofi* (Universitetsforlaget, 2007): s. 31–91, 104–124, 128–138, 143–150, 157–174, 181–185, 231–246, 249–260, 275–293, 312–347, 355–364, 372–377, 437–442. Til sammen 229 sider.

Christoffer C. Eriksen, *Kritikk : Konfrontasjoner med rett og makt* (Universitetsforlaget, 2016). 160 sider.

Del B: Inger-Johanne Sand, *Rett, samfunn og legitimitet* (Universitetsforlaget, 2017). 200 sider.

Del C: Alf Petter Høgberg, *I språkets bilde : elementære logiske emner i juridisk kontekst* (2. utgave, Universitetsforlaget, 2015). 125 sider.

Se nærmere i emnets pensum/læringskrav for høsten 2019 som er inntatt som Vedlegg A til denne rapporten.

Inndelingen i del A, B og C hadde vært gjeldende siden våren 2012 da første utgave av Høgbergs *I språkets bilde* ble utgitt og kom inn som en erstatning for en tidligere del C om profesjonsetikk. Utdrag fra Engs *Rettsfilosofi* og tekster av Sand (i kompendium-versjon inntil boken ble ferdigstilt) har utgjort henholdsvis del A og del B siden våren 2006. Eriksens bok har fra høsten 2015 (først i kompendium-versjon) vært på pensum (visse utdrag fra Engs bok ble da tatt ut).

Undervisningstilbudet i emnet bestod av totalt 10 dobbelttimer forelesninger + 1 times introforelesning og 7 dobbelttimer gruppeundervisning (fordelt på 10 grupper).

Eksamen var 5 timers skoleeksamen, med karakterskala A–F.

Det var ingen obligatoriske elementer i emnet. Det var heller ingen frivillige innleveringer / fakultetsoppgaver.

2.2 Den periodiske emneevalueringen høsten 2019

Høsten 2019 tok ny ansvarlig faglærer, Markus Jerkø, initiativ til en periodisk emneevaluering av JFEXFAC04. I evalueringens spørreskjema ble det stilt spørsmål om emnets undervisning, læringskrav, pensum og vurderingsform. Den periodiske emnerapporten fra undersøkelsen er inntatt som Vedlegg B til denne rapporten.

Det kom inn kun 24 svar på undersøkelsen. Deltakelsen var lav, men funnene harmonerte godt med erfaringer fra undervisning i emnet, og ansvarlig faglærer hadde ikke grunnlag for å betvile at svarene på undersøkelsen var pålitelige og representative.

Om *pensumlitteraturen* ble det i undersøkelsen stilt to spørsmål til hver av lærebøkene i emnet: i hvilken grad den aktuelle boken formidlet innholdet i pensum på en god eller pedagogisk måte, og i hvilken grad boken bidro til studentens utvikling som jurist, eller til hans forståelse av retten. Svaralternativene til begge spørsmål var: «I svært stor grad», «I stor grad», «I en viss grad», «I liten grad», «I svært liten grad» og «Ingen formening».

På det første spørsmålet kom Sands bok *Rett, samfunn og legitimitet* dårligst ut. 66,7 % svarte at boken «I svært liten grad» formidlet innholdet i pensum på en god eller pedagogisk måte, mens ytterligere 16,7 % svarte «I liten grad». De andre bøkene fikk bedre score på dette spørsmålet; *Rettsfilosofi* og *Kritikk* hadde begge «I en viss grad» som medianrespons, mens *I språkets bilde* så vidt oppnådde «I stor grad».

Også på det andre spørsmålet fikk *Rett, samfunn og legitimitet* svakest score. 50 % svarte at boken «I svært liten grad» bidro til deres utvikling eller forståelse, mens ytterligere 25 % svarte «I liten grad». De andre bøkene gjorde det også bedre på dette spørsmålet: Alle tre oppnådde «I en viss grad» som medianrespons, men for alle bøkene var det en relativt stor andel som svarte enten «I liten grad» eller «I svært liten grad»: henholdsvis 41,7 % for *Rettsfilosofi*, 45,8 % for *Kritikk* og 29,2 % for *I språkets bilde*.

Om *læringskravene* ble det i undersøkelsen stilt spørsmål om hvor krevende disse opplevdes, og i hvilken grad de var godt eller tydelig formidlet. På det første spørsmålet svarte 83,3 % enten «Meget krevende», «Krevende» eller «Nokså krevende», med sistnevnte som medianrespons. Svaret på det andre spørsmålet varierte fra «I stor grad» til «I liten grad», med «I en viss grad» som det hyppigst valgte svaralternativet og medianrespons.

Om *undervisningen* ble det i undersøkelsen stilt spørsmål om hvor fornøyd studentene var med forelesningene og kursundervisningen i emnet. 0 % var «Meget fornøyd» eller «Fornøyd» med forelesningene, mens medianresponsen lå mellom «Nokså misfornøyd» og «Misfornøyd». 0 % var også «Meget fornøyd» med kursundervisningen, men her svarte 25 % «Fornøyd»; medianresponsen ble likevel «Misfornøyd».

Om *vurderingsformen* oppgav 0 % at de var «Meget fornøyd», men medianresponsen ble allikevel «Nokså fornøyd».

Det kom inn et stort antall fritekstsvar til undersøkelsen, med til dels frimodig kritikk særlig av undervisningen, pensum og vurderingsformen. Gjengangere blant svarene var at pensum

var for vanskelig formidlet, for uoversiktlig og for omfattende, særlig i lys av mengden undervisning i emnet, og at det burde ha vært en form for skriftlig innlevering med tilbakemelding eller semesteroppgave i emnet. Flere anså også at det var behov for å gjøre noe med emnets popularitet, og at det kreves en holdningsendring. Som én student formulerte det:

Ex-fac ved det juridiske fakultet an ikke fortsette slik det gjør nå. Studentene har fra første start et dårlig inntrykk; man har gjerne hørt fra eldre studenter at dette er et tørt, uoversiktlig synseemne som man bør bruke minst mulig tid på. Dette blir ytterligere forsterket av hva jeg opplever som tilnærmet likegyldighet, eller attpåtil motstand, fra fakultets øvrige undervisningsstab. «Jeg forstår at det er kjipt at Ex-fac stjeler tid fra jussen», o.l., er utsagn man gjerne kan høre på kurs i 2111. Personlig er jeg overbevist om at Ex-fac (og for så vidt Ex-phil) er en viktig del av dannelsen som høyere utdanning og en profesjonsutdanning i rettsvitenskap bør føre med seg. Fakultet må ta aktive steg for å snu trenden som nå preger studentmassen, så vel som ansatte, med hensyn til Ex-fac. Om det ikke gjøres noe blir emnet på sikt nettopp det som det oppfattes som nå: en ren distraksjon som ikke fører til andre kunnskaper enn at man får øvd på sin synseferdigheter. Redd Ex-fac, eller la det bli en del av rettshistorien som en fortelling om den gang profesjonsutdanning i rettsvitenskap hadde mer for øyet enn «den kalde jussen».

2.3 Oppfølging i faglærergruppen våren 2020

Ansvarlig faglærer fulgte opp den periodiske emneevalueringen våren 2020. På bakgrunn av evalueringen og den påfølgende emnerapporten fra ansvarlig faglærer til PMR ble faglererne i emnet bedt om å beskrive sine erfaringer med emnet og å gi sine synspunkter på emnet i et utsendt evalueringsskjema. Et liknende, kortere skjema ble sendt ut til de som underviste i emnet våren 2020 (både interne faglærere og eksterne undervisere). Det kom også inn innspill og kommentarer fra faglererne i en felles e-posttråd.

Tilbakemeldingene bekreftet, og utdypet i noen grad, mange av emnets utfordringer, herunder at det hadde blitt for omfattende og fragmentert, og at det var utfordringer knyttet til undervisningen, med blant annet svakt oppmøte og for få kurstimer. Det kom også frem kritiske synspunkter til egnetheten av deler av dagjeldende pensum/læringskrav, men uten at alternative helhetlige løsninger som kunne gjennomføres på kort sikt, ble presentert.

På bakgrunn av tilbakemeldingene ble det avholdt et møte i faglærergruppen (på Zoom pga. pandemien) hvor ansvarlig faglærers forslag til foreløpige endringer i emnets læringskrav/pensum, emnebeskrivelse, undervisning og vurderingsform ble diskutert. Diskusjonene ledet til visse justeringer i det foreslåtte, som deretter ble innført etter studieårsansvarliges innstilling og studiedekanens godkjenning.

2.4 Endringene fra og med høsten 2020

Inndelingen av *emnets læringskrav* og emnebeskrivelse i del A, B og C ble forkastet, og disse ble omformulert etter felles retningslinjer for å få bedre frem sammenhengene mellom pensumets ulike deler. Læringskravene ble sortert under seks overskrifter, hvorav de tre første angir analytiske perspektiver, mens de tre siste angir normative og kritiske perspektiver:

1. Språkteori: språk, tolkning og definisjoner
2. Rettsspråket: normer, verdier og rettigheter
3. Argumentasjonsteori
4. Rettens legitimitet og verdigrunnlag
5. Kritiske perspektiver på retten
6. Rett og moral

Fra *emnets pensumlitteratur* ble Sands bok *Rett, samfunn og legitimitet* tatt ut. Den ble erstattet av et kortere utdrag fra Synne Sæther Mæhle og Ragna Aarli, *Fra lov til rett* (2. utgave, Gyldendal, 2017), som behandler noen av de samme temaer. Noen sider fra Høgbergs bok *I språkets bilde*, om sannhetsteorier og logikk, ble også tatt ut av pensum, hvilket gjorde det mulig å innføre, som alternativ hovedlitteratur, kapittel 1–4 av Eivind Kolflaaths bok, *Språk og argumentasjon – med eksempler fra juss* (Fagbokforlaget, 2004).

Se nærmere i emnets pensum/læringskrav, som er inntatt i denne rapporten som Vedlegg C.

I *emnets undervisningstilbud* ble antallet dobbelttimer gruppeundervisning øket fra 7 til 9. Dette ble oppnådd ved å redusere antallet grupper fra 10 til 6. De frigjorte ressursene gjorde det også mulig å innføre en fakultetsoppgave i emnet.

Emnets evalueringsform ble pga. pandemien allerede fra våren 2020 endret fra 5 timers skoleeksamen til (midlertidig) 4 timers hjemmeeksamen. Som et obligatorisk element ble det også midlertidig (fra høsten 2020) innført en obligatorisk skriftlig innlevering på mellom 1 000 og 1 200 ord som måtte være godkjent for at man skal kunne gå opp til eksamen. Den obligatoriske innleveringen og omleggingen fra 5 til 4 timers eksamen har blitt videreført i påfølgende semestre, slik at emnets evalueringsform i dag anses å være 4 timers skoleeksamen (som riktignok har vært gjennomført som hjemmeeksamen på grunn av pandemien) og en obligatorisk innlevering som må være godkjent for at eksamen kan avlegges.

2.5 Den periodiske emneevalueringen våren 2021

Våren 2021 ble det gjennomført en periodisk emneevaluering på blant annet andre studieår. Det var 44 studenter som besvarte spørreundersøkelsen til JFEXFAC04. Rapporten fra evalueringen er inntatt i denne rapporten som Vedlegg D.

Evalueringen tok utgangspunkt i standardiserte spørsmål om blant annet ulike undervisningsformer, digital undervisning, hva slags litteratur studentene leste, mv.; fra administrasjonen var det uttrykt et ønske om å bruke de samme spørsmålene på de ulike emnene, for å kunne sammenligne svar mellom studieårene. Evalueringen gir derfor ikke like mye nyttig informasjon om hvordan emnet oppleves av studentene, som evalueringen fra høsten 2019, selv om enkelte i sine fritekstsvar gav uttrykk for oppfatninger som understøtter funnene fra den tidligere undersøkelsen.

Svarene på undersøkelsens spørsmål om den obligatoriske oppgaven og fakultetsoppgaven bidrar imidlertid med ny kunnskap. 86,1 % opplevde at det å skrive den obligatoriske oppgaven var «Svært nyttig» eller «Nyttig», mens 81,4 % opplevde tilbakemeldingene på oppgaven som «Svært nyttig» eller «Nyttig». Fakultetsoppgaven hadde kun 45 % av respondentene skrevet, men av disse opplevde 90 % og 85 % henholdsvis skrivingen av oppgaven og tilbakemeldingen på den som «Svært nyttig» eller «Nyttig». Av de som ikke hadde skrevet oppgaven, oppgav 75 % manglende tid som årsak.

2.6 Deltakelse i CELLS Frontrunnergruppe om hjemmeeksamen

Ansvarlig faglærer har siden vårsemesteret 2021 deltatt i CELLS Frontrunnergruppe om hjemmeeksamen, for å få innspill til utviklingen av evalueringsformen på JFEXFAC04. Deltakelsen har inkludert erfaringsutveksling i møter med faglærere på andre emner og diskusjoner med sentrale fagpersoner i CELL om mulige utviklinger av evalueringsformen i JFEXFAC04 og hvordan CELL kan gi støtte til en eventuell omlegging.

2.7 Innstillingen fra arbeidsgruppen av 2009

Sist det ble gjennomført en større evaluering av JFEXFAC04, var i 2009, da PMR nedsatte en arbeidsgruppe, etter innspill fra JSU, som fikk som mandat å vurdere behovet for endringer i dagjeldende emne. Gruppen var ledet av Alf Petter Høgberg og bestod ellers av faglærerne Svein Eng og Inger-Johanne Sand, samt Ola Mestad, Kristine Nybø og to studentrepresentanter.

Bakgrunnen for at JSU ønsket en evaluering av emnet, var «stadige tilbakemeldinger fra studenter på at faget nærmest oppfattes som et fremmedlegeme i juss-studiet». JSU redgjorde nærmere for studentenes kritiske innvendinger mot emnet i et problemnotat, inntatt som vedlegg E til denne rapporten. Slik arbeidsgruppen av 2009 oppsummerte notatet (arbeidsgruppens rapport, s. 13), hevdes det der

at studentene ikke ser relevansen av ex.fac. og opplever dette som løsrevet fra resten av studiet. Videre hevdes det at faget ikke fungerer slik at det innbyr til refleksjon og engasjement. JSU-representantene listet videre opp en del momenter som de hevder er «problematiske eller som bør sees på i evalueringsprosessen», herunder ex.fac.s profil som perspektivfag, den uklare hensikten med faget, fagbeskrivelsen, at de opp-

fatter faget som et «puggefag», at faget nedprioriteres av studentene, at pensum oppleves som oppstykket og usammenhengende, at det er vanskelig å sammenholde fagets enhet, og at læringskravene er uklare.

Disse kritiske innvendingene samsvarer i betydelig grad med studentenes innvendinger mot emnet 10–12 år senere.

For å kartlegge kritikkens representativitet og nærmere innhold ble det foretatt en spørreundersøkelse blant studentene, med spørsmål til emnets kunnskapskrav, pensumlitteratur mv., inntatt som vedlegg F til denne rapporten. Det kom inn 39 svar på denne. Svarene på flere av spørsmålene sprikte, men jevnt over var det en betydelig andel misfornøyde studenter. På spørsmål om de opplevde del A [Svein Engs *Rettsfilosofi*] som lærerik, med svaralternativer fra 1 til 5, hvor 1 svarte til «I liten grad» og 5 til «I stor grad», var det 46,1 % som svarte 1 eller 2. På spørsmål om i hvilken grad del A har bidratt til at studenten har fått et mer reflektert syn på juss som fag, var det tilsvarende tall 42,1 %, mens det var 51,2 % på spørsmål om i hvilken grad delen opplevdes som relevant for juss-utdanningen. På spørsmål om i hvilken grad de opplevde at del A var vanskelig å få oversikt over, eventuelt innsikt i, svarte 66,7 % 4 eller 5 (hvor 5 altså svarer til «I stor grad»). Andelen negative svar på de samme spørsmål for del B [Inger-Johanne Sands kompendium] var henholdsvis 48,7 %, 53,8 %, 51,3 % og 39,5 %. (Spørsmålene ble ikke stilt til del C.)

Arbeidsgruppen av 2009 anførte at det var problematisk å foreta slutninger fra undersøkelsen på grunn av den lave oppslutningen, og viste videre til at det var betydelig spredning i forhold til svaralternativene (s. 13). Og den hevdet på denne bakgrunn at JSUs kritikk ikke syntes «representativ for et flertall av de studenter som deltok i undersøkelsen» (s. 14).

Den største endringen rapporten til arbeidsgruppen av 2009 avstedkom, var at innholdet i del C, som til da hadde dreid seg om profesjonsetikk, ble endret til språk og argumentasjon. Denne endringen berodde imidlertid på et forslag fra Stenvikutvalget, som hadde som mandat å utarbeide et forslag til omlegging av juss-studiet tilpasset kvalitetsreformen og NOKUTs anbefalinger, om at faget profesjonsetikk ble tildelt 3 studiepoeng på fjerde avdeling, samt at arbeidsgruppen anså språk og argumentasjon som verdifulle emner som burde inngå i ex.fac.-ordningen, slik de tidligere hadde inngått i den gamle ex.phil.-ordningen; endringen gav ikke et svar på studentenes kritikk av emnet. For øvrig dreide endringene seg om omskrivninger av tidligere gjeldende læringskrav og vektingen mellom delene A, B og C, som Svein Eng, Inger-Johanne Sand og Alf Petter Høgberg ble gitt det respektive «hovedansvaret for den videre oppfølging og utvikling av» (s. 33–34). Det ble ikke gjort endringer i emnets undervisning eller evalueringsform, og i punktet «Vurdering av pensumlitteraturen» bemerket arbeidsgruppen kun (s. 15):

De faglige tema som skal behandles i ex.fac, er krevende og setter særlige krav både til forfatterne som skriver tekstene og studentene som skal lese dem. Ex.fac. er også annerledes i sin faglige struktur enn de fleste andre fag i det juridiske studiet og er derfor utfordrende å formidle.

3 Utfordringer ved någjeldende ordning

3.1 Innledende merknader

Bakgrunnen for nedsettingen av arbeidsgruppen, og denne rapporten, er den periodiske emneevalueringen høsten 2019 som avdekket betydelig misnøye blant studentene med emnets pensum, læringskrav og undervisning. Et hovedinntrykk var at studentene anså pensum/læringskrav som for omfattende og komplisert og undervisningen som mangelfull. Emnet hadde også lenge slitt med dårlig oppmøte til undervisningen og et «statusproblem».

Det var kun 24 studenter som besvarte spørreundersøkelsen til emneevalueringen, og det kan således stilles spørsmål om svarene på denne er reliable og representative for den større studentmassen.

Til dette vil arbeidsgruppen for det første bemerke at en klar majoritet av respondentene til undersøkelsen vurderte egen studieinnsats i emnet som «Meget god» eller «God» (62,5 %) og svarte at de hadde deltatt på «Svært mye/alt» eller «Mye» av undervisningen i emnet (70,8 %). Dette indikerer at en majoritet av respondentene tilhører den minoritet av studentene som både tar emnet seriøst og følger undervisningen, og at de således hadde et mer enn gjennomsnittlig godt grunnlag for å vurdere emnet.

Videre vil arbeidsgruppen påpeke at mye av studentenes kritikk harmonerer godt med faglærernes erfaringer fra undervisning i emnet, og at de dessuten samsvarer i betydelig grad med de innvendinger som JSU på vegne av studentene rettet mot emnet tilbake i 2009.

På denne bakgrunn ser ikke arbeidsgruppen at det er noe grunnlag for å stille spørsmålstegn ved hovedlinjene i den kritikk som fra studenthold har blitt rettet mot emnet.

Arbeidsgruppen vil dessuten bemerke at den nøyaktige graden av misnøye hos den enkelte student, og den nøyaktige utbredelsen av misnøye i studentmassen, er av underordnet interesse. Det avgjørende for arbeidsgruppen er simpelthen at emnet i flere henseender scorer dårligere enn man burde kunne forvente, og at det klart er rom for forbedringer.

Arbeidsgruppen vil først i resten av punkt 3 oppsummere utfordringene ved någjeldende ordning, slik arbeidsgruppen forstår dem, på bakgrunn av de tidligere evalueringene, endringene som ble gjennomført til høstsemesteret 2020, samt erfaringer fra gruppens medlemmer. Den vil så presentere sine vurderinger av någjeldende ordning og hva som bør forbedres, i punkt 4, før gruppen oppsummerer sine vurderinger og anbefalinger i punkt 5.

3.2 Utfordringer knyttet til emnets læringskrav

Et utbredt inntrykk blant studentene har vært *at JFEXFAC04 har blitt for omfattende og komplisert*, særlig i forhold til mengden undervisning i emnet. Revisjonen til høstsemesteret 2020 imøtekom denne innvendingen i noen grad, ved at enkelte temaer ble tatt ut av læringskravene (og det tilhørende antallet sider hovedlitteratur ble redusert), samtidig som antallet

dobbelttimer kursundervisning økte fra 7 til 9. Arbeidsgruppen ser imidlertid at dette fortsatt er en utfordring for emnet, ved at det tar opp en rekke ulike temaer som til dels er kompliserte i seg selv, og som til dels kan være krevende å formidle.

En annen innvending har vært *at emnet er for usammenhengende og uoversiktlig*. Ved revisjonen til høstsemesteret 2020 ble også læringskravene omformulert blant annet for å få bedre frem sammenhengene mellom pensumets ulike deler. Arbeidsgruppen ser allikevel at dette fortsatt er en utfordring, ved at emnet tar opp en rekke ulike temaer, og at det bør tas grep for å gjøre emnet mer enhetlig og for å tydeligere kommunisere emnets indre sammenhenger.

Studentene har også over lengre tid vært kritiske til *at emnet fremstår lite relevant og løstrevet fra juss-studiet for øvrig*. En relativt stor andel studenter oppgav i emneevalueringen at den anbefalte hovedlitteraturen «I svært liten grad» eller «I liten grad» bidro til deres utvikling som jurister og forståelse av retten. Arbeidsgruppen ser viktigheten av å ta grep for å gjøre emnet mer relevant og knytte det nærmere til juss-studiet for øvrig for å styrke interessen for emnet blant studentene.

Fra studenthold har det også blitt uttrykt *at emnet oppleves som et «puggefag» og/eller et «synseemne»*. Arbeidsgruppen ser at disse karakteristikkenes til en viss grad kan være dekkende, for ulike deler av emnet. På den ene siden introduserer emnet i språkteorien og normteorien, blant annet, en rekke nye begreper og distinksjoner som studentene må lære seg, og det er en utfordring at det i undervisningen i begrenset grad er lagt til rette for aktiv anvendelse av disse, i kontrast til passive gjengivelser, men det må bemerkes at studentenes forberedelser også er en faktor i dette bildet. Videre vil noen av problemstillingene (kanskje særlig knyttet til rett og moral) være så vanskelige å forstå at studentene til tider puffer formuleringer og synspunkter fra pensum, som de kan gjengi på eksamen, da de sliter med å oppnå en reell forståelse av problemstillingene. På den annen side tar emnet opp temaer som rettens funksjoner og verdigrunnlag, hvor det forventede læringsutbyttet kan være uklart, slik at enkelte i undervisning og på eksamen henfaller til syensing.

Arbeidsgruppen bemerker at de nevnte utfordringene må sees i gjensidig sammenheng samt i sammenheng med utfordringene knyttet til emnets anbefalte litteratur, undervisningstilbud og evalueringsform. Vurderingen av om emnet har et passende omfang, eller er for omfattende, vil for eksempel kunne bero på temaenes kompleksitet, deres gjensidige sammenheng, om de knytter an til andre temaer som studentene allerede har kunnskaper om, eller en interesse for, i tillegg til litteraturens og undervisningens pedagogiske kvaliteter.

Det er også en svakhet ved emnet *at aktuelle kjønnsperspektiver i liten grad er inkludert i emnet*. I dag er det kun noen få sider i boken *Kritikk* som passer under denne beskrivelsen.

Samtidig vil arbeidsgruppen understreke at mye av stoffet og problemstillingene som læringskravene viser til, er viktig og sentralt for juss-utdanningen. Det er derfor ikke ønskelig å totalt endre på læringskravene. Snarere bør man, på den ene side, gjøre en gjennomgang for

å se – i lys av ovennevnte utfordringer – hvilke krav som bør beholdes, hvilke som bør fjernes, og hvilke nye krav som bør komme inn, og på den annen side arbeide for at sammenhengen mellom og relevansen av læringskravene kommer tydeligere frem.

3.3 Utfordringer knyttet til emnets anbefalte litteratur

Som beskrevet ovenfor (punkt 2.2) ble det i emneevalueringen høsten 2019 stilt to spørsmål til lærebøkene som da var oppført som anbefalt hovedlitteratur: i hvilken grad boken formidlet innholdet i pensum på en god eller pedagogisk måte, og i hvilken grad boken bidro til studentens utvikling som jurist, eller til hans forståelse av retten.

På begge spørsmål kom *Rett, samfunn og legitimitet* dårligst ut, med en relativt dårlig score, mens de tre andre bøkene gjorde det relativt godt, særlig på spørsmålet om pedagogisk fremstilling. For alle bøkene viste imidlertid svarene at det også er et forbedringspotensial.

Revisjonen til høstsemesteret 2020 imøtekom kritikken mot den anbefalte hovedlitteraturen i noen grad. *Rett, samfunn og legitimitet* ble tatt ut av pensum og erstattet av to langt enklere, og kortere, kapitler fra *Fra lov til rett*. Og kapitler fra *Språk og argumentasjon* ble innført som alternativ hovedlitteratur til *I språkets bilde*, samtidig som deler av sistnevnte ble tatt ut av pensum.

Arbeidsgruppen ser imidlertid at det fortsatt er utfordringer knyttet til den anbefalte hovedlitteraturen i emnet. Disse utfordringene henger sammen med utfordringene knyttet til emnets læringskrav: Bøkene tar opp temaer som til dels er kompliserte i seg selv, kanskje for kompliserte for det nivået studentene kan forventes å ha på JFEXFAC04, og som til dels kunne vært behandlet grundigere eller mer pedagogisk; det at temaene er behandlet i (utdrag fra) fire ulike fremstillinger, medfører at emnet fremstår mindre sammenhengende og oversiktlig enn ønskelig; enkelte temaer eller detaljer i bøkene kan fremstå lite relevante og løsrevet fra juss-studiet for øvrig; og fremstillingene kan støtte opp under inntrykket av emnet som et «puggefag» i den grad de er for detaljrike, kompliserte eller ikke forklarer begreper/distinksjoner tilstrekkelig pedagogisk, mens mer overfladiske sider av litteraturen, hvor det forventede læringsutbyttet kan være uklart, kan støtte opp under inntrykket av JFEXFAC04 som et «synseemne».

Samtidig er det mye godt stoff, både substansielt viktig og pedagogisk grundig, i eksisterende pensum, og som det kan være mulig å bygge videre på i det videre arbeidet med emnet.

3.4 Utfordringer knyttet til emnets anseelse

Det er også en betydelig utfordring for JFEXFAC04 at det nyter *lav anseelse* blant studentene. Dette har sammenheng med de negative karakteristikkene angitt i punkt 3.2, og særlig det at emnet for studentene fremstår lite relevant og løsrevet fra juss-studiet for øvrig.

Dette gir seg også utslag i *lav oppslutning* om emnet blant studentene. Hvert semester er det en andel juss-studenter som velger å ta SV-varianten av Examen Facultatum, SVEXFAC03, i

stedet for den juridiske. Statistikk arbeidsgruppen har innhentet fra administrasjonen, viser at i snitt rundt 10 % av de som har blitt uteksaminert fra juss-studiet de siste ti årene, har tatt SV-varianten. Årsaksforholdet er ikke opplagt, og bildet kompliseres av at det også er flere som er registrert med andre substitutter, men uansett er det problematisk hvis studentene på juss-studiet har et så negativt bilde av JFEXFAC04 at de velger bort, eller vurderer å velge bort, emnet.

Et annet utslag av emnets lave anseelse er *lav deltakelse i undervisningen*. Som kursholder i emnet er det relativt vanlig å oppleve at bare rundt halvparten av de oppmeldte møter til første kursdag, og at flere faller fra etter hvert. Det har forekommet at kursgrupper har måttet avlyse siste undervisningsdag fordi det ikke er noen studenter igjen.

En annen utfordring knyttet til emnets anseelse er at det er *lav oppslutning og interesse for emnet internt på fakultetet*. En side av dette er at det er få interne faglærere som kan eller ønsker å undervise i emnet. En annen side er at det har vært lite samhandling mellom JFEXFAC04 og andre emner som kunne dratt nytte av et tettere samarbeid.

3.5 Utfordringer knyttet til undervisningen.

Studentene har også gitt uttrykk for at de er lite fornøyde med undervisningen i emnet. Revisjonen til høstsemesteret 2020 imøtekom kritikken i noen grad, ved at antallet dobbelttimer kursundervisning økte fra 7 til 9 samt at det ble innført en obligatorisk innlevering og en fakultetsoppgave, som var noe studentene hadde etterlyst. Arbeidsgruppen ser imidlertid at det fortsatt kan gjøres forbedringer.

Arbeidsgruppen vil imidlertid også påpeke at det å løse utfordringene knyttet til emnets læringskrav, anbefalte litteratur og anseelse antagelig vil være det mest effektive hjelpemiddelet for å bedre undervisningskvaliteten. Hvis læringskravene er for kompliserte for det nivået studentene er på, vil forelesninger over samme læringskrav antagelig være av begrenset nytte. Derfor er det også viktig for undervisningskvaliteten at læringskravene og litteraturen treffer studentenes nivå, slik at særlig kursundervisningen kan brukes til aktive, meningsfylte diskusjoner heller enn til å primært forklare innholdet i læringskravene/litteraturen.

Det vil også kunne bidra til bedre undervisningskvalitet om emnet vekker større interesse og engasjement hos studentene. Hvis emnets anseelse øker, og studentene som en konsekvens av dette møter bedre forberedt til undervisningen, vil det styrke deres utbytte av denne. Under dagens ordning, med lav deltakelse, er det dessverre vanlig å erfare som kursholder at mange møter helt uforberedt til kurs.

Det er også en utfordring for undervisningen til emnet (og ved eksamen) at mange studenter primært forholder seg til det alternative læringsmiddelet *Ex.fac. – En oppsummering* (Ingrid Stray Reutz og Kelly Sollem-Young, Gyldendal, 2018), skrevet av to daværende studenter, som markedsføres som «en lettbeint fremstilling av hovedtrekkene i pensum» (slik dette var frem til endringene til høstsemesteret 2020). Boken gir et tynt grunnlag for en god faglig forståelse.

3.6 Utfordringer knyttet til emnets evalueringsform

Når det gjelder emnets evalueringsform, har kritikken fra studentene primært gått ut på at det ikke har vært noen innleveringer i emnet. Denne kritikken har blitt imøtekommet ved innføringen av den obligatoriske innleveringen og fakultetsoppgaven i emnet til høstsemesteret 2020. Emneevalueringen våren 2021 bekreftet at studentene opplevde disse innleveringene som nyttige, og at dette således var et vellykket grep.

Videre vil nok eksamensformen, hvor hele karakteren gis på grunnlag av en kort skoleeksamen, styrke «puggepreget» faget til dels har, og legge lite til rette for en mer reflektert tilnærming til stoffet.

Arbeidsgruppen vil i tillegg påpeke at det, fra ansvarlig faglærers synspunkt, er utfordrende å formulere gode eksamensoppgaver i emnet. Dette har sammenheng med flere av de andre utfordringene nevnt i punktene over, herunder at emnet til dels er for komplisert, og oppleves som et «puggefag». Det er vanskelig å formulere gode oppgaver når man vet at noe av stoffet oppfattes som for vanskelig av studentene, eller ikke er forklart godt nok i den anbefalte litteraturen. Som arbeidsgruppen kommer tilbake til i punkt 4.1.3, er det viktig at læringskrav, litteratur og undervisning også er godt tilpasset evalueringsformen i emnet.

4 Arbeidsgruppens vurderinger av emnet og til utviklingen av det

4.1 Overordnede vurderinger

4.1.1 Behovet for reform

Den midlertidige revisjonen av emnet til høstsemesteret 2020 imøtekom studentenes kritikk på en rekke punkter. Som gjennomgangen i punkt 3 viser, er det imidlertid fortsatt betydelige utfordringer som gjenstår, og arbeidsgruppen anser at det er rom for forbedringer både når det gjelder emnets læringskrav, anbefalte hovedlitteratur, undervisningstilbud og evalueringsform. Det er også viktig å styrke emnets anseelse, ikke minst blant studentene. Arbeidsgruppen anser derfor at det er sterkt behov for en mer omfattende reform av emnet.

At en større reform av emnet er mulig, er også på det rene. Rammen for Examen Facultatum ved UiOs fakulteter skal være «grunnlagsproblemer, herunder vitenskapsteori, innenfor sentrale temaer som behandles på fakultetet eller i studieprogrammet». Se Kollegiets vedtak i sak V5 26. februar 2002, inntatt som vedlegg G til denne rapporten. Det er mange ulike temaer som kan falle innunder denne beskrivelsen, og det er således et stort rom for faglig fornying av JFEXFAC04.

Arbeidsgruppen anser også at det å på nytt tenke over hvordan et emne best kan utformes, kan være viktig for å motvirke faglig stagnasjon. Dette er ikke minst viktig for JFEXFAC04s vedkommende, for å løse utfordringene knyttet til emnets anseelse. For å bedre studentenes inntrykk av emnet, deres oppslutning om det, og deres deltakelse i undervisningen, er det avgjørende at det skjer større endringer, at disse er synlige slik at studentene opplever at deres kritikk har blitt tatt på alvor, og at de ikke blir servert den samme ordningen på nytt, i en ny innpakning. Arbeidsgruppen anser derfor også at faglig fornying kan tjene en viktig funksjon i seg selv. Samtidig er det mye verdifullt stoff også i dagens JFEXFAC04, slik at det blir viktig å finne en reform der man gjør nødvendige fornyelser uten å «kaste ut babyen med badevannet».

4.1.2 Overordnede målsetninger

Det overordnede spørsmål for arbeidsgruppens vurderinger har vært hvordan JFEXFAC04 kan utformes på en best mulig måte, og slik at det adresserer samtlige av de utfordringer emnet har i dag, som det er redegjort for i punkt 3.

Slik arbeidsgruppen ser det, innebærer dette at emnet:

- ikke bør være for omfattende,
- ikke bør være for komplisert i forhold til studentenes nivå
- ikke bør oppleves som et «puggefag» eller «synseemne»,
- bør oppleves relevant og tydeligere knyttet til juss-studiet,
- bør fremstå mer enhetlig og oversiktlig,

- bør oppleves interessant og interessevekkende for studentene for å heve emnets anseelse,
- bør inkludere aktuelle kjønnsperspektiver og så langt det er mulig sikre god kjønns-messig balanse blant forfatterne oppsatt som hovedlitteratur.

Arbeidsgruppen har lagt disse desiderata til grunn for sine vurderinger og forslag. I diskusjonene rundt det overordnede spørsmålet har arbeidsgruppens fokus, og utgangspunkt, vært emnets læringskrav: *Hva er det studentene bør lære gjennom JFEXFAC04?* To desiderata har i diskusjonene vært sentrale: a) læringskravene bør ta opp temaer som er sentrale i rettsteorien (i en vid forstand), og som er viktige/interessante i seg selv, og b) de bør være relevante i den forstand at de knytter an til grunnlagsproblemer i de juridiske emnene på studiet. Selv om JFEXFAC04 skal fungere som et grunnlagsstudium for hele juss-studiet, vil det av pedagogiske grunner være særlig naturlig å vektlegge forbindelser til temaer på JUS2111, da dette emnet er på samme semester som JFEXFAC04. Tydeligere forbindelser mellom emnene vil gjøre at JFEXFAC04 umiddelbart fremstår som mer relevant for studentene, som igjen vil kunne øke emnets anseelse og oppslutningen om det. At dette er ønskelig fra studentenes side, har også blitt fremhevet av studentrepresentantene etter diskusjoner i JSU.

Det har også vært et ønske at emnet skal være godt tilpasset Examen philosophicum ved UiO (EXPHIL03), som de fleste av studentene vil ha tatt året før, både ved at man unngår unødvendig overlapp mellom de to emnene, og ved at JFEXFAC04 skal kunne bygge videre på stoff fra EXPHIL03 der det er relevant.

Arbeidsgruppen har vurdert hvordan emnet best kan utformes for å svare på de utfordringer det har i dag, uten bindinger til det någjeldende opplegget. Som påpekt i punkt 4.1.1 anser arbeidsgruppen at faglig fornying kan tjene en viktig funksjon i seg selv.

Arbeidsgruppen har allikevel i sine diskusjoner lagt vekt på hva som er realistisk gjennomførbart. En større reform vil ikke kunne gjennomføres over natten, og arbeidsgruppen vil derfor anbefale at det skjer trinnvise endringer frem til et reformert JFEXFAC04 er på plass.

4.1.3 Synspunkter på emnedesign

Arbeidsgruppen har i sine vurderinger lagt til grunn et holistisk syn på emnedesign. Det innebærer at læringskrav, anbefalt litteratur, undervisning og evalueringsform må vurderes i sammenheng.

Arbeidsgruppen anser at læringskravene er det naturlige utgangspunkt ved emnedesign (Hva er det studentene bør lære?), og at læringskravene bør formuleres forholdsvis «åpent», og i hvert fall ikke for tett knyttet til en bestemt pensumfremstilling, for å stimulere til utvikling av ny litteratur; formuleringene bør i hvert fall ikke forhindre at gode tekster kan innføres som alternativ (tilleggs-)litteratur.

Samtidig må læringskravene være tilpasset det som er tilgjengelig av relevant litteratur, og de må gi studentene tilstrekkelig presise opplysninger om hva de er forventet å oppnå av kunnskap og ferdigheter. Man må også være seg bevisst at i praksis vil anbefalt litteratur

fungere som en utfylling av læringskravene, da det ofte ikke vil være klart av læringskravene alene nøyaktig hva man skal lære (med mindre de er formulert svært detaljert). For å ta et eksempel fra dagens læringskrav: Man skal ha god forståelse av «Grunnleggende argumentasjonsteoretiske begreper og sondringer», men det er først ved å se på pensum at man vet *hvilke* grunnleggende argumentasjonsteoretiske begreper man er ment å lære. Dette gjelder kanskje i større grad for JFEXFAC04 enn for mange andre fag på juss-studiet.

Undervisningen bør bygge opp under studentenes forståelse av læringskravene og tilhørende litteratur. Det innebærer at den ikke bør være en ren repetisjon av det som står i hovedlitteraturen; den bør i stedet ha en utfyllende rolle. Forelesningene kan for eksempel ha som funksjon å trekke linjer mellom de ulike delene av læringskravene og presentere andre vinklinger og alternative eksempler som utfyller litteraturen, mens kursundervisningen i større grad bør åpne for aktive diskusjoner på bakgrunn av den kunnskap studentene allerede er forventet å besitte på bakgrunn av selvstudium og forelesninger, slik at kursundervisningen igjen bygger videre på forelesningene, i stedet for å bare repetere innholdet i disse.

Evalueringsformen bør på sin side være godt harmonisert med emnets læringskrav, pensum og undervisning. Dette innebærer ikke bare at man ikke kan ta stilling til evalueringsformen isolert. Man må også sørge for at læringskrav, litteratur og undervisning er tilpasset den evalueringsformen som anses ønskelig. Hvis det for eksempel er ønskelig med en eksamen som stiller krav til studentenes selvstendige, kritiske analyser og drøftelser, må læringskravene, litteraturen og undervisningen være tilrettelagt for dette, slik at studentene gis tilstrekkelig opplæring i de forventede kunnskaper og ferdigheter som de måles etter på eksamen.

4.1.4 Om karakteren av arbeidsgruppens vurderinger og anbefalinger

Arbeidsgruppen ser det ikke som sin oppgave å detaljformulere nye læringskrav til emnet, eller å designe et reformert JFEXFAC04 for øvrig ned til hver minste detalj. Det er flere grunner til dette.

Det er viktig at læringskravene gir studentene tilstrekkelig presise opplysninger om hva de er forventet å oppnå av kunnskap og ferdigheter, og dette krever at de er utformet på en måte som er koherent med innholdet i den anbefalte hovedlitteraturen til emnet. Den presise formuleringen av læringskrav til emnet ville derfor uansett måtte utstå til relevant hovedlitteratur var identifisert eller skrevet.

Hva som bør inngå i læringskravene, beror dessuten ikke bare på hvilke temaer det finnes relevant litteratur om, men også på en vurdering av hvilken litteratur som er godt egnet, i den forstand at den er tilstrekkelig pedagogisk, skrevet for lesere på studentenes nivå, faglig oppdatert, velskrevet og interessevekkende mv. Slike forhold må inngå i en bredere avveining sammen med vurderinger av emnets omfang og hvor viktig, relevant og interessant det enkelte punkt i læringskravene er isolert sett, ved vurderingen av hvordan læringskravene endelig skal fastsettes. Og denne oppgaven ligger uansett, jf. Fakultetets instruks, hos ansvarlig faglærer.

Og, endelig, bør videreutviklingen av emnet, i samsvar med arbeidsgruppens anbefalinger, skje trinnvis, slik at læringskravene uansett vil måtte oppdateres underveis etter hvert som ulike endringer fases inn.

Det arbeidsgruppen ser som sin oppgave, er å identifisere svakheter ved någjeldende ordning som bør endres, og sider ved den som kan videreutvikles, og å gi sine anbefalinger om hvordan dette kan og bør skje. Som et ledd i dette vil arbeidsgruppen trekke opp noen tematiske rammer for den videre utviklingen av læringskrav til emnet. Likeledes, når det gjelder den anbefalte litteraturen i emnet, vil arbeidsgruppen ikke gi endelige anbefalinger, men skissere ulike alternative løsninger og relevante hensyn ved utvelgelse/utvikling av litteratur.

4.2 Vurderinger til emnets læringskrav

4.2.1 Struktureringen og formuleringen av någjeldende læringskrav

De någjeldende læringskravene til JFEXFAC04 (inntatt som Vedlegg C til denne rapporten) er delt inn i, på den ene siden, analytiske perspektiver og, på den andre siden, normative og kritiske perspektiver. De analytiske perspektivene er overordnet angitt som:

1. Språkteori: språk, tolkning og definisjoner
2. Rettsspråket: normer, verdier og rettigheter
3. Argumentasjonsteori

De normative og kritiske perspektivene er overordnet angitt som:

4. Rettens legitimitet og verdigrunnlag
5. Kritiske perspektiver på retten
6. Rett og moral

Inndelingen og formuleringen av læringskravene stammer fra revisjonen som ble foretatt til høstsemesteret 2020, da disse ble omformulert etter felles retningslinjer for å få bedre sammenhengene mellom pensumets ulike deler.

Arbeidsgruppen anser den overordnede todelingen av læringskravene som hensiktsmessig, og anbefaler at denne videreføres. Arbeidsgruppen anser også at de någjeldende læringskravene er formulert på en klar måte. De bør imidlertid oppdateres, etter de samme retningslinjer, etter hvert som de anbefalte endringer i læringskravene og tilhørende litteratur fases inn.

Arbeidsgruppen anser videre at de analytiske perspektivene i hovedtrekk bør videreføres. Arbeidsgruppen har imidlertid noen innspill til hvordan disse kan og bør videreutvikles, som vil bli presentert sammen med vurderingene av någjeldende læringskrav til disse perspektivene i punkt 4.2.2. Gruppen anser at det er mest aktuelt å foreta større endringer, som er egnet til å svare på de utfordringer emnet har i dag, i læringskravene til de någjeldende normative og kritiske perspektivene. Gruppen gir sin vurdering av disse i punkt 4.2.3, og vil så i

punkt 4.2.4 redegjøre for hvordan gruppen anbefaler at denne delen av læringskravene utvikles.

4.2.2 Vurderinger til emnets analytiske perspektiver

4.2.2.1 Læringskravenes punkt 1: «Språkteori: språk, tolkning og definisjoner»

I språkteorien behandles noen sentrale språkteoretiske begreper og distinksjoner. Studentene lærer blant annet om sontringene mellom term og begrep samt deskriptive og normative utsagn, om språklige årsaker til forskjellige tolkningsproblemer og om ulike former for definisjoner. Ifølge læringskravene skal studenten oppnå god forståelse av:

- Grunnleggende språkteoretiske begreper og distinksjoner
- Tolkning og årsaker til tolkningsproblemer
- Ulike former for definisjoner og deres egenskaper

Det er i dag oppført to alternative fremstillinger som hovedlitteratur til disse læringskravene:

- Alf Petter Høgberg, *I språkets bilde : elementære logiske emner i juridisk kontekst* (3. utgave, Universitetsforlaget, 2020), kapittel 1, 2 og 3, med unntak for punkt 2.2.5. 50 sider.
- Eivind Kolflaath, *Språk og argumentasjon – med eksempler fra juss* (Fagbokforlaget, 2004), kapittel 1, 2 og 3. 86 sider.

Språklig forståelse har avgjørende betydning både for vår erkjennelse og for all juridisk virksomhet, og arbeidsgruppen anser at disse læringskravene gjelder kunnskap som er essensiell for jurister, og som ikke er dekket på andre deler av juss-studiet. Disse læringskravene anbefaler derfor arbeidsgruppen at videreføres.

4.2.2.2 Læringskravenes punkt 2: «Rettsspråket: normer, verdier og rettigheter»

Et annet overordnet tema er grunnbegrepene i rettsspråket vårt. Her lærer studentene om ulike typer normer – som plikt-, kompetanse- og kvalifikasjonsnormer – og hvordan normer forholder seg til andre former for normativitet, som verdier og rettigheter. Studenten skal ha god forståelse av:

- Hva normer er
- Pliktnormer og kompetansenormer
- Koblingsord og kvalifikasjonsnormer
- Forholdet mellom normteori og definisjonsteori
- Rettigheter
- Verdier
- Avveiningsnormer og retningslinjer

Disse læringskravene er i dag dekket av:

- Svein Eng, *Rettsfilosofi* (Universitetsforlaget, 2007) del II punkt 1–3, 4.1–4.4.4 (1), 5.1–5.3.3, 6.1–6.2 og 7–8 (s. 29–91, 104–124, 128–138, 143–150 og 157–174). Totalt ca. 120 sider.

Arbeidsgruppen anser at en forståelse av grunnbegrepene i rettspråket vårt er noe alle jurister bør besitte, og at JFEXFAC04 har en viktig funksjon i juss-studiet ved å gjøre studentene bedre kjent med disse. Gruppen anbefaler derfor at læringskravene under dette punktet i det store og hele videreføres. (Av hensyn til å ikke ha et for stort omfang av stoff som må læres, bør det vurderes om noen punkter kan fjernes. En mulig kandidat her er forholdet mellom normteori og definisjonsteori, som er interessant, men kanskje ikke så grunnleggende som de andre punktene under denne delen av læringskravene.)

4.2.2.3 Læringskravenes punkt 3: «Argumentasjonsteori»

Et tredje hovedtema er argumentasjonsteori, som dreier seg om hvordan standpunkter kan begrunnes. Her blir studentene blant annet introdusert for begreper om ulike argument-typer, som kan brukes til å systematisere argumenter og til å analysere både deskriptiv og normativ argumentasjon. Ifølge læringskravene skal studenten ha en god forståelse av:

- Grunnleggende argumentasjonsteoretiske begreper og sondringer

På listen over sentrale ferdigheter i emnet står det blant annet:

- Å analysere argumentasjon for deskriptive og normative standpunkter
- Å oppøve evne til kritisk refleksjon over egne formuleringsmåter og argumenter

Det er i dag oppført to alternative fremstillinger som hovedlitteratur til dette punktet under læringskravene:

- Alf Petter Høgberg, *I språkets bilde : elementære logiske emner i juridisk kontekst* (3. utgave, Universitetsforlaget, 2020), kapittel 5. 16 sider.
- Eivind Kolflaath, *Språk og argumentasjon – med eksempler fra juss* (Fagbokforlaget, 2004), kapittel 4. 28 sider.

Arbeidsgruppen anser at en teoretisk forståelse av argumentasjon, og ikke minst en evne til å analysere og kritisk vurdere argumentasjon, er av stor praktisk betydning i all juridisk virksomhet, og at inklusjonen av argumentasjonsteori i JFEXFAC04 derfor har en viktig funksjon i juss-studiet. Arbeidsgruppen har imidlertid flere innspill til hvordan denne delen av læringskravene (og tilhørende litteratur) kan og bør videreutvikles:

- I någjeldende hovedlitteratur og i undervisningen fokuseres det i dag særlig på deskriptiv argumentasjon, for standpunkter i spørsmål om rettslig bevisvurdering. Dette er praktisk viktig. Mindre oppmerksomhet er viet argumentasjon for standpunkter om innholdet i gjeldende rett, som arbeidsgruppen vil mene er vel så viktig for juss-studenter. Det vil kunne bidra til å styrke studentenes metodiske forståelse om de også får en opplæring i hvordan argumentasjonsteori kan brukes til å analysere retts-

lig argumentasjon, som vil kunne inneholde både deskriptive og normative elementer. Rettslig argumentasjon har dessuten vært et tema i de obligatoriske oppgavene som har vært gitt i emnet siden våren 2020. Normativ argumentasjon mer generelt – ikke bare rettslig argumentasjon, men også for eksempel som en del av kritikk av gjeldende rett – vil også være viktig for juss-studenter å forstå. Forståelsen av slik argumentasjon bør derfor være et selvstendig punkt i læringskravene.

- De sentrale argumentasjonsteoretiske begrepene i emnet er standpunktargumenter, holdbarhetsargumenter og relevansargumenter. Mens standpunktargumenter er argumenter knyttet til et standpunkt, tematiserer holdbarhets- og relevansargumenter andre argumenters holdbarhet og relevans. Disse begrepene utgjør nyttige redskaper for å analysere (den ofte komplekse) *strukturen* i argumentasjon for/mot et inntatt standpunkt. Et annet viktig spørsmål, som disse begrepene ikke sier noe, er hva som er god argumentasjon, altså hva som gjør et argument mer eller mindre holdbart og relevant. Å belyse dette nærmere bør være et siktemål ved videreutviklingen av argumentasjonsteori-delen av emnet.
- I de någjeldende læringskravenes punkt 5, Kritiske perspektiver på retten, introduseres studentene for ulike former for kritiske argumenter. Retten kan kritiseres internt (intern kritikk), med argumentasjon som bygger på alminnelig juridisk metode, og den kan kritiseres eksternt (ekstern kritikk) på en rekke ulike måter, med grunnlag i for eksempel ulike verdisystemer eller andre vitenskapers metode. Argumentasjonen kan tematisere det som anses som formelle, empiriske eller normative svakheter (formal, empirisk og normativ kritikk), eller kombinasjoner av slike svakheter (sammensatt kritikk). Arbeidsgruppen anser at disse analytiske skillene bør integreres i argumentasjonsteoridelen, hvor de hører naturlig hjemme. Dette vil også kunne bidra til å fremheve sammenhengen mellom de analytiske perspektivene i læringskravene og de normative og kritiske perspektivene.

Styrkingen av den argumentasjonsteoretiske delen av læringskravene (samt tilhørende litteratur og undervisning) vil ikke bare gi studentene større kunnskap om argumentasjon, men også bidra til å utvikle studentenes analytiske ferdigheter, herunder deres evne til å analysere og kritisk vurdere innholdet i litteraturen til emnets normative og kritiske perspektiver. Som arbeidsgruppen kommer tilbake til i punkt 4.5, vil den anbefale at det innføres en obligatorisk semesteroppgave i emnet, hvor én mulighet er at den knytter an til (et utdrag fra) en relevant, faglig originaltekst, og ber studentene analysere og vurdere argumentasjonen i denne. Det er et mål med utviklingen av den argumentasjonsteoretiske delen av emnet å gjøre studentene bedre i stand til å foreta slike analyser og vurderinger i besvarelsen av semesteroppgaven, i samsvar med arbeidsgruppens holistiske syn på emnedesign. Å styrke disse ferdighetene vil også være relevant for resten av juss-studiet, ikke minst for besvarelsen av semesteroppgaven på JUS2211 og for masteroppgaven.

4.2.3 Vurderinger til emnets normative og kritiske perspektiver

4.2.3.1 Læringskravenes punkt 4: «*Rettens legitimitet og verdigrunnlag*»

Det fjerde overordnede punktet i læringskravene dreier seg om grunnleggende hensyn i retten, rettens funksjoner, grunnprinsipper i rettsstaten og dennes verdigrunnlag. Studenten skal ha god forståelse av:

- Grunnleggende hensyn i retten
- Rettens funksjoner og virkninger
- Rettsstatsideen og rettsstatens grunnprinsipper
- Rettsstatens verdigrunnlag

Læringskravene er dekket av:

- Synne Sæther Mæhle og Ragna Aarli, *Fra lov til rett* (2. utgave, Gyldendal Juridisk, 2017) kapittel 4 og 5 (s. 97–161). 65 sider.

Arbeidsgruppen anser at flere av temaene i disse læringskravene er viktige. Juss-studenter bør ha en god forståelse av rettsstats-begrepet og av rettsstatens verdigrunnlag. Disse temaene bør også være sentrale fordi de er relevante på (blant annet) JUS2111, på samme semester av juss-studiet, og således kan bidra til at emnet oppleves som mer relevant for studentene. En forståelse av rettens funksjoner er også grunnleggende og viktig.

Arbeidsgruppen vurderer det samtidig slik at innholdet i læringskrav som «Grunnleggende hensyn i retten», og til dels «rettsstatens grunnprinsipper», er uklart. Særlig det førstnevnte er noe man kan mene mye om uten å ha lest (den någjeldende) pensumlitteraturen, og arbeidsgruppen anser det viktig at læringskravene bør gi uttrykk for testbar kunnskap.

Arbeidsgruppen vil komme tilbake til hvordan temaer fra læringskravenes punkt 4 bør inngå i JFEXFAC04, under dens vurderinger i punkt 4.2.4.

4.2.3.2 Læringskravenes punkt 5: «*Kritiske perspektiver på retten*»

Det femte overordnede perspektivet handler om hvordan retten kan bli gjenstand for både intern og ekstern kritikk. Studentene blir kjent med ulike hovedtyper av kritiske argumenter samt historiske eksempler under disse som illustrerer forskjellige konfrontasjoner med makt og rett. Studenten skal ha god forståelse av:

- Begrepet 'kritikk' og begrunnelser for kritikk
- Skillet mellom intern og ekstern kritikk av retten
- Hovedtyper av kritiske argumenter og eksempler under disse hovedtypene

Læringskravene er dekket av:

- Svein Eng, *Rettsfilosofi* (Universitetsforlaget, 2007) del III punkt 1 (s. 181–185), og

- Christoffer C. Eriksen, *Kritikk : Konfrontasjoner med makt og rett* (Universitetsforlaget, 2016). Til sammen 166 sider.

Arbeidsgruppen anser at det er viktig at studentene også blir kjent med kritiske perspektiver på retten og vår forståelse av den. Den anser også at en forståelse av skillet mellom intern og ekstern kritikk samt en forståelse av hvordan kritikk kan tematisere formale, empiriske og/eller normative forhold, er viktig. Som nevnt i punkt 4.2.2.3 anbefaler arbeidsgruppen at disse analytiske skillelinjene integreres i argumentasjonsteori-delen av emnet.

Selv om arbeidsgruppen altså anser at mye av substansen under «Kritiske perspektiver på retten» bør beholdes, mener den at «Kritiske perspektiver på retten» ikke bør være et selvstendig punkt i læringskravene. Kritiske perspektiver bør heller integreres i, eller flettes inn i, andre læringskrav – og tematisere kritiske perspektiver på rett, rettsstat og menneskerettigheter – og enkelte kritiske perspektiver, herunder kritiske kjønnsperspektiver, bør behandles grundigere enn det gjøres i dag, på en måte som åpner for selvstendig kritisk refleksjon blant studentene – om rett, rettsstaten og menneskerettighetene, men også om de kritiske perspektivene på disse størrelsene. En grundigere behandling av kritiske kjønnsperspektiver er også viktig for å oppfylle kravet om å inkludere aktuelle kjønnsperspektiver i faget. Arbeidsgruppen mener at man ved å integrere «Kritiske perspektiver på retten» med de andre læringskravene på denne måten vil bidra til at emnet fremstår som mer enhetlig, og at de klare forbindelsene som finnes mellom «kritiske perspektiver» og de øvrige læringskravene, kommer tydeligere frem enn de gjør i dag.

Når det gjelder de øvrige læringskravene under dette punktet, er det arbeidsgruppens vurdering at det ikke er naturlig at en forståelse av begrepet 'kritikk' inngår i læringskravene. Ordet «kritikk» er et ord i dagligspråket, som vi alle har en intuitiv forståelse av, og det er således unødvendig å innta dette i læringskravene. Dette gjelder så langt det ikke anses ønskelig at studentene skal lære seg en eller flere definisjoner av «kritikk». I lys av studentenes kritikk om at JFEXFAC04 oppleves som et «puggefag», anser arbeidsgruppen det som lite ønskelig.

Arbeidsgruppen anser også at «begrunnelser for kritikk» ikke bør videreføres under læringskravene som et eget punkt, men heller bør integreres som en naturlig del av de kritiske perspektivene som drøftes som en del av de øvrige læringskravene.

Arbeidsgruppen anser også, av hensyn til å imøtekomme studentenes kritikk av emnet som et «puggefag», at det heller ikke er ønskelig at læringskravene krever god forståelse av «eksempler under ... hovedtypene» av kritiske argumenter. Hvis man har en god forståelse av de analytiske skillelinjene mellom intern og ekstern kritikk, samt mellom formal, empirisk og normativ kritikk, er det lett å identifisere aktuelle eksempler fra pågående debatter i offentligheten, eller å tenke seg frem til mulige eksempler på egenhånd.

Arbeidsgruppen kommer tilbake til hvordan kritiske perspektiver kan integreres i temaene som bør behandles i JFEXFAC04, under vurderingene i punkt 4.2.4.

4.2.3.3 Læringskravenes punkt 6: «Rett og moral»

Det siste overordnede temaet er rettens forhold til moralen, og om vi kan erkjenne hva som moralsk sett er riktig, slik at vi kan vurdere rettsreglenes godhet. Studenten skal ha god forståelse av:

- De viktigste likheter, forskjeller og forbindelseslinjer mellom rett og moral
- Skillet mellom kognitivisme og non-kognitivisme
- Grunntrekk ved innholdet i og begrunnelsesmønsteret til
 - Skandinaviske rettsrealisme
 - Utilitarisme
 - Kantiansk rettsfilosofi

Læringskravene er dekket av:

- Svein Eng, *Rettsfilosofi* (Universitetsforlaget, 2007) del IV A og del IV B kapittel 1 punkt 1.1–1.5, kapittel 2 punkt 2.1–2.4.2 og 2.6, kapittel 3, kapittel 4 punkt 4.1.1, 4.1.4, 4.2–4.4.2 og 4.5 og kapittel 5 (s. 229–260, 275–293, 312–347, 355–364, 372–377, 437–442). Totalt ca. 109 sider.

Arbeidsgruppen anser at forholdet mellom rett og moral er et viktig tema som bør inngå i JFEXFAC04. Arbeidsgruppens vurdering er at det også er viktig at juss-studenter gjennom emnet blir kjent med noen grunnleggende rettsfilosofiske posisjoner, herunder den skandinaviske rettsrealismen som har vært viktig for utviklingen av norsk juridisk metodeforståelse.

Til de to posisjonene utilitarisme og kantiansk rettsfilosofi vil imidlertid arbeidsgruppen bemerke at utilitarisme og kantiansk etikk også er et tema i EXPHIL03. Selv om det er noen forskjeller mellom behandlingene av teoriene i de to emnene, med en mer rettsfilosofisk vinkling i vårt emne, er det ikke til å komme forbi at det er stor grad av overlapp mellom det studentene lærer i de to emnene. Arbeidsgruppen anser at det er lite hensiktsmessig. Utilitarisme og kantiansk rettsfilosofi er dessuten også dekket av læringskravene til JUS3123 Rettsfilosofi (hvor boken *Rettsfilosofi* i sin helhet er anbefalt hovedlitteratur), som gjør det desto mer nærliggende å prioritere andre temaer i JFEXFAC04.

Arbeidsgruppen anser som nevnt like fullt at rettsfilosofiske temaer bør stå sentralt i JFEXFAC04, men vurderer det slik at det vil være mer hensiktsmessig om den skandinaviske rettsrealismen sees i sammenheng med de grunnleggende posisjonene rettspositivisme og naturrett, som gir ulike svar på det grunnleggende spørsmålet «Hva er rett?», og vil komme tilbake til vurderingene rundt dette i punkt 4.2.4.

4.2.4 Vurderinger til utviklingen av emnets normative og kritiske perspektiver

Som nevnt over anser arbeidsgruppen at det, i lys av JFEXFAC04s betydelige utfordringer, er et sterkt behov for en mer omfattende reform av emnet, og at faglig fornying kan tjene en viktig funksjon i seg selv, særlig for å styrke emnets anseelse blant studentene (se punkt

4.1.1). Og arbeidsgruppens syn er at det er mest nærliggende å gjøre større endringer, som er egnet til å svare på studentenes kritikk, i læringskravene til de någjeldende normative og kritiske perspektivene (se punkt 4.2.1). Det er for disse læringspunktene at faren for at stoffet fremstår som dels irrelevant, dels preget av synsing og dels så komplisert at studentene tyr til pugging i mangel av en grundig forståelse, virker størst.

I diskusjonene over det overordnede spørsmålet, *Hva er det studentene bør lære gjennom JFEXFAC04?*, har to desiderata vært sentrale for arbeidsgruppen: a) læringskravene bør ta opp temaer som er sentrale i rettsteorien (i en vid forstand), og som er viktige/interessante i seg selv, og b) de bør være relevante i den forstand at de knytter an til grunnlagsproblemer i de juridiske emnene på studiet, ikke minst på JUS2111 (se punkt 4.1.2).

Arbeidsgruppen anser at det er noen temaer som har generell relevans på tvers av juss-studiet, og som studentene derfor bør få en innføring i gjennom JFEXFAC04. Disse temaene kan alle sies å høre innunder det grunnleggende spørsmålet «Hva er rett?». Studentene bør, på en måte som er treffende og passende for studenter på andre år av juss-studiet, gis en forståelse av hvilke ulike funksjoner rettsregler kan ha, av samspillet mellom rett og samfunnet for øvrig, og av forholdet mellom juss og moral. Studentene bør også gis en introduksjon til grunnleggende rettsfilosofiske teorier om retten, og da i første rekke posisjonene rettspositivisme, naturrett og skandinavisk rettsrealisme, som gir ulike svar på det grunnleggende spørsmålet. Herunder bør studentene også bli kjent med noen av de viktigste rettsfilosofene i moderne tid, som Hart, Dworkin og Ross.

Foruten disse temaene med generell relevans, har arbeidsgruppen diskutert, og mottatt innspill om, hvorvidt det er andre temaer som knytter an til grunnlagsproblemer i de juridiske emnene på studiet, og som kan eller bør inkluderes i JFEXFAC04.

Arbeidsgruppen har identifisert flere temaer eller temaområder som kan være aktuelle ved at de knytter an til grunnlagsproblemer i juridiske emner som kommer senere i studiet. Temaområdet «Rett og vitenskap», med koplinger til perspektivfagene på fjerde studieår, samt straffens begrunnelser, som har særskilt relevans for strafferetten på JUS4211, hører blant de som kunne vært behandlet i JFEXFAC04. Men det er viktig å begrense omfanget av stoff studentene skal lære, og arbeidsgruppen anser at emnet særlig bør knytte an til temaer på JUS2111 Statsforfatningsrett, folkerett og menneskerettigheter, som er på samme semester i juss-studiet. At dette er ønskelig fra studentenes side, har også blitt fremhevet av studentrepresentantene etter diskusjoner i JSU. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at følgende temaer gis prioritet:

- «Rettsstaten, dens legitimitet og verdigrunnlag» er et temaområde som har en klar tilknytning til statsforfatningsretten og menneskerettighetene på JUS2111 samt til JUS3220 Rettshistorie, hvor rettsstatsbegrepet står sentralt. Arbeidsgruppen anser at studentene bør gis en innføring i hva som ligger i begrepet 'rettsstat', hva som gir retten legitimitet, og hvilket verdigrunnlag den moderne (vestlige) rettsstaten er tuftet på. Herunder bør studentene gis et innblikk i menneskerettighetenes bakgrunn og

idéhistoriske grunnlag, og hvordan menneskerettighetene (og rettsstaten for øvrig) forholder seg til idealer om rettferdighet. Her kan studentene også gis et dypdykk i begrunnelsen for enkelte konkrete menneskerettigheter; ytringsfrihetens begrunnelse kan være særlig aktuelt da ytringsfriheten står sentralt på JUS2111. I tillegg bør studentene gis et innblikk i kritiske perspektiver på rett, rettsstat og menneskerettigheter, så de oppnår et nyansert syn på disse størrelsene. Miljøkritikk, med en kopling til miljøretten på JUS2211, og kritiske kjønnsperspektiver er her særlig aktuelle.

- «Internasjonale perspektiver» er et temaområde som har en klar tilknytning til folkeretten, men også til menneskerettighetene på JUS2111. Slike perspektiver kunne vært integrert både under spørsmålet «Hva er rett?» og under «Rettsstaten, dens legitimitet og verdigrunnlag», men i lys av at folkeretten er et eget temaområde på JUS2111, anser arbeidsgruppen at det kan være hensiktsmessig å også samle de internasjonale perspektivene som et eget temaområde på JFEXFAC04. Under disse teoretiske perspektivene på internasjonal rett vil det være særlig relevant å ta opp spørsmålene om internasjonal rett er «rett» (eller bare politikk), og hva som gir den internasjonale retten (herunder avgjørelser fra EMD) legitimitet, og hvordan vi i vårt dualistiske system, hvor mye internasjonal rett er inkorporert i nasjonal rett, kan skille mellom ulike rettssystemer, herunder nasjonal norsk rett og folkeretten.

Begge disse temaområdene berører grunnleggende problemstillinger som er relevante for hele juss-studiet, samtidig som de knytter an til JUS2111.

Som arbeidsgruppen har påpekt i punkt 4.1.4, ser den det ikke som sin oppgave å detaljformulere nye læringskrav i emnet; læringskravene må uansett tilpasses til fremtidig anbefalt hovedlitteratur i emnet. Arbeidsgruppen påpeker allikevel at en *mulig* systematisering av læringskrav til disse tre temaområdene er som følger:

- Hva er rett?
 - Introduksjon til de grunnleggende posisjonene rettspositivisme, naturrett og skandinavisk rettsrealisme
 - Forholdet mellom rett og moral
 - Rettens funksjoner
 - Rettens rolle i samfunnet
- Rettsstaten, dens legitimitet og verdigrunnlag
 - Rettsstatsbegrepet
 - Rettens legitimitet
 - Demokrati og rettsstat
 - Den moderne rettsstatens verdigrunnlag
 - Perspektiver på menneskerettighetene

- Deres bakgrunn og idéhistoriske grunnlag
- Menneskerettighetenes begrunnelse og deres forhold til idealer om rettferdighet
- Ytringsfrihetens begrunnelse som et casus
- Kritiske perspektiver
 - Feministisk kritikk / kjønnsperspektiver
 - Miljøkritikk
- Internasjonale perspektiver
 - Skillet mellom nasjonal og internasjonal rett
 - Er internasjonal rett «rett»?
 - Den internasjonale rettens legitimitet

Arbeidsgruppen vil understreke at formålet med å skissere disse mulige læringskravene under de tre temaområdene kun er å trekke opp tematiske rammer for den videre utviklingen av emnet. Fordi det er svært mye som *kan* behandles innenfor disse rammene, må det ved utvelgelsen/utviklingen av litteratur til læringskravene naturlig nok foretas en rekke valg og prioriteringer for å sørge for at det totale omfanget ikke blir for omfattende.

Det er nok for denne delen av emnet at faren er størst for at stoffet oppfattes av studentene som preget av «synsing», nettopp fordi det til dette stoffet kan stilles spørsmål som ikke har noen åpenbar fasit og heller ikke noen åpenbar metode for å besvare dem. Det vil imidlertid være viktig for disse læringskravene at studentene forstår at slike rettsfilosofiske og rettsteoretiske spørsmål kan drøftes på en etterprøvbar måte, selv om det ikke finnes noen etablert metode eller fasit. Nettopp derfor blir koblingen mellom disse læringskravene og argumentasjonsteorien viktig.

4.3 Vurderinger til emnets anbefalte litteratur

4.3.1 Vurderinger til någjeldende hovedlitteratur

4.3.1.1 Litteraturen til læringskravene i språk- og argumentasjonsteori

Som anbefalt hovedlitteratur til de någjeldende læringskravenes punkt 1 «Språkteori: språk, tolkning og definisjoner» og punkt 3 «Argumentasjonsteori» er det i dag oppført utdrag fra de samme to alternative fremstillinger. Arbeidsgruppen kommenterer derfor litteraturen til disse to punktene i læringskravene under ett. De to alternativene er:

- Alf Petter Høgberg, *I språkets bilde : elementære logiske emner i juridisk kontekst* (3. utgave, Universitetsforlaget, 2020), kapittel 1, 2, 3 og 5, med unntak for punkt 2.2.5. 66 sider.

- Eivind Kolflaath, *Språk og argumentasjon – med eksempler fra juss* (Fagbokforlaget, 2004), kapittel 1, 2, 3 og 4. 114 sider.

I språkets bilde var hovedlitteratur alene frem til revisjonen til høstsemesteret 2020. I den periodiske emneevalueringen høsten 2019 var det denne boken som fikk best score av pensumbøkene, med respons på det jevne. Fremstillingen tar opp flere temaer og introduserer en rekke termer/begreper/distinksjoner på relativt få sider. Presentasjonen i *Språk og argumentasjon* går saktere frem, med flere illustrasjoner, og kan dermed oppleves noe lettere tilgjengelig for studentene. Med disse to fremstillingene som alternativ hovedlitteratur anser arbeidsgruppen at de någjeldende læringskravene i språkteori er tilfredsstillende dekket.

I punkt 4.2.2.3 har arbeidsgruppen gitt innspill til hvordan læringskravene i argumentasjonsteori kan videreutvikles, for å legge til rette for mer kritiske diskusjoner i undervisningen samt utvikle studentenes argumentative og kritiske ferdigheter. Arbeidsgruppen anser at de foreliggende bøkene (særlig *Språk og Argumentasjon*, som dekker normativ argumentasjon grundig) i stor grad også vil kunne dekke de foreslåtte endringene av læringskravene.

4.3.1.2 Litteraturen til læringskravene om rettsspråket

Som anbefalt hovedlitteratur til de någjeldende læringskravene punkt 2 «Rettsspråket: normer, verdier og rettigheter» er det i dag oppført:

- Svein Eng, *Rettsfilosofi* (Universitetsforlaget, 2007) del II punkt 1–3, 4.1–4.4.4 (1), 5.1–5.3.3, 6.1–6.2 og 7–8 (s. 29–91, 104–124, 128–138, 143–150 og 157–174). Totalt ca. 120 sider.

Rettsfilosofi inneholder en meget grundig analyse av flere av grunnbegrepene i rettsspråket vårt, slik at læringskravene anses tilfredsstillende, om enn noe fragmentert, dekket av utdragene angitt som hovedlitteratur. Arbeidsgruppen vil allikevel bemerke:

- På noen punkter stikker bokens analyse av grunnbegrepene i rettsspråket vårt dypere enn det arbeidsgruppen anser hensiktsmessig. Dette gjelder blant annet analysen av hva normer er (s. 31–71), herunder analysen av normers virkelighetskomponent, som kan bli for krevende for studenter på andre studieår. Det gjelder også i en viss grad analysen av kompetanse og kompetansenormer (s. 79–91). Det er viktig at studentene oppnår en forståelse av (rettslig) kompetanse som en evne til å fastsette normer; utledningen av at det mer presist dreier seg om «en evne til å fastsette normer som bedømt ved hjelp av gyldighetsnormer kan bli å regne som gyldige», er hovedsakelig av teoretisk interesse. Bokens grundige behandling av temaene kan nok bidra til at stoffet fremstår som mer komplisert for studentene enn det trenger å være.
- I denne forbindelse vil arbeidsgruppen også påpeke at boken *Rettsfilosofi* i sin helhet er oppført som hovedlitteratur til det semi-obligatoriske emnet JUS4123 Rettsfilosofi. Det innebærer at studenter som har tatt dette emnet, vil ha lest de samme sidene som hovedlitteratur på to ulike trinn av studiet (om de også har tatt JFEXFAC04). Arbeidsgruppens vurdering er at det ville vært mer hensiktsmessig om studentene ble

introdusert for hovedtrekkene i, eller de mest sentrale delene av, vårt rettsspråk gjennom JFEXFAC04, og at de så fikk anledning til å fordype seg i detaljene, eller i de mer perifere delene, på JUS4123. Arbeidsgruppen bemerker at tanken om at det skal skje en slik progresjon gjennom studieløpet, også er et sentralt premiss i Ferdighetsstigen til CELL.

- Det har skjedd en betydelig utvikling på lovgivningsfronten siden boken ble skrevet. En stor andel av bokens eksempler viser til lovbestemmelser som ikke lenger er gjeldende rett. Likestillings- og diskrimineringsloven 2017 har avløst likestillingsloven 1978, tvisteloven 2005 har erstattet tvistemålsloven 1915, og det har siden kommet ny arbeidsmiljølov, arvelov, eiendomsmeglingslov, plan- og bygningslov, straffelov og vergemålslov. Selv om de normteoretiske temaene er generelle, hadde det vært en fordel om hovedlitteraturen til disse læringskravene benyttet illustrasjoner fra gjeldende rett. Litteraturen kan også med fordel benytte eksempler fra disipliner på JUS2111 eller som studentene er kjent med fra første studieår.

4.3.1.3 Litteraturen til læringskravene om «*Rettens legitimitet og verdigrunnlag*»

Som anbefalt hovedlitteratur til de någjeldende læringskravenes punkt 4 «*Rettens legitimitet og verdigrunnlag*» er det i dag oppført:

- Synne Sæther Mæhle og Ragna Aarli, *Fra lov til rett* (2. utgave, Gyldendal Juridisk, 2017) kapittel 4 og 5 (s. 97–161). 65 sider.

Fra lov til rett ble innført som hovedlitteratur til disse temaene ved den midlertidige revisjonen til høstsemesteret 2020. Boken er skrevet for å tjene som kurslitteratur i ex.fac., juridisk forprøve på første studieår av masterstudiet i rettsvitenskap ved Universitetet i Bergen.

Fremstillingen bærer preg av å være skrevet for helt ferske studenter. Den behandler en del stoff som allerede bør være godt kjent for studenter på andre studieår, og gir en for enkel behandling av rettens funksjoner og en for lite kritisk presentasjon av rettsstatens verdigrunnlag. Til tross for at kapitlene tar opp noen av arbeidsgruppens anbefalte temaer (se punkt 4.2.4), anser gruppen derfor ikke utdraget fra boken som egnet til å videreføres på lengre sikt.

4.3.1.4 Litteraturen til læringskravene om *kritiske perspektiver på retten*

Som anbefalt hovedlitteratur til de någjeldende læringskravenes punkt 5 «*Kritiske perspektiver på retten*» er det i dag oppført:

- Svein Eng, *Rettsfilosofi* (Universitetsforlaget, 2007) del III punkt 1 (s. 181–185), og
- Christoffer C. Eriksen, *Kritikk : Konfrontasjoner med makt og rett* (Universitetsforlaget, 2016). Til sammen 166 sider.

Boken *Kritikk* presenterer en teoretisk og historisk redegjørelse for kritikkbegrepet og en lang rekke historiske eksempler på kritikk av makt og rett, over alt fra noen få linjer til et fåtall sider, under inndelingene «Formal kritikk», «Normativ kritikk», «Empirisk kritikk», «Sam-

mensatt kritikk» og «Metakritikk». Mange av disse eksemplene – som Frankfurterskolens kritiske teori (Adorno og Horkheimer), dekonstruksjon (Derrida), poststrukturalisme (Foucault), og Marx' kritikk av Hegel – anser arbeidsgruppen som for vanskelige til at de bør være en del av JFEXFAC04. Andre eksempler er bedre egnet, men er for kort behandlet til at de kan gi studentene en dypere forståelse av innholdet i de konkrete eksemplene på kritikk. Kritiske kjønnsperspektiver er kun behandlet over et par sider.

Som arbeidsgruppen har redegjort for over (se punkt 4.2.3.2 og punkt 4.2.4), anbefaler den at enkelte kritiske perspektiver bør behandles grundigere enn under någjeldende ordning, for å åpne for mer selvstendig refleksjon og dybdelæring blant studentene og for å oppfylle instruksjonen om at aktuelle kjønnsperspektiver integreres i emnet, og den har trukket frem miljøkritikk og kritiske kjønnsperspektiver som aktuelle eksempler. Til disse kritiske perspektivene vil det være behov for å identifisere eller utvikle ny litteratur.

Samtidig inneholder *Kritikk* gode teoretiske redegjørelser, særlig om forholdet mellom intern og ekstern kritikk, som er relevante også for de nye læringskravene. Disse utgjør imidlertid en så liten del av boken at de ikke rettferdiggjør å ha boken som sådan på pensum.

4.3.1.5 Litteraturen til læringskravene om rett og moral

Som anbefalt hovedlitteratur til de någjeldende læringskravenes punkt 6 «Rett og moral» er det i dag oppført:

- Svein Eng, *Rettsfilosofi* (Universitetsforlaget, 2007) del IV A og del IV B kapittel 1 punkt 1.1–1.5, kapittel 2 punkt 2.1–2.4.2 og 2.6, kapittel 3, kapittel 4 punkt 4.1.1, 4.1.4, 4.2–4.4.2 og 4.5 og kapittel 5 (s. 229–260, 275–293, 312–347, 355–364, 372–377, 437–442). Totalt ca. 109 sider.

De någjeldende læringskravenes punkt 6 er grundig, om enn noe fragmentert, dekket i boken *Rettsfilosofi*.

På bakgrunn av at utilitarisme og kantiansk etikk også er et tema i EXPHIL03, har arbeidsgruppen over (se punkt 4.2.3.3 og punkt 4.2.4) anbefalt at den skandinaviske rettsrealismen heller sees i sammenheng med de grunnleggende posisjonene rettspositivisme og naturrett, som gir ulike svar på det grunnleggende spørsmålet «Hva er rett?». For å gjennomføre disse endringene vil det være behov for å identifisere eller utvikle ny litteratur.

4.3.2 Synspunkter på utvelgelse/utvikling av litteratur

Som påpekt over (se punkt 4.2) har arbeidsgruppen anbefalt endringer i emnets læringskrav. Som gjennomgangen i forrige punkt viser, er læringskravene til de analytiske perspektivene i hovedsak godt dekket av eksisterende læremidler, mens det vil være behov for å identifisere eller utvikle ny litteratur til de foreslåtte temaområdene «Hva er rett?», «Rettsstaten, dens legitimitet og verdigrunnlag» og «Internasjonale perspektiver».

Arbeidsgruppen vil her beskrive de vurderinger den har gjort vedrørende litteratur til emnet.

Selv om det kan finnes mange varianter og kombinasjoner av pensumlitteratur, kan det være hensiktsmessig å innledningsvis skissere tre hovedmodeller:

1. Dagens modell, der ulike bøker, skrevet av forskjellige forfattere, dekker ulike deler av emnet. Man velger litteratur blant de bøker som til enhver tid foreligger, uten at det tas initiativ til å utvikle ny litteratur spesifikt for JFEXFAC04.
2. En modell der det tas initiativ til å utvikle en ny lærebok, spesielt skrevet for JFEXFAC04, som er ment å dekke hele emnet. (Til sammenligning er det på EXPHIL03 kun én lærebok (på 556 sider), mens det på SVEXFAC03 er en lærebok i to bind på henholdsvis 260 og 351 sider.) En slik ny lærebok kan være skrevet av en eneforfatter, av flere forfattere i samarbeid med hovedansvar for hver sin del, eller som en antologi.
3. En hybrid modell, hvor man velger bøker som dekker pensum på en god måte, der det finnes, og samtidig tar initiativ til å utvikle ny og enhetlig litteratur spesielt skrevet for JFEXFAC04 der relevant pensum ikke foreligger.

Hver modell har sine fordeler og ulemper. En fordel med dagens modell er at i den grad det foreligger god og relevant litteratur, kan man raskt innføre ønskede endringer i pensum og læringskrav, mens utvikling av ny litteratur spesifikt laget for JFEXFAC04 vil være ressurskrevende og kunne ta lang tid, slik at reformer i faget blir utsatt. En annen fordel er at man kan vurdere kvaliteten og relevansen av bøkene når man velger pensum, slik at man vet hva man får. Hvis det derimot tas initiativ til at ny litteratur utvikles spesifikt for JFEXFAC04, vil man i en viss grad være forpliktet til å ta denne i bruk, selv om man på forhånd ikke vet hvor god den vil bli. (Selvfølgelig vil ansvarlig faglærer formelt stå fritt til ikke å innføre den på pensum, men en slik beslutning fremstår likevel som noe problematisk hvis det først er tatt initiativ til at slik litteratur utvikles.)

En fordel med modellen hvor ny litteratur utvikles for hele emnet, er at man i mye større grad enn med dagens modell kan sørge for at emnet er enhetlig og oversiktlig. Et av studentenes ankepunkter mot emnet har nettopp vært at det er for usammenhengende og uoversiktlig, og denne utfordringen forsterkes ved at det i dag er utdrag av fire (fem) ulike lærebøker på pensum.

Fordelene og ulempene ved den hybride modellen følger av fordelene og ulempene ved de to andre modellene. Man vil i mindre grad enn der ny enhetlig litteratur utvikles for hele emnet, kunne sikre at emnet fremstår som enhetlig, men man kan sikre det for de delene av emnet som dekkes av den nye fremstillingen, og man vil i denne kunne trekke tråder til de øvrige delene av emnet. Samtidig vil man for de delene av pensum der man bruker eksisterende litteratur, slippe å bruke tid og ressurser på utvikling av ny litteratur, og man kan fritt velge litteratur basert på hva som er mest hensiktsmessig, uten å være bundet av at man har bestilt en ny lærebok.

Slik pensumsituasjonen fremstår i dag og i overskuelig fremtid, og i lys av arbeidsgruppens forslag til læringskrav, vil arbeidsgruppen anbefale en hybrid modell. For den analytiske delen av emnet er situasjonen den at læringskravene er relativt godt dekket av eksisterende

pensum. Videre er det relevant at Kolflaath, slik arbeidsgruppen har forstått det, er i ferd med å skrive en ny bok om språk- og argumentasjonsteori, som kanskje vil kunne dekke læringskravene til disse analytiske delene av emnet, og at Markus Jerkø, uavhengig av arbeidsgruppens forslag, er i ferd med å skrive en bok om temaene under de analytiske delene av emnet. Arbeidsgruppen tar ikke stilling til hvilke, av eksisterende eller nye bøker, som bør oppføres som litteratur i emnet, men nøyer seg med å peke på at gitt både hva som finnes av tilgjengelig litteratur og hva som er under utvikling, er det unødvendig å ta initiativ til en tid- og ressurskrevende utvikling av ny litteratur for den analytiske delen av emnet.

Når det gjelder de normative og kritiske delene av emnet, derimot, har ikke arbeidsgruppen funnet eksisterende litteratur som på en tilstrekkelig god måte dekker de foreslåtte læringskravene. (Arbeidsgruppen tar imidlertid forbehold om at den ikke har gjort en systematisk undersøkelse av tilgjengelig litteratur, og at det kan være ønskelig å gjøre dette før man eventuelt tar initiativ til å utvikle ny litteratur.) Det er også særskilt viktig for læringskravene i disse delene av emnet at det gis en enhetlig fremstilling av dem, som viser de ulike sammenhengene mellom dem. For disse delene av emnet vil arbeidsgruppen derfor foreslå at det tas initiativ til at det utvikles en ny lærebok spesifikt for JFEXFAC04.

En ny lærebok som utarbeides kan ha én forfatter, eller fortrinnsvis være flerforfattet, der hver forfatter har ansvar for hver sin del, mens de sammen har ansvar for helheten. Alternativt kan en slik ny lærebok være en antologi, med bidrag fra flere fagpersoner ved (og utenfor) fakultetet.

Begge løsninger har fordeler og ulemper. Fordelene med en antologi, foruten at den bør kunne ferdigstilles forholdsvis raskt, er at den, hvis den inkluderer bidrag fra flere fagpersoner på fakultetet, vil kunne gi JFEXFAC04 en mer fremtredende plass i andre faglæreres bevissthet, og slik heve emnets anseelse blant disse, som kanskje også vil kunne bidra til undervisningen i emnet.

En mulig ulempe med en antologi er imidlertid at den kan bli for fragmentert. Dette kan kanskje motvirkes gjennom å innta relativt utførlige innledningskapitler i boken, som binder de ulike bidragene sammen. Men selv med en slik løsning vil nok en lærebok med én eller to-tre forfattere som har et felles ansvar for helheten, i større grad fremstå som helhetlig. Samtidig vil utviklingen av en slik ene- eller flerforfattet bok nok ta mer tid enn utviklingen av en antologi. Begge løsningene har som fordel at hvis man får med flere kvinnelige bidragsytere, vil det kunne bidra til å styrke kjønnsbalansen blant forfatterne oppført som hovedlitteratur i emnet.

Arbeidsgruppen har noen ytterligere vurderinger om valg av litteratur til emnet.

1. For det første anser arbeidsgruppen at man bør bestrebe seg på å ha god og tilgjengelig tilleggslitteratur. Videre bør man vurdere, der det er aktuelt, å ha alternative pensa, slik man i dag har for språkteoridelen. Tilleggslitteratur og alternative pensa gir studentene større valgfrihet, og det bidrar også til å fjerne et uheldig inntrykk man ellers kan få, nemlig at den eneste riktige tilnærmingen til et spørsmål er den som finnes i den obligatoriske læreboken.

Tillegglitteratur og alternative pensum vil dermed i seg selv kunne styrke studentenes refleksjonsnivå, selv om det kanskje ikke er sannsynlig at mange studenter vil forholde seg til flere lærebøker.

2. For det andre anser arbeidsgruppen at det er ønskelig at studentene ikke bare møter læreboktekster, men også originaltekster. For flere av de foreslåtte læringskravene (kanskje særlig, men ikke bare, knyttet til emnets normative og kritiske perspektiver), kan det identifiseres egnede (utdrag fra) artikler eller bokkapitler av sentrale bidragsytere til den akademiske diskusjonen. Ikke minst flere viktige rettsfilosofer, som Ross og Hart, hadde en evne til å skrive lettforståelig om kompliserte temaer, slik at det bør være forholdsvis enkelt å identifisere egnede tekster.

Studentene er også vant med å lese originaltekster fra EXPHIL03, og arbeidsgruppen anser at det vil være fruktbart for studentene å få trening i å gjøre det samme, i noen grad, på JFEX-FAC04. Slik arbeidsgruppen kommer tilbake til i punkt 4.5, vil slike originaltekster også være egnede utgangspunkter for semesteroppgaven som gruppen anbefaler at innføres i emnet. Arbeidsgruppen bemerker at det å innføre flere vitenskapelige artikler på pensum også er et av de anbefalte tiltakene i CELLS rapport «Studenten som forsker».

En slik bruk av originaltekster lar seg fint kombinere med den hybrid-modell arbeidsgruppen anbefaler – enten slike tekster inngår i en lærebok (som i EXPHIL03) eller kommer i tillegg. Arbeidsgruppen vil derfor anbefale at man identifiserer egnede originaltekster som kan inngå i pensum.

3. For det tredje vil arbeidsgruppen anbefale som et krav at all ny litteratur som utarbeides spesifikt til emnet, så vel som annen litteratur man innfører på pensum, kvalitetssikres av studentlesere, i samarbeid med CELL og JSU, for å unngå at emnet blir for komplisert, og for å sikre den pedagogiske kvaliteten til den anbefalte hovedlitteraturen i emnet. I samarbeid med studentutvalg oppnevnt av CELL og JSU bør det også utarbeides repetisjons- og refleksjonsspørsmål til litteraturen, og det bør inntas anbefalinger om egnet fordypningslitteratur for den interesserte leser, der dette er relevant.

Som en midlertidig løsning, frem til ev. ny litteratur til emnet er utarbeidet, anbefaler arbeidsgruppen at det identifiseres annen aktuell litteratur som kan bidra til å gjennomføre anbefalingene om endringer i emnets læringskrav. Dette kan skje i form av trinnvise endringer over flere semestre, og slik at læringskravene midlertidig oppdateres i samsvar med endringene. Arbeidsgruppen anbefaler, i lys av studentenes kritikk om at emnet har vært for omfattende og uoversiktlig, at det ved innføringen av midlertidige endringer tas hensyn til den innbyrdes sammenheng mellom læringskravene/tekstene på emnet.

4.4 Vurderinger til emnets undervisningstilbud

Undervisningen i emnet består av totalt 10 dobbelttimer forelesninger + 1 times introforelesning samt 9 dobbelttimer kursundervisning. Ved den midlertidige revisjonen til høstsemesteret ble antallet dobbelttimer gruppeundervisning øket fra 7 til 9. Dette ble oppnådd ved å redusere antallet grupper fra 10 til 6. De frigjorte ressursene gjorde det også mulig å innføre en fakultetsoppgave i emnet.

Arbeidsgruppen anser at *undervisningsformene* forelesning og kursundervisning er godt egnet til emnet, men anbefaler at det på sikt også utvikles flere videoopptak til emnet, som kan være et nyttig supplement til forelesninger og kurs.

Arbeidsgruppen anser også at økningen i antallet dobbelttimer gruppeundervisning har vært et vellykket grep, og at *undervisningsmengden* i dag er rimelig. Arbeidsgruppen vil imidlertid anbefale at det også innføres to spørretimer i plenum mot slutten av semesteret. Det er forholdsvis lang tid mellom den siste undervisningen i emnet og eksamen, slik at studentene kan ha behov for en assistert oppfriskning av pensum når det nærmer seg eksamen. Slike spørretimer har de siste semestrene vært gjennomført *ad hoc*, med god oppslutning, og bør bli permanente.

Arbeidsgruppen ser riktignok at mengden undervisning synes å være noe mindre per studiepoeng sammenlignet med de andre obligatoriske emnene på studiet (f.eks. 31 dobbelttimer forelesning og 20 dobbelttimer kurs til 20 studiepoeng på JUS2111 våren 2022) og sammenlignet med SVEXFAC03 (13 dobbelttimer forelesning og 10 dobbelttimer kurs), mens EXPHIL03 har flere forelesninger og mindre gruppeundervisning (21 dobbelttimer forelesning og 7 dobbelttimer kurs). Arbeidsgruppen anser allikevel at det viktigste er at mengden undervisning er godt tilpasset læringskravene/litteraturen i emnet, og antar at mengden bør være tilstrekkelig om det innføres to spørretimer og suppleres med videoopptak i emnet, men anbefaler at omfanget evalueres etter at alle større endringer er gjennomført.

Når det gjelder *undervisningens plassering i semesteret*, er undervisningen i dag delt inn i to bolker, med 6 dobbelttimer i to påfølgende uker relativt tidlig i semesteret (slutten av februar/september til begynnelsen av mars/oktober), og så de 3 siste rundt en måned senere. De 8 første forelesningene går før eller parallelt med de første ukene med kurs, mens de siste to er lagt før siste uke med kurs. Arbeidsgruppen antar at en slik ordning også kan fungere med de anbefalte endringene i læringskrav/litteratur, men anbefaler at ansvarlig faglærer følger dette opp med studieårsansvarlig, for å legge til rette for at JFEXFAC04 blir best mulig integrert med de andre fagene på JUS2111, og at plasseringen av undervisningen evalueres etter at alle større endringer er gjennomført.

Arbeidsgruppen anbefaler at det utarbeides et *felles kursopplegg* til emnet, med oppgaver som knytter an til de ulike læringskravene i emnet. Dette bør oppdateres etter hvert som de ulike endringene i emnet fases inn. De repetisjons- og refleksjonsspørsmål som arbeidsgruppen har anbefalt at utvikles i forbindelse med identifisering eller utvikling av ny litteratur til emnet, vil kunne brukes til dette formålet.

I den periodiske emneevalueringen våren 2021 oppgav en høy andel at det å skrive *fakultetsoppgaven*, og å få tilbakemelding på denne, var nyttig eller svært nyttig. Samtidig var det kun 45 % av respondentene som hadde skrevet oppgaven; av de som ikke hadde levert, oppgav 75 % manglende tid som årsak. Tall arbeidsgruppen har innhentet, viser at det er relativt få som har benyttet seg av tilbudet om å levere fakultetsoppgaven i emnet, og at antallet innleveringer har hatt en fallende tendens. Mens det høsten 2020 var 87 som leverte oppgaven, mot 175 som leverte den obligatoriske oppgaven, var det kun 42 (mot 201) våren 2021, 56 (mot 198) høsten 2021 og 27 (mot 167) våren 2022. En fakultetsoppgave er antagelig heller ikke like godt egnet på JFEXFAC04 som på de andre obligatoriske emnene på studiet, hvor praktikumssjangeren er viktig. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at ressursene til fakultetsoppgaven heller brukes på den obligatoriske semesteroppgaven gruppen vil anbefale at innføres i emnet, og at fakultetsoppgaven derfor ikke videreføres når semesteroppgaven har blitt innført.

4.5 Vurderinger til emnets evalueringsform

Emnets evalueringsform var til og med høsten 2019 5 timers skoleeksamen, med karakter-skala A–F. På grunn av pandemien ble den våren 2020 endret til 4 timers eksamen, som ble gjennomført som hjemmeeksamen. Som et obligatorisk element ble det også midlertidig fra høsten 2020 innført en obligatorisk skriftlig innlevering på mellom 1 000 og 1 200 ord som måtte være godkjent for at man skulle kunne gå opp til eksamen. Den obligatoriske innleveringen og omleggingen fra 5 til 4 timers eksamen har blitt videreført i påfølgende semestre, slik at emnets evalueringsform i dag anses å være 4 timers skoleeksamen og en obligatorisk innlevering som må være godkjent for at eksamen kan avlegges.

En obligatorisk innlevering har tidligere blitt etterlyst fra studenthold, og i den periodiske emneevalueringen våren 2021 oppgav en høy andel at det å skrive oppgaven, og å få tilbakemelding på denne, var nyttig eller svært nyttig. Faglærernes inntrykk er at oppgaven også har bidratt positivt til studentenes deltakelse i undervisningen i emnet. Innføringen av den obligatoriske oppgaven har således vært et vellykket grep.

Arbeidsgruppen anser at kombinasjonen av 4 timers skoleeksamen og en obligatorisk oppgave bør videreføres, men har diskutert hvordan en slik kombinasjon best kan utformes. I vurderingene har gruppen sett hen til evalueringsformen på seminarvarianten til EXPHIL03, som har en obligatorisk semesteroppgave som studentene får tilbakemelding på underveis i semesteret, og som så leveres inn på nytt i forbindelse med eksamen, slik at den blir en del av karaktergrunnlaget i emnet.

En tilsvarende ordning for JFEXFAC04 har tidligere blitt etterlyst fra studenthold, og ansvarlig faglærer har diskutert mulige utforminger av en slik ordning for JFEXFAC04 med representanter fra CELL og i CELLS Frontrunnergruppe om hjemmeeksamen. JSU støtter også innføringen av en slik ordning, som studentene er kjent med fra EXPHIL03, og som en stor andel av studentene er fornøyde med.

Semesteroppgaven på EXPHIL03 er en argumenterende tekst, som krever en analyse og kritisk vurdering av (et utdrag fra) en av de filosofiske originaltekstene som er pensum i emnet. Arbeidsgruppen anser at semesteroppgaven på JFEXFAC04 bør ha en liknende innretning. Semesteroppgaven bør være en lengre, argumenterende tekst, som for eksempel kan knytte an til (en av) originaltekstene på emnets pensum og/eller andre relevante originaltekster. Den kan med fordel ta opp temaer som også har en klar relevans for JUS2111.

Arbeidsgruppen har vurdert hvor stort *omfang* en slik semesteroppgave bør ha. Oppgaven til EXPHIL03 skal være på mellom 800 og 1 000 ord, men der har de i tillegg en annen obligatorisk oppgave (som kun leveres inn én gang) på mellom 400 og 600 ord. Arbeidsgruppen anser at studentene gradvis bør få trening i å skrive tekster med et økende omfang, og at oppgaven til JFEXFAC04 derfor bør være noe lengre; semesteroppgaven på JUS2111 er til sammenligning på mellom 3 500 og 4 500 ord. Studentrepresentantene har i JSU diskutert hva som kan være en passende lengde, og går inn for at oppgaven bør være på mellom 1 200 og 1 600 ord – et tilsvarende omfang som de to oppgavene på EXPHIL03 til sammen. De andre medlemmene i arbeidsgruppen slutter seg til dette. Arbeidsgruppen anbefaler at semesteroppgavens innretning og omfang evalueres etter at alle større endringer er gjennomført.

Arbeidsgruppen antar at en slik evalueringsform vil ligge innenfor nåværende budsjettrammer for emnet. Ved behov anbefaler arbeidsgruppen at det gjøres mindre nedjusteringer i ordspennet for semesteroppgaven og/eller i lengden på skoleeksamen.

Arbeidsgruppen anser at semesteroppgaven på JFEXFAC04 også bør kunne leveres inn underveis i semesteret, slik at studentene gis tilbakemeldinger på utkastet som kan gi grunnlag for å forbedre teksten. Arbeidsgruppen har vurdert om en slik innlevering bør være frivillig eller obligatorisk. En obligatorisk innlevering vil antakelig være best egnet til å sikre høyest mulig deltakelse på undervisningen i emnet, men på den annen side vil antakelig de fleste benytte seg av tilbudet om tilbakemelding på oppgaven også om innleveringen er frivillig, da det klart vil være i deres egeninteresse å gjøre dette. Studentrepresentantene har i JSU diskutert dette, og anbefaler at innleveringen gjøres frivillig. De andre medlemmene i arbeidsgruppen slutter seg til det.

Arbeidsgruppen anbefaler at ansvarlig faglærer sammen med studieårsansvarlig identifiserer egnede tidspunkter for utlevering av oppgaven og frister for innlevering av utkast, slik at semesteroppgaven ikke kolliderer med andre innleveringer på JUS2111.

Arbeidsgruppen anser at den foreslåtte evalueringsformen er vanskelig å forene med dagens JFEXFAC04. For at den skal kunne innføres, er det blant annet en forutsetning at argumentasjonsteoridelen av emnet har blitt styrket, slik at studentene kan få tilstrekkelig opplæring i hvordan de skal skrive en slik argumenterende tekst som semesteroppgaven utgjør. Inntil disse endringene har blitt gjennomført, anbefaler arbeidsgruppen at den nåværende obligatoriske oppgaven, samt fakultetsoppgaven, videreføres.

Nettopp for å styrke studentenes evne til kritisk refleksjon, og for å fjerne elementet av «pugging» ved JFEXFAC04, vil det være vesentlig at oppgavene som gis er slik at det finnes

flere tilnærminger til dem, og at det ikke bare finnes ett riktig svar. Det er i stor grad argumentasjonen, og kjennskap til relevante argumenter og teorier fra pensum, som avgjør om besvarelsen er god eller ikke, samtidig som det kan være mindre åpenbart hva som for eksempel er god rettsfilosofisk argumentasjon enn hva som er god juridisk metode. Det er avgjørende at sensorene settes i stand til å vurdere denne typen oppgaver på en god måte, slik at man unngår vilkårlighet i karaktersettingen. Den nye evalueringsformen krever derfor også utvikling av sensorveiledninger til semesteroppgaven og at det gis opplæring av eller tilstrekkelig informasjon til rettere av utkast og til sensorer. Det vil på dette punktet være mulig å trekke på lærdommer fra retting/sensur av semesteroppgaven på EXPHIL03 ved HF.

5 Oppsummering av arbeidsgruppens vurderinger og anbefalinger

5.1 Arbeidsgruppens anbefalinger – kort oppsummert

Kort oppsummert er de viktigste, eller overordnede, anbefalingene disse:

1. Arbeidsgruppen anbefaler at læringskravene under de analytiske perspektivene på emnet (språk-, norm- og argumentasjonsteori) i all hovedsak videreføres, men anbefaler samtidig at argumentasjonsteoridelen av emnet styrkes.
2. Arbeidsgruppen anbefaler at det gjøres større endringer i læringskravene under emnets normative og kritiske perspektiver. Den har skissert mulige nye læringskrav til disse delene under tre temaområder: «Hva er rett?», «Rettsstaten, dens legitimitet og verdigrunnlag» og «Internasjonale perspektiver». Formålet med de foreslåtte endringene er særlig å knytte JFEXFAC04 tettere opp mot temaer på JUS2111, som er på samme semester av juss-studiet.
3. Arbeidsgruppen anbefaler at det tas initiativ til å utvikle en ny lærebok til disse tre temaområdene, som kan brukes sammen med egnede originaltekster.
4. Arbeidsgruppen anbefaler at all ny litteratur som utvikles til eller innføres på emnet, kvalitetssikres av studentlesere for å unngå at emnet blir for komplisert, og for å sikre den pedagogiske kvaliteten til den anbefalte hovedlitteraturen i emnet.
5. Arbeidsgruppen anbefaler at det innføres en ny semesteroppgave i emnet, inspirert av ordningen på EXPHIL03. Semesteroppgaven skal være en argumenterende tekst, som for eksempel knytter an til relevante originaltekster på pensum. Besvarelsene skal være på mellom 1 200 og 1 600 ord. Studentene vil få tilbud om å levere inn oppgaven underveis i semesteret for kommentarer, og den skal så leveres inn på nytt sammen med skoleeksamen, slik at den blir en del av karaktergrunnlaget i emnet.

5.2 Emnets utfordringer og behovet for reform

Som gjennomgangen i punkt 3 viser, har emnet betydelige utfordringer, selv om den midlertidige revisjonen av emnet til høstsemesteret 2020 imøtekom studentenes kritikk på en rekke punkter. Studentene har kritisert emnet for å være for omfattende og komplisert, for usammenhengende og uoversiktlig, for lite relevant og løsrevet fra juss-studiet for øvrig, og for å være et «puggefag» og/eller et «synseemne». Det er også en betydelig utfordring for JFEXFAC04 at det nyter lav anseelse blant studentene, og at det er lav oppslutning om emnet og lav deltakelse i undervisningen.

Arbeidsgruppen anser at det er rom for forbedringer både når det gjelder emnets læringskrav, anbefalte hovedlitteratur, undervisningstilbud og evalueringsform. For å bedre emnets

anseelse blant studentene er det også viktig at det skjer større endringer, og at disse er synlige slik at studentene opplever at deres kritikk har blitt tatt på alvor. Arbeidsgruppen anser derfor at det er sterkt behov for en mer omfattende reform av emnet.

5.3 Anbefalinger om emnets læringskrav

De någjeldende læringskravene til JFEXFAC04 (inntatt som Vedlegg C til denne rapporten) er delt inn i, på den ene siden, analytiske perspektiver og, på den andre siden, normative og kritiske perspektiver. De analytiske perspektivene er overordnet angitt som:

1. Språkteori: språk, tolkning og definisjoner
2. Rettsspråket: normer, verdier og rettigheter
3. Argumentasjonsteori

De normative og kritiske perspektivene er overordnet angitt som:

4. Rettens legitimitet og verdigrunnlag
5. Kritiske perspektiver på retten
6. Rett og moral

Arbeidsgruppen anbefaler at de analytiske perspektivene i hovedtrekk bør videreføres, men har i punkt 4.2.2 gitt innspill til hvordan den argumentasjonsteoretiske delen av emnet kan og bør videreutvikles, blant annet for å legge til rette for mer kritiske diskusjoner i undervisningen og for å styrke studentenes evne til å foreta selvstendige kritiske analyser og vurderinger. Å styrke disse ferdighetene vil være av betydning ikke bare for besvarelsen av semesteroppgaven i emnet, men også for resten av juss-studiet, ikke minst for besvarelsen av semesteroppgaven på JUS2211 og for masteroppgaven.

Arbeidsgruppens vurdering er at det er mest aktuelt å foreta større endringer, som er egnet til å svare på studentenes kritikk, i læringskravene til de någjeldende normative og kritiske perspektivene. Arbeidsgruppen har vurdert hva som bør inngå i denne delen av emnet uten bindinger til någjeldende ordning. I diskusjonene over det overordnede spørsmålet, *Hva er det studentene bør lære gjennom JFEXFAC04?*, har to desiderata vært sentrale for arbeidsgruppen: a) læringskravene bør ta opp temaer som er sentrale i rettsteorien (i en vid forstand), og som er viktige/interessante i seg selv, og b) de bør være relevante i den forstand at de knytter an til grunnlagsproblemer i de juridiske emnene på studiet, ikke minst på JUS2111, som er på samme semester av studiet. Det sistnevnte har også vært fremhevet av studentrepresentantene etter diskusjoner i JSU.

Arbeidsgruppen har i punkt 4.2.4 anbefalt tre temaområder. Det første temaområdet har generell relevans på tvers av juss-studiet. Studentene bør gis en forståelse av hvilke ulike funksjoner rettsregler kan ha, av samspillet mellom rett og samfunnet for øvrig, og av forholdet mellom rett og moral, og de bør gis en introduksjon til noen grunnleggende rettsfilosofiske teorier om retten. De andre to temaområdene har tydelige koplinger til temaer på JUS2111

Statsforfatningsrett, folkerett og menneskerettigheter. Studentene bør gis en innføring i rettsstatsbegrepet, dens legitimitet og verdigrunnlag, herunder menneskerettighetene, med kritiske perspektiver. Og de bør introduseres for noen sentrale perspektiver på internasjonal rett. Arbeidsgruppen ser det ikke som sin oppgave å detaljformulere nye læringskrav til emnet, men bemerker at en mulig systematisering av læringskrav til disse temaområdene er:

- Hva er rett?
 - Introduksjon til de grunnleggende posisjonene rettspositivisme, naturrett og skandinavisk rettsrealisme
 - Forholdet mellom rett og moral
 - Rettens funksjoner
 - Rettens rolle i samfunnet
- Rettsstaten, dens legitimitet og verdigrunnlag
 - Rettsstatsbegrepet
 - Rettens legitimitet
 - Demokrati og rettsstat
 - Den moderne rettsstatens verdigrunnlag
 - Perspektiver på menneskerettighetene
 - Deres bakgrunn og idéhistoriske grunnlag
 - Menneskerettighetenes begrunnelse og deres forhold til idealer om rettferdighet
 - Ytringsfrihetens begrunnelse som et casus
 - Kritiske perspektiver
 - Feministisk kritikk / kjønnsperspektiver
 - Miljøkritikk
- Internasjonale perspektiver
 - Skillet mellom nasjonal og internasjonal rett
 - Er internasjonal rett «rett»?
 - Den internasjonale rettens legitimitet

Arbeidsgruppen understreker at formålet med å skissere disse mulige læringskravene kun er å trekke opp tematiske rammer for den videre utviklingen av emnet. Fordi det er svært mye som *kan* behandles innenfor disse rammene, må det ved utvelgelsen/utviklingen av litteratur til læringskravene naturlig nok foretas en rekke valg og prioriteringer for å sørge for at det totale omfanget ikke blir for stort.

5.4 Anbefalinger om anbefalt hovedlitteratur

For de analytiske delene av emnet anser arbeidsgruppen at læringskravende er relativt godt dekket av eksisterende pensum. Når det gjelder de normative og kritiske delene av emnet, derimot, forutsetter arbeidsgruppens anbefalinger om endringer i læringskravene at det identifiseres eller utvikles ny litteratur til emnet.

Arbeidsgruppen anbefaler at det tas initiativ til å utvikle ny litteratur til de normative og kritiske delene av emnet, som kan bidra til å gjøre emnet mer sammenhengende og oversiktlig. Dette kan være en lærebok utarbeidet av én forfatter, av flere i samarbeid, eller eventuelt en antologi.

Arbeidsgruppen anbefaler videre at det identifiseres egnede originaltekster til emnet, som kan supplere lærebøkene. Dette er særlig aktuelt for emnets normative og kritiske perspektiver. Disse tekstene vil også kunne brukes til semesteroppgaven i emnet.

Arbeidsgruppen anbefaler at all ny litteratur som utarbeides til emnet, og annen litteratur som innføres på pensum, kvalitetssikres av studentlesere, i samarbeid med CELL og JSU. I samarbeid med studentutvalg oppnevnt av CELL og JSU bør det også utarbeides repetisjons- og refleksjonsspørsmål til ny litteratur, og det bør inntas anbefalinger om egnet fordypningslitteratur for den interesserte leser, der dette er relevant.

Arbeidsgruppen anbefaler at det midlertidig identifiseres annen aktuell litteratur som kan bidra til å gjennomføre anbefalingene om endringer i emnets læringskrav. Arbeidsgruppen anbefaler at det ved innføringen av midlertidige endringer tas hensyn til den innbyrdes sammenheng mellom læringskravene/tekstene på emnet, for at ikke emnet skal bli for uoversiktlig.

5.5 Anbefalinger om undervisningstilbudet

Arbeidsgruppen anbefaler at det någjeldende undervisningstilbudet, med 10 dobbelttimer forelesning + 1 times introforelesning samt 9 dobbelttimer kursundervisning videreføres, men at det på sikt også utvikles flere videoopptak til emnet, og at det innføres to spørretimer i plenum mot slutten av semesteret.

Arbeidsgruppen anbefaler at ansvarlig faglærer tar opp undervisningens plassering i semesteret med studieårsansvarlig, for å legge til rette for at JFEXFAC04 blir best mulig integrert med de andre fagene på JUS2111.

Arbeidsgruppen anbefaler at det utarbeides et *felles kursopplegg* til emnet, med oppgaver som knytter an til de ulike læringskravene i emnet.

Arbeidsgruppen anbefaler at ressursene til fakultetsoppgaven, som få studenter leverer, heller brukes på den obligatoriske semesteroppgaven i emnet, og at fakultetsoppgaven derfor ikke videreføres når semesteroppgaven har blitt innført.

Arbeidsgruppen anbefaler at undervisningsopplegget, herunder mengden undervisning og plasseringen av den i semesteret, evalueres etter at alle større endringer er gjennomført.

5.6 Anbefalinger om evalueringsform

Arbeidsgruppen anbefaler at det innføres en ny evalueringsform i emnet, inspirert av evalueringsformen på seminarvarianten til EXPHIL03, med en kombinasjon av semesteroppgave og 4 timers skoleeksamen.

Semesteroppgaven bør være en lengre, argumenterende tekst, som for eksempel kan knytte an til (en av) originaltekstene på emnets pensum og/eller andre relevante originaltekster.

Den kan med fordel ta opp temaer som også har en klar relevans for JUS2111.

Semesteroppgaven skal være på mellom 1 200 og 1 600 ord. Studentene får tilbud om å levere den inn underveis i semesteret, for kommentarer som kan gi grunnlag for å forbedre teksten. Den leveres så inn (på nytt) sammen med 4 timers skoleeksamen, slik at den blir en del av karaktergrunnlaget i emnet.

Arbeidsgruppen antar at en slik evalueringsform vil ligge innenfor nåværende budsjettrammer for emnet. Ved behov anbefaler arbeidsgruppen at det gjøres mindre nedjusteringer i ordspennet for semesteroppgaven og/eller i lengden på skoleeksamen.

Arbeidsgruppen anbefaler at ansvarlig faglærer sammen med studieårsansvarlig identifiserer egnede tidspunkter for utlevering av oppgaven og frister for innlevering av utkast, slik at semesteroppgaven ikke kolliderer med andre innleveringer på JUS2111.

Arbeidsgruppen anser at innføringen av den nye evalueringsformen forutsetter en styrking av argumentasjonsteoridelen i emnet. Inntil disse endringene har blitt gjennomført, anbefaler arbeidsgruppen at den nåværende obligatoriske oppgaven, samt fakultetsoppgaven, videreføres.

Arbeidsgruppen anbefaler at semesteroppgavens omfang og innretning evalueres etter at alle større endringer er gjennomført.

5.7 Andre anbefalinger

Av hensyn til å styrke emnets anseelse er det viktig at det skjer synlige endringer av emnet, slik at studentene opplever at deres kritikk er tatt på alvor. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at denne rapporten gjøres kjent for studentene, og at det legges ut tydelige beskjeder på emne- og semestersidene om kommende endringer av emnet.

Oslo, 29. august 2022

Markus Jerkø
(Sign.)

Jakob Elster
(Sign.)

Ingvill Knutsen
(Sign.)

Nasjida Noorestany
(Sign.)

Vedlegg A: Pensum/læringskrav H2019

Del A

Fagbeskrivelse

Faget rettsfilosofi er internasjonalt i sin karakter og går historisk tilbake så langt vi har skriftlige overleveringer. Faget har enkelte hovedemner som går igjen opp gjennom historien og på tvers av rettssystemer

Et hovedemne er analyse av grunnbegreper som er nødvendige for å forstå positivt gitte rettssystemer. Hva er regler, og hvilke typer av regler opererer vi med i rett og jus? Hvordan forholder reglene seg til andre former for normativitet, som verdier og rettigheter? Og hva skiller normativitet i det hele fra beskrivelser?

I forbindelse med verdiene kommer vi inn på avveiningers rolle i jusen og spørsmålet om jusens objektivitet. I flere av de spørsmålene som nå er nevnt, har rettsfilosofien også en side til faget rettskildelære og kan ses som en grunnlagsdiskusjon i forhold til dette faget.

Hvilke muligheter har vi for å erkjenne og diskutere rettsreglenes godhet? Er rett lik makt, eller rår vi over kriterier til vurdering og kritikk av positiv rett? Dette kan vi i kortform kalle spørsmålet om “rett og praktisk fornuft”. Å hevde at vi har en spesifikt praktisk fornuft betyr at vi gjennom refleksjon over oss selv og vårt forhold til hverandre kan etablere målestokker til vurdering og kritikk av positiv rett. Hva som er god rett, kan da vise seg å være forskjellig fra oppfatningene til de som har mest makt. Spørsmålet om rett og praktisk fornuft melder seg dels i alminnelig rettspolitisk og samfunnspolitisk debatt, og dels i samfunnsmessige krigs- og krisesituasjoner. Tre hovedposisjoner har vist seg å gå igjen i diskusjonene:

(i) Benektelse av at vi rår over en praktisk fornuft. Skandinavisk rettsrealisme er her et sentralt typetilfelle.

(ii) Utilitarisme, hvor den praktiske fornuft settes lik nyttetenkning.

(iii) Fornuftsbasert naturrett. Kantiansk rettsfilosofi er her den sentrale posisjon

Litteraturen har presentert en rekke ulike former for kritikk av den til enhver tid gjeldende rett. De typer av argumenter som her kommer til uttrykk, illustrerer at vi kan kritisere gjeldende rett på forskjellige måter.

Læringskrav

Kunnskap

Rett og Normativitet

Hovedformene for normativitet

- Studentene skal ha god forståelse av:
 - Typer av Normer
 - Pliktnormer, kompetansenormer, kvalifikasjonsnormer
 - Regler, retningslinjer, avveininger («Juristskjønnet»)
 - Verdier
- Studenten skal ha kjennskap til rettighetsbegrepet.
- Studenten skal ha kjennskap til problemet «motstrid mellom og harmonisering av verdier og prinsipper».
- Studenten skal ha god forståelse av to hovedforslag til løsning av slik motstrid:
 - Avveiningsmodell
 - Rangordensmodell

Rett og Praktisk fornuft

A Deskriptivt om likheter, forskjeller og forbindelseslinjer mellom rett og moral

- Studenten skal ha god forståelse av de viktigste likheter, forskjeller og forbindelseslinjer mellom rett og moral.

B Muligheten av å etablere kriterier til vurdering og kritikk av positivt foreliggende rettssystemer

- Studenten skal ha god forståelse av problemstillingen.
- Studenten skal ha kjennskap til følgende tre teoretiske posisjoner i forhold til problemstillingen:
 - Teorifamilie 1: Den skandinaviske rettsrealismen
 - Teorifamilie 2: Utilitarismen
 - Teorifamilie 3: Kantiansk rettsfilosofi

Rett og kritikk

- Studenten skal ha god forståelse av:
 - Typer av kritiske argumenter
- Studenten skal ha kjennskap til:
 - Skillet mellom intern og ekstern kritikk av retten
 - Historien til de forskjellige formene for kritikk av retten

Ferdigheter

Følgende ferdigheter står sentralt i emnet:

- Å utvikle evne til å formulere rettsfilosofiens sentrale problemstillinger.
- Å utvikle evne til å redegjøre for enkelte hovedmåter å argumentere på som har vist seg å gå igjen i rettsfilosofiens drøftelser av spørsmålene.
- Å oppøve evne til kritisk refleksjon over egne formuleringsmåter og argumenter.

Generell kompetanse

Studenten skal ha forståelse av sentrale problemstillinger og begreper som nevnt ovenfor, og være bevisst over rettsfilosofiens internasjonale karakter, og dermed også evne å knytte bånd til jurister i andre rettssystemer.

Innføringslitteratur

Svein Eng: *Rettsfilosofi*. Oslo, Universitetsforlaget. 2007:

Introduksjon, s. 1–4

I. Innledning, s. 7–28

Hovedlitteratur

Svein Eng: *Rettsfilosofi*. Oslo, Universitetsforlaget. 2007:

Rett og normativitet

«Hva er en norm?» II 1 s. 31–71 Pliktnormer og kompetansenormer, II 2–3, s. 72–91 Koblingsord, kvalifikasjonsnormer, u/gyldighetsnormer, II 4.1–4.4.4 (1), s. 104–24 Normteori og definisjonsteori, II 5.1–5.3.3, s. 128–38 Rettigheter, II 6.1–6.2, s. 143–50 Verdier, avveiningsnormer og retningslinjer, II 7–8, s. 157–74

Rett og praktisk fornuft

A Deskriptivt om likheter, forskjeller og forbindelseslinjer mellom positiv rett og moral, s. 231–46

B Hvilke muligheter har vi til å etablere kriterier til vurdering og kritikk av positivt foreliggende rettssystemer?

1 Innledning, s. 249–60

2 Skandinavisk rettsrealisme, 2.1–2.4.2, s. 275–293; 2.6, s. 312–14

3 Utilitaristisk rettsfilosofi, s. 315–345

4 Kantiansk rettsfilosofi, 4.1.1, s. 346–47; 4.1.4, s. 355–56; 4.2–4.4.2 s. 356–364; 4.5 s. 372–77

5 Litt om forholdet mellom de tre posisjonene i faktisk forekommende argumentasjon, s. 437–42

Rett og kritikk

Christoffer C. Eriksen, *Kritikk*, (Universitetsforlaget 2016)

Om skillet mellom intern og ekstern kritikk, se Eng, *Rettsfilosofi*, III 1 s. 181–85.

Om muligheten av og former for normativ kritikk, se Eng, *Rettsfilosofi*, IV B, de samme deler som er angitt ovenfor under emnet Rett og praktisk fornuft.

Del B

Fagbeskrivelse

Rettsteori – rett, samfunn og legitimitet

Den moderne retten er utviklet ut fra flere historiske rettslige tradisjoner og flere teoretiske posisjoner om retten. Naturrettslige, rettspositivistiske, rettsrealistiske, pragmatiske, retts sosiologiske og kritiske posisjoner har hatt betydning. Retten og de rettslige normer er en del av og dypt integrert i samfunnet. De er uttrykk for og utvikles i et samspill med ulike verdier, hensyn, formål og interesser i samfunnet.

Et hovedemne i denne delen av faget er en forståelse av rettens funksjoner i det moderne samfunn og forholdet mellom retten og de sentrale institusjoner i samfunnet. En sentral del av dette er en forståelse av hva legitimitet er, og hva grunnlaget for den moderne rettens legitimitet kan være. Den moderne og demokratiske retten bygger på at individene sikres grunnleggende frihetsrettigheter. Den bygger på at retten skapes gjennom demokratiske lovgivningsprosedyrer og ved at rettssikkerhet er et grunnleggende prinsipp i domstoler og offentlig forvaltning. Retten skal verne individene mot maktovergrep. Samtidig har den demokratiske staten monopol på bruk av tvangsmakt som en del av utøvelsen av myndighet.

Et annet hovedemne er en forståelse av rettens funksjon i et samfunn der mange, høyt spesialiserte og noen ganger motsetningsfylte formål skal realiseres, og der retten anvendes for å bidra til en slik realisering. Den moderne retten utvikles innholdsmessig i nær kontakt til kunnskaper og vitenskap, nye teknologier, etikk, moral, økonomi og politikk mv. Rettspluralisme, polysentrisk rett og rettsliggjøring er noen av de begreper som anvendes for å forstå dette. En forståelse av forholdet mellom rett og etikk er sentralt for å forstå rettens grenser, i særlig grad i moderne kunnskapssamfunn.

Et tredje hovedemne er en forståelse av hva det vil si at retten i økende grad internasjonaliseres. Det er stadig flere internasjonale traktater som angår utviklingen av retten internt i nasjonalstatene, på direkte og indirekte måter. Internasjonale organisasjoner og domstoler har viktige rettsskapende funksjoner. Skillet mellom internasjonal og nasjonal rett er på mange områder blitt mer komplekst og sammensatt.

Under behandlingen av alle tre emnene vil det bli lagt vekt på teorier om staters suverenitet og rettens internasjonalisering, og det vil bli lagt stor vekt på bruk av dommer og andre eksempler.

Læringskrav

Kunnskap

Studenten skal ha god forståelse av følgende emner:

- Den moderne retten som en normativ orden mellom individer, samfunn og stat. Herunder: Rettens utvikling og verdier
- Den moderne rettens utvikling. Rettigheter, institusjoner og samfunn. Herunder: Rettsstat, velferdsstat, kunnskapssamfunn, risikosamfunn
- Retten som tekst og normativ kommunikasjon. Herunder: Rett, språk og hermeneutisk teori
- Politisk, rettslig og etisk kommunikasjon

Studenten skal ha kjennskap til:

- Rettslig pluralisme og polysentri
- Teorier om retten i det moderne samfunn. Herunder om: teorier om samfunnets differensiering, retten som et eget system, rettslig argumentasjon, rettens evolusjon
- Rettens internasjonalisering
- Rett og legitimitet

Ferdigheter

Følgende ferdigheter står sentralt emnet:

- Å utvikle en evne til å argumentere rettslig i forhold til grunnleggende verdier i samfunnet og i forhold til de konkrete verdier og hensyn på de aktuelle områder
- Å utvikle en evne til å analysere rettsreglenes ulike former og oppgaver i samfunnet,
- Å utvikle en evne til å kunne sammenligne rettslig, politisk og etisk argumentasjon

Generell kompetanse

Studenten skal ha en forståelse av rettens historiske utvikling, av retten som en del av samfunnet og av hvordan retten er påvirket av den internasjonale utvikling.

Hovedlitteratur

Inger Johanne Sand: Rett, samfunn og legitimitet, Oslo 2017 (167 sider, inkludert oppgaver)

Tilleggs litteratur

Kaarlo Tuori, "Modern Law and its Problems" fra Critical Legal Positivism, 2002, s. 3-30.

Marti Koskeniemi, "The Fate of Public International Law: Between Technique and Politics", i Modern Law Review, vol.70, no.1, 2007, 30s.

Hans Petter Graver: *Juridisk overtalelseskunst* (2009) – s.43 - 65.

Hans Petter Graver, *Hva er rett*, 2011,

Del C

Fagbeskrivelse

Kunnskap om språkets grunnleggende elementer og funksjonsmåte er viktig for innsikt i nær sagt enhver vitenskapsgren. Dette skyldes bl.a. forholdet mellom språk og erkjennelse. Ved å analysere ulike former for flertydighet og slutningsmåter vil man på ethvert vitenskapsfelt bli bedre rustet til å se muligheter og begrensninger i materien som er gjenstand for undersøkelse.

Læringskrav

Kunnskap

Studenten skal ha god forståelse av følgende emner:

- Språk og fortolkning
- Definisjonsteori

Studenten skal ha kjennskap til følgende emner:

- Logikk
- Argumentasjonsteori

Ferdigheter

Studenten skal kunne ta selvstendig stilling til holdbarheten i påstander som fremmes, herunder å skille det saklige fra det usaklige, det logisk holdbare fra det logisk uholdbare, det sikre fra det usikre m.v.

Generell kompetanse

Studenten skal gjennom å ha innsikt i språkets grunnleggende former utvikle sine evner som bedre observatører og diskusjonsdeltaker.

Hovedlitteratur

Alf Petter Høgberg: *I språkets bilde – Elementære logiske emner i juridisk kontekst.* Universitetsforlaget 2015

Tilleggs litteratur

Eivind Kolflaath: *Språk og argumentasjonsteori* (2004)

Dagfinn Føllesdal og Lars Walløe: *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi* (2000)

Arne Næss: *En del elementære logiske emner* (2002)

Vedlegg B: Rapport fra «Periodisk emneevaluering JFEXFAC04 høst 2019»**Innhentede svar pr. 17. januar 2020 15:20**

- Leverte svar: **24**
- Påbegynte svar: **0**
- Antall invitasjoner sendt: **196**

Med fritekstsvar**Undervisning****Hvordan vil du vurdere din egen studieinnsats i emnet?**

Svar	Antall	Prosent	
Meget god	4	16,7 %	
God	11	45,8 %	
Brukbar	7	29,2 %	
Svak	1	4,2 %	
Meget svak	1	4,2 %	

Hvor mye av undervisningen i emnet har du deltatt på?

Svar	Antall	Prosent	
Svært mye/alt	9	37,5 %	
Mye	8	33,3 %	
Nokså mye	3	12,5 %	
Lite	3	12,5 %	
Svært lite/ingenting	1	4,2 %	

Hvor fornøyd er du med forelesningene i emnet?

Svar	Antall	Prosent	
Meget fornøyd	0	0 %	
Fornøyd	0	0 %	
Nokså fornøyd	4	16,7 %	
Nokså misfornøyd	7	29,2 %	
Misfornøyd	4	16,7 %	
Meget misfornøyd	7	29,2 %	
Ingen formening	2	8,3 %	

Hvor fornøyd er du med kursundervisningen i emnet?

Svar	Antall	Prosent	
Meget fornøyd	0	0 %	
Fornøyd	6	25 %	
Nokså fornøyd	5	20,8 %	
Nokså misfornøyd	0	0 %	
Misfornøyd	5	20,8 %	
Meget misfornøyd	7	29,2 %	
Ingen formening	1	4,2 %	

Har du noen kommentarer til dine svar eller forslag til forbedringer av undervisningen, vennligst skriv dette her:

- Undervisningen bærer preg av at dette er et fag det ikke fokuseres mye på på fakultetet. Kursundervisningen er litt bedre pga flink kursholder, men med lite opplegg fra fakultetet blir det fort mye snakk om ting som ikke er relevant.
- Forelesningene blir fort ensformige, og da er det lett å miste fokus. Kan være en idé å legge inn små summegrupper av og til hvis det passer.
- Forelesningene av A. A. Bø var gode. Emnet var svært lagt opp mot pensumbøkene, slik at det fremsto som det var viktigere hva forfatterne ordrett har skrevet enn de faktiske læringskravene. Kurs hadde for stort forelesningspreg, og var i for liten grad et diskusjonsforum.
- Kurslæreren var veldig flink, men det er latterlig lite undervisning tatt i betraktning hvor enormt pensum er. I tillegg er det en ulempe at pensumforfattere foreleser, da de kun gjentar det de selv har skrevet. For øvrig er noen av professor Sands forelesninger og lysark totalt uforståelige, og boken er også meget vag og lite håndgripelig. Særlig i denne delen av pensum kunne det vært fint med en annen foreleser. Plasseringen av faget i studiet og samspill med jus-faget

er veldig ba, og faget er interessant og viktig. Det er derfor trist at undervisningen ikke kan gjøre bedre, men later til å være på absolutte minimumnivå av hva som er akseptabelt.

- Både forelesninger og kurs har vært helt elendig. Det er vanskelig å forstå hva foreleseren snakker om da de fleste bruker et språk som neppe er i overensstemmelse med klarspråk-reformen. Kursholderen min fremsto som totalt udugelig. Vedkommende var ikke i stand til å svare på elementære spørsmål, og ba oss «Google» svaret. Videre er pensumet i faget overveldende. Imponerende hvor mye skvip det går an å skrive uten å få frem meningsinnholdet i det forfatteren prøver å formidle.
- Man sitter igjen med inntrykk av at exfac ikke bør prioriteres, etter forelesningene. Det er svært synd. Forelesningene bør være mer engasjerende og få frem poenget med exfac.
- Veldig monotone og tørre forelesninger, Alf Andreas Bø derimot klarer godt å formidle stoffet på en forståelig måte på kurs
- Spørsmålene man har i forkant av kursundervisningen blir ikke besvart ordentlig på kurs
- Forelesningene trenger en overhaling. Synes personlig at stoffet er veldig interessant og har snakket med mange med-studenter som gjerne skulle sett en mer håndgripelig tilnærming til stoffet. Å gå over fra "ren" juss til filosofi er et sprang for de aller fleste studentene og tatt i betraktning at emnet allerede har et rykte på seg for å være tørt og kjedelig, er det direkte demotiverende når også de fleste forelesningene er vanskelige, fremstår lite strukturerte og foreleseren fremstår som å ikke ha en plan for formidlingen.
- Inger Johanne Sand må jobbe mer med fremstillingen. Det er svært vanskelig å følge med som følge av rotete disposisjoner med for stor bruk av punktlister. Hun bør i stedet gjøre mer bruk av metakommunikasjon for å markere hvor i stoffet hun befinner seg, og tydeliggjøre de overordnede poengene. Fonetisk er det en fordel å droppe "eh"-ene.
- Burde være hjemmeeksamen, Fikk svært lite oppklaring av pensum på kurs.
- Var særlig mye fokus på rettsfilosofien i del A. Kunne heller hatt en mer balansert prioritering av de ulike emnene, samt. knytte pensum mer opp mot lovtekst.
- Noen forelesninger var veldig vanskelige å følge med på, da disposisjonene ikke ble fulgt. Dette i seg selv kan være greit, men når temaet er relativt innviklet hjelper det å ha en klar disposisjon å følge. Kursundervisningen var helt elendig, hvert kurs kom kursleder inn, delte oss inn i grupper og så satt vi og diskuterte i 2 timer og det var det. Det var som en kollokvie stort sett. Skulle gjerne hatt mye mer veiledning fra kursleder, og hatt mer "undervisning", kollokvie kan vi selv fikse.
- Noen forelesere bør forbedre sin fremstillingsevne

Læringskrav

Hvor krevende opplevde du læringskravene i emnet?

Svar	Antall	Prosent	
Meget krevende	3	12,5 %	
Krevende	6	25 %	
Nokså krevende	11	45,8 %	
Nokså enkelt	2	8,3 %	
Enkelt	0	0 %	
Meget enkelt	0	0 %	
Ingen formening	2	8,3 %	

I hvilken grad vil du si deg enig i at læringskravene var godt eller tydelig formidlet?

Svar	Antall	Prosent	
I svært stor grad	0	0 %	
I stor grad	7	29,2 %	
I en viss grad	11	45,8 %	
I liten grad	5	20,8 %	
I svært liten grad	0	0 %	
Ingen formening	1	4,2 %	

Har du noen kommentarer til dine svar eller forslag til forbedringer av læringskravene eller formidlingen av disse, vennligst skriv dette her:

- Jeg oppfattet læringskravene som relativt tydelige.
- Vurde ha vært et svaralternativ om at læringskravene var helt fine. Gode å forholde seg til og tydelige.
- Synes læringskravene er greie når man først ser sammenhengene, og kan bruke dem til å "resonnere" seg gjennom emnet. Jo vagere innholdet i pensum og undervisning fremstår derimot, desto vanskeligere blir det å bruke læringskravene til noe fornuftig. Mener dette er særlig utfordringen for del B.
- Læringskravene når det gjelder Inger Johanne Sands del er usedvanlig vide. Hele denne delen bør revideres for å tydeliggjøre de overordnede poengene, som ellers er svært vanskelige å trenge inn i.
- Særlig i del B var læringskravene vage. Del A var mye tydeligere på hva som var forventet at vi skulle kunne noe om

Pensumlitteratur

I hvilken grad vil du si at boken Rettsfilosofi formidlet innholdet i pensum på en god eller pedagogisk måte?

Svar	Antall	Prosent	
I svært stor grad	2	8,3 %	
I stor grad	5	20,8 %	
I en viss grad	7	29,2 %	
I liten grad	4	16,7 %	
I svært liten grad	4	16,7 %	
Ingen formening	2	8,3 %	

I hvilken grad vil du si at boken Kritikk formidlet innholdet i pensum på en god eller pedagogisk måte?

Svar	Antall	Prosent	
I svært stor grad	0	0 %	
I stor grad	10	41,7 % 	
I en viss grad	8	33,3 % 	
I liten grad	2	8,3 % 	
I svært liten grad	1	4,2 % 	
Ingen formening	3	12,5 % 	

I hvilken grad vil du si at boken Rett, samfunn og legitimitet formidlet innholdet i pensum på en god eller pedagogisk måte?

Svar	Antall	Prosent	
I svært stor grad	0	0 %	
I stor grad	1	4,2 % 	
I en viss grad	2	8,3 % 	
I liten grad	4	16,7 % 	
I svært liten grad	16	66,7 % 	
Ingen formening	1	4,2 % 	

I hvilken grad vil du si at boken I språkets bilde formidlet innholdet i pensum på en god eller pedagogisk måte?

Svar	Antall	Prosent	
I svært stor grad	0	0 %	
I stor grad	12	50 % 	
I en viss grad	5	20,8 % 	
I liten grad	1	4,2 % 	
I svært liten grad	2	8,3 % 	
Ingen formening	4	16,7 % 	

I hvilken grad vil du si at boken Rettsfilosofi bidro til din utvikling som jurist, eller din forståelse av retten?

Svar	Antall	Prosent	
I svært stor grad	1	4,2 % 	
I stor grad	3	12,5 % 	
I en viss grad	9	37,5 % 	
I liten grad	4	16,7 % 	
I svært liten grad	6	25 % 	
Ingen formening	1	4,2 % 	

I hvilken grad vil du si at boken Kritikk bidro til din utvikling som jurist, eller din forståelse av retten?

Svar	Antall	Prosent	
I svært stor grad	1	4,2 % 	
I stor grad	0	0 %	
I en viss grad	11	45,8 % 	
I liten grad	5	20,8 % 	
I svært liten grad	6	25 % 	
Ingen formening	1	4,2 % 	

I hvilken grad vil du si at boken Rett, samfunn og legitimitet bidro til din utvikling som jurist, eller din forståelse av retten?

Svar	Antall	Prosent	
I svært stor grad	0	0 %	
I stor grad	0	0 %	
I en viss grad	5	20,8 % 	

Svar	Antall	Prosent	
I liten grad	6	25 %	
I svært liten grad	12	50 %	
Ingen formening	1	4,2 %	

I hvilken grad vil du si at boken I språkets bilde bidro til din utvikling som jurist, eller din forståelse av retten?

Svar	Antall	Prosent	
I svært stor grad	0	0 %	
I stor grad	3	12,5 %	
I en viss grad	12	50 %	
I liten grad	3	12,5 %	
I svært liten grad	4	16,7 %	
Ingen formening	2	8,3 %	

Har du noen kommentarer til dine svar eller forslag til hvordan pensumlitteraturen kan utvikles eller forbedres, vennligst skriv dette her:

- Pensumlitteraturen er svært innviklet og omfattende. Mye tekst om lite om små temaer.
- Rett, samfunn og legitimitet var kronglete formulert, og lite pedagogisk
- Rett, samfunn og legitimitet inneholder mange gjentakelser og har en struktur som fremstår ulogisk og rotete. Det er typen bok der man leser en side om og om igjen uten å få med seg hva som står.
- Det er altfor mye litteratur i forhold til undervisning og studiepoeng. For øvrig er Rett, samfunn og legitimitet virkelig en av de aller minst forståelige bøker jeg noensinne har lest. En rekke kapitler og avsnitt er svada fra ende til annen, spekket full av sirkelargumentasjon og komplisert rettsteori som få studenter har noen forutsetning for å forstå.
- Vanskelig å utvikle seg som jurist når språket i bøkene er helt uforståelig.
- Inkludere enda flere eksempler fra jussstudiet inn i pensumbøkene. Da er det enda lettere å se relevansen av de ulike temaene.
- Tror at det kanskje vanskeligste er "hoppet" man må gjøre fra faglitteraturen man ellers er kjent med på studiet, til fagdisiplinen "rettsfilosofi". For min del er det dermed mest snakk om å få en god og grundig innføring i hvordan man skal tilnærme seg faget. Mest uoversiktlig blir det blir en kombinasjonen av manglende kunnskap om resonnementlæren, dårlig undervisning og dårlig pensum. Dette mener jeg er tilfellet for del B, spesielt.
- Det er først og fremst Inger Johanne Sands bok som må forbedres. Jeg har ingen tvil om hennes faglige kvalifikasjoner, men fremstillingen er dårlig. De overordnede poengene og problemstillingene må formuleres tydeligere. For å oppnå det kan man vurdere å revidere strukturen i boken. Boken inneholder også en del gjentakelser og kunne vært skrevet kortere. En måte å løse dette på kunne vært å fokusere tydeligere på de enkelte tenkere, som Luhmann og Habermas, og strukturere boken tydeligere utfra de enkelte sosiologiske tradisjoner, og deres bidrag i ulike problemstillinger. Men problemstillingene må formuleres mye klarere. Boken fremstår nå som mer eller mindre ugjennomtregelig.
- Det mangler en rød tråd mellom pensumlitteraturen. Det gir en fragmentert forståelse av faget og det er til tider vanskelig å forstå hvorfor de hører sammen i samme fag i det hele tatt. Rett, samfunn og legitimitet evner kun å forvirre, ikke å forklare og er svært svevende.
- Rett, samfunn og legitimitet tilfører ingenting, den reiser flere spørsmål enn den besvarer. Fravær av formidlingsevne.
- Hadde aldri kommet med gjennom exfac uten boken Ex.fac: en oppsummering. Mye mer pedagogisk enn noe av det andre, med eksempler og bilder underveis.
- Interessante tema. Rettsfilosofiboken oppfattes som bra å lese, men øvrig litteratur er veldig dårlig. Uoversiktlig og altfor lang slik at det er vanskelig å få med seg hva som egentlig er relevant. Bøkene fikk 'tolkes' gjennom å bruke oppsummeringsboken, Pensumlitteraturen burde skrives om og byttes ut.
- Jeg tror det har vært litt for mye pensum (spesielt med tanke på hvor lite undervisning vi har hatt). Det kan bli ganske overveldende når man har et stort og vanskelig jusspensum (JUS2111) samtidig som et stort og vanskelig exfacpensum. Da blir det vanskelig å prioritere, noe jeg tror er en av grunnene til at en del studenter nedprioriterer exfac

Vurderingsform

Hva synes du om vurderingsformen i emnet?

Svar	Antall	Prosent	
Meget fornøyd	0	0 %	
Fornøyd	5	20,8 %	
Nokså fornøyd	7	29,2 %	
Nokså misfornøyd	4	16,7 %	
Misfornøyd	1	4,2 %	
Meget misfornøyd	4	16,7 %	
Ingen formening	3	12,5 %	

Har du noen kommentarer til ditt svar eller forslag til endringer, vennligst skriv dette her:

- Burde vært bestått/ikke bestått
- Hadde vært bra om det ble som exphil: semesteroppgave og en hjemmeeksamen .
- Eksamensformen er helt grei, men vurderer kanskje i større grad hva man har pugget seg til av begreper enn den faktisk forståelsen. Jeg synes faget innebar mange interessante problemstillinger om diskusjonstemaer som faller litt bort ved en slik eksamensform.
- Faget innbyr til refleksjon, og eksamen gjør i liten grad dette. Eksamen blir dermed ren pugging for mange, som er trist fordi faget i seg selv er interessant. Det kunne vært hensiktsmessig med bestått/ikke bestått for å lette noe av pugge-presset og åpne for mer refleksjon. For øvrig kunne også en muntlig eksamensform være hensiktsmessig. Dagens eksamensform fremstår i stor grad som et lotteri om hvilke tilfeldige sider i pensum du må kunne gjengi. Særlig er plasseringen rett før jus-eksamen dette semesteret (høst 2019) forståelig, men frustrerende. Den øker misnøyen med faget som helhet. Det virker lite hensiktsmessig at et dannelsesfag skal vurderes og eksamineres som om det var ren teori på linje med matematikk.
- Kanskje hjemmeeksamen eller semesteroppgave kan være et alternativ?
- Obligatoriske innleveringer underveis som i exphil
- Eksamen var fin i at den testet bredde, men også gav mulighet for flinke studenter til å gå i dybden.
- Vurderingsformen i samfunnsvitenskapelig virker som en bedre variant
- Burde vært hjemmeeksamen. Opplegget for ExPhil er langt mer passende. Man sitter ikke igjen med noen ting etter en skoleeksamen.

- Det siste eksamensspørsmålet var utformet på en uklar måte. Mangel på skriftlige inleveringer underveis i semestret og fravar av tilbakemeldinger underveis synes jeg er meget dårlig læringsform.

Til slutt

Har du noe mer du vil kommentere, ris eller ros, kan du gjøre det her: Har du noe mer du vil kommentere, ris eller ros, kan du gjøre det her:

- Selv om jeg har en del kritiske tilbakemeldinger, synes jeg faget er interessant og viktig. Samspillet med den øvrige jussen er også bra. Man kunne gjerne benyttet rettspaksis enda mer på ulike måter. Det er også litt merkelig at del A, B og C ikke foreleses i den rekken de er ment å undervises i, men dette kan enkelt forbedres.
- Kursene bør være interaktive og ikke kun bestå av at kursleder stiller oss spørsmål uten veiledning til hvordan man kan besvare spørsmålene
- Kunne ha vært fint med en type semesterinnlevering i faget. Da får man sjekket litt mer hvordan man ligger an underveis. Likte godt at mitt kurs hadde et kurshefte med gode oppgaver. Da fikk vi anvendt stoffet. Likte også eksamens oppgaven H 2019, hvor de klarte å få til en oppgave som var relevant og dagsaktuell.
- Ex-fac ved det juridiske fakultet an ikke fortsette slik det gjør nå. Studentene har fra første start et dårlig inntrykk; man har gjerne hørt fra eldre studenter at dette er et tørt, uoversiktlig synseemne som man bør bruke minst mulig tid på. Dette blir ytterligere forsterket av hva jeg opplever som tilnærmet likegyldighet, eller attpåtil motstand, fra fakultets øvrige undervisningstab. "Jeg forstår at det er kjøpt at Ex-fac stjeler tid fra jussen", o.l. er utsagn man gjerne kan høre på kurs i 2111. Personlig er jeg overbevist om at Ex-fac (og for såvidt Ex-phil) er en viktig del av dannelsen som høyere utdanning og en profesjonsutdanning i rettsvitenskap bør føre med seg. Fakultet må ta aktive steg for å snu trenden som nå preger studentmassen, så vel som ansatte, med hensyn til Ex-fac. Om det ikke gjøres noe blir emnet på sikt nettopp det som det oppfattes som nå: en ren distraksjon som ikke fører til andre kunnskaper enn at man får øvd på sin synseferdigheter. Redd Ex-fac, eller la det bli del av rettshistorien som en fortelling om den gang profesjonsutdanning i rettsvitenskap hadde mer for øyet enn "den kalde jussen".
- Igjen: Del B må revideres. Fremstillingen er håpløs.
- Dette faget må tas mer seriøst av UIO i likhet med exphil. Dette faget har ingen obligatoriske forelesninger, kurs eller oppgaver. Hvordan skal en student kunne ta et såpass løssluppent fag seriøst? Enten må dere inkludere mer obligatoriske gjøremål, eller så må dere gjøre som exphil - og la alt bli gjort gjennom en hjemmeksamen. Dette vil spare UIO for både tid og penger.
- Jeg hadde positive forventninger på Ex Fac, men det viste seg bli en rett igjennom negativ opplevelse. Mange i klassen trakk seg før eksamen og kommer ta samfunnsvarianten neste semester. Det forstår jeg meget godt. Burde gjort det samme. Er uheldig, da man da mister grunnleggende forståelse av jus-faget.

Bakgrunnsvariabler

Kjønn

Svar	Antall	Prosent	
Kvinne	17	70,8 %	
Mann	7	29,2 %	

Alder

Svar	Antall	Prosent	
20 år eller yngre	7	29,2 %	
21–25 år	15	62,5 %	
26–30 år	0	0 %	
31 år eller eldre	2	8,3 %	

Se nylige endringer i Nettskjema (v822_0rc1)

Vedlegg C: Någjeldende Pensum/læringskrav

Fagbeskrivelse

I emnet presenteres ulike analytiske, normative og kritiske perspektiver som kan gi en dypere forståelse av rett og rettslig argumentasjon.

De analytiske perspektivene kan overordnet angis som:

- 1) Språkteori: språk, tolkning og definisjoner
- 2) Rettsspråket: normer, verdier og rettigheter
- 3) Argumentasjonsteori

De normative og kritiske perspektivene kan overordnet angis som:

- 4) Rettens legitimitet og verdigrunnlag
- 5) Kritiske perspektiver på retten
- 6) Rett og moral

1) Språklig forståelse har avgjørende betydning både for vår erkjennelse og for all juridisk virksomhet; språket er på sett og vis juristens viktigste arbeidsverktøy. I språkteorien behandles sentrale språkteoretiske begreper og distinksjoner som gir en dypere forståelse av dette verktøyet, herunder sontringene mellom term og begrep samt deskriptive og normative utsagn, språklige årsaker til forskjellige tolkningsproblemer og ulike former for definisjoner.

2) Et annet overordnet tema er grunnbegrepene i rettsspråket vårt. Her ser vi på ulike typer normer – som plikt-, kompetanse- og kvalifikasjonsnormer – og på hvordan normer forholder seg til andre former for normativitet, som verdier og rettigheter.

3) Argumentasjonsteori dreier seg om hvordan standpunkter kan begrunnes. Her blir man blant annet introdusert for begreper om ulike argument-typer, som kan brukes til å systematisere argumenter og til å analysere både deskriptiv og normativ argumentasjon.

4) Under temaet rettens legitimitet og verdigrunnlag behandles grunnleggende hensyn i retten, rettens funksjoner, grunnprinsipper i rettsstaten og dennes verdigrunnlag.

5) I kritiske perspektiver på retten ser vi hvordan retten kan bli gjenstand for både intern og ekstern kritikk. Vi tar opp ulike hovedtyper av kritiske argumenter samt historiske eksempler under disse som illustrerer forskjellige konfrontasjoner med makt og rett.

6) Et siste overordnet tema er rettens forhold til moralen. Hvilke likheter, forskjeller og forbindelseslinjer er det mellom rett og moral? Og kan vi erkjenne hva som moralsk sett er riktig, slik at vi kan vurdere rettsreglenes godhet? Her kommer vi inn på de tre posisjonene skandinavisk rettsrealisme, utilitarisme og kantiansk rettsfilosofi, som gir ulike vurderinger av dette spørsmålet.

Det er en rekke forbindelser mellom de ulike overordnede temaene. Språket er grunnleggende for all tenkning og argumentasjon, og det spiller en rolle ved formuleringen av normer og ved skillelinjene vi trekker mellom ulike typer normer. Språk og argumentasjon er også redskaper

for, og kan bli gjenstand for, kritikk. Og en forståelse av rettens eget verdigrunnlag er avgjørende for å vurdere kritikk av rett og rettens forhold til moralen.

Læringskrav

Kunnskap

Språkteori: språk, tolkning og definisjoner

Studenten skal ha god forståelse av:

- Grunnleggende språkteoretiske begreper og distinksjoner
- Tolkning og årsaker til tolkningsproblemer
- Ulike former for definisjoner og deres egenskaper

Rettsspråket: normer, verdier og rettigheter

Studenten skal ha god forståelse av:

- Hva normer er
- Pliktnormer og kompetansenormer
- Koblingsord og kvalifikasjonsnormer
- Forholdet mellom normteori og definisjonsteori
- Rettigheter
- Verdier
- Avveiningsnormer og retningslinjer

Argumentasjonsteori

Studenten skal ha god forståelse av:

- Grunnleggende argumentasjonsteoretiske begreper og sondringer

Rettens legitimitet og verdigrunnlag

Studenten skal ha god forståelse av:

- Grunnleggende hensyn i retten
- Rettens funksjoner og virkninger
- Rettsstatsideen og rettsstatens grunnprinsipper
- Rettsstatens verdigrunnlag

Kritiske perspektiver på retten

Studenten skal ha god forståelse av:

- Begrepet 'kritikk' og begrunnelser for kritikk
- Skillet mellom intern og ekstern kritikk av retten
- Hovedtyper av kritiske argumenter og eksempler under disse hovedtypene

Rett og moral

Studenten skal ha god forståelse av:

- De viktigste likheter, forskjeller og forbindelseslinjer mellom rett og moral
- Skillet mellom kognitivisme og non-kognitivisme
- Grunntrekk ved innholdet i og begrunnelsesmønsteret til
 - Skandinaviske rettsrealisme
 - Utilitarisme
 - Kantiansk rettsfilosofi

Ferdigheter

Følgende ferdigheter står sentralt i emnet:

- Å identifisere mulige tolkninger og ulike kilder til tolkningsproblemer
- Å analysere ulike typer rettslige normer og identifisere sammenhenger mellom normer, verdier og rettigheter
- Å analysere argumentasjon for deskriptive og normative standpunkter
- Å vurdere rettsregler og rettslige argumenter i lys av rettens funksjoner og verdier
- Å reflektere kritisk over rettens innhold og utforming
- Å vurdere rettslige normer i lys av ulike etiske teorier
- Å oppøve evne til kritisk refleksjon over egne formuleringsmåter og argumenter

Generell kompetanse

Studenten skal gjennom tilegnelse av analytiske perspektiver kunne analysere normer og argumentasjon innenfor øvrige deler av studiet og på andre livsområder.

Studenten skal gjennom tilegnelse av normative og kritiske perspektiver på retten kunne reflektere kritisk over innholdet i og utformingen av retten innenfor øvrige deler av studiet.

Litteratur

Hovedlitteratur

Læringskravene til temaene Språkteori: språk, tolkning og definisjoner og Argumentasjonsteori er dekket i følgende, alternative fremstillinger:

- Alf Petter Høgberg, *I språkets bilde – Elementære logiske emner i juridisk kontekst*, 3. utgave, Universitetsforlaget 2020, kapittel 1, 2, 3 og 5, med unntak for punkt 2.2.5 «om begrepet ‘sannhet’».
- Eivind Kolflaath, *Språk og argumentasjon – med eksempler fra juss*, Fagbokforlaget 2004, kapittel 1–4.

Læringskravene til temaet Rettsspråket: normer, verdier og rettigheter er dekket i følgende fremstilling:

- Svein Eng, *Rettsfilosofi*, Universitetsforlaget 2007, del II punkt 1–3, 4.1–4.4.4 (1), 5.1–5.3.3, 6.1–6.2 og 7–8 (s. 29–91, 104–124, 128–138, 143–150 og 157–174).

Læringskravene til temaet Rettens legitimitet og verdigrunnlag er dekket i følgende, som vil bli gjort tilgjengelig som kopiert tekstutdrag i Canvas:

- Synne Sæther Mæhle og Ragna Aarli, *Fra lov til rett*, 2. utgave, Gyldendal Juridisk 2017, kapittel 4 og 5 (s. 97–161).

Læringskravene til temaet Kritiske perspektiver på retten er dekket i:

- Svein Eng, *Rettsfilosofi*, Universitetsforlaget 2007, del III punkt 1 (s. 181–185), og
- Christoffer C. Eriksen, *Kritikk – Konfrontasjoner med makt og rett*, Universitetsforlaget 2016.

Læringskravene til temaet Rett og moral er dekket i:

- Svein Eng, *Rettsfilosofi*, Universitetsforlaget 2007, del IV A og del IV B kapittel 1 punkt 1.1–1.5, kapittel 2 punkt 2.1–2.4.2(1) og 2.6, kapittel 3, kapittel 4 punkt 4.1.1, 4.1.4, 4.2–4.4.2 og 4.5 og kapittel 5 (s. 229–260, 275–293, 312–347, 355–364, 372–377, 437–442).

Tilleggs litteratur

- Eivind Kolflaath, *Språk og argumentasjon – med eksempler fra juss*, Fagbokforlaget 2004. Bokens kapitler 5–7, om deskriptiv og normativ argumentasjon samt argumentasjonsanalyse gir en grundigere fremstilling av Argumentasjonsteori enn læringskravene forutsetter.
- Dagfinn Føllesdal og Lars Walløe: *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*, Universitetsforlaget 2000. Bokens kapittel 6, 7 og 9 gir en god fremstilling av temaer som behandles innenfor Språkteori: språk, tolkning og definisjoner.
- Svein Eng, *Rettsfilosofi*, Universitetsforlaget 2007. Bokens del III gir en alternativ fremstilling av enkelte av de grunnprinsipper og grunnverdier som er behandlet under Rettens legitimitet og verdigrunnlag. De sider fra bokens Del IV B kapittel 2 og 4 som ikke er oppført som hovedlitteratur, gir en dypere forståelse av skandinavisk rettsrealisme og kantiansk rettsfilosofi, under temaet Rett og moral.

Vedlegg D: Rapport fra «Periodisk emneevaluering JFEXFAC04 - V21»**Innhentede svar pr. 10. september 2021 08:10**

- Leverte svar: **44**
- Påbegynte svar: **0**
- Antall invitasjoner sendt: **0**

Med fritekstsvar**Kjære student,**

Vi håper du har tid til å avse noen minutter til å svare på noen spørsmål knyttet til emnet.

Resultatene fra undersøkelsen vil bli brukt til to formål:

- Fakultetets løpende arbeid med kvalitet på undervisning og eksamen
- Rapportere der målet er å formidle og dele funn og erfaringer fra våre emner, slik at andre kan nyttiggjøre seg dem.

Spørreskjemaet er anonymt. Les mer om dette nederst i skjema.

Undervisning og læringsmiljø**1. Hvor nyttig var disse undervisningsformene med tanke på å oppnå læringskravene:****Svar fordelt på antall**

	Svært nyttig	Nyttig	Verken eller	Unyttig	Svært unyttig	Ikke deltatt på
Forelesningsopptak	10	15	4	5	7	2
Digital forelesning (zoom/sanntid)	5	17	7	6	4	3
Digital kursundervisning (zoom/sanntid)	8	13	5	6	8	2

Svar fordelt på prosent

	Svært nyttig	Nyttig	Verken eller	Unyttig	Svært unyttig	Ikke deltatt på
Forelesningsopptak	23,3 %	34,9 %	9,3 %	11,6 %	16,3 %	4,7 %
Digital forelesning (zoom/sanntid)	11,9 %	40,5 %	16,7 %	14,3 %	9,5 %	7,1 %
Digital kursundervisning (zoom/sanntid)	19 %	31 %	11,9 %	14,3 %	19 %	4,8 %

2. Hvor nyttig var disse andre undervisningsformene med tanke på å oppnå læringskravene:**Svar fordelt på antall**

	Svært nyttig	Nyttig	Verken eller	Unyttig	Svært unyttig	Ikke deltatt på
Skriftlig dialog med faglærer	5	6	7	1	3	22
Muntlig dialog med faglærer	7	8	8	3	3	15
Fysisk kollokvium med medstudenter	2	6	4	1	0	31
Digital kollokvium med medstudenter	7	9	4	3	0	21

Svar fordelt på prosent

	Svært nyttig	Nyttig	Verken eller	Unyttig	Svært unyttig	Ikke deltatt på
Skriftlig dialog med faglærer	11,4 %	13,6 %	15,9 %	2,3 %	6,8 %	50 %
Muntlig dialog med faglærer	15,9 %	18,2 %	18,2 %	6,8 %	6,8 %	34,1 %
Fysisk kollokvium med medstudenter	4,5 %	13,6 %	9,1 %	2,3 %	0 %	70,5 %
Digital kollokvium med medstudenter	15,9 %	20,5 %	9,1 %	6,8 %	0 %	47,7 %

3. Hvordan vil du vurdere ditt læringsutbytte fra den digitale undervisningen?

Svar	Antall	Prosent	
Bedre enn ved ordinær undervisning	8	18,2 %	
Litt bedre enn ved ordinær undervisning	3	6,8 %	
Likt som ved ordinær undervisning	8	18,2 %	

Svar	Antall	Prosent	
Litt dårlige enn ved ordinær undervisning	8	18,2 % 	
Dårligere enn ved ordinær undervisning	9	20,5 % 	
Jeg fikk ikke noe læringsutbytte fra den digitale undervisningen	8	18,2 % 	

5. Vurder disse påstandene. Kursundervisningen i emnet tilrettela for...

Svar fordelt på antall

	Svært enig	Enig	Verken eller	Uenig	Svært uenig
diskusjon med medstudenter	14	7	8	7	8
samarbeid med medstudenter	9	7	8	11	9

Svar fordelt på prosent

	Svært enig	Enig	Verken eller	Uenig	Svært uenig
diskusjon med medstudenter	31,8 %	15,9 %	18,2 %	15,9 %	18,2 %
samarbeid med medstudenter	20,5 %	15,9 %	18,2 %	25 %	20,5 %

6. Vurder disse påstandene. Jeg opplevde...

Svar fordelt på antall

	Svært enig	Enig	Verken eller	Uenig	Svært uenig
en kultur for å dele blant medstudentene	6	10	17	7	4
at det var lett å stille medstudenter faglige spørsmål	4	16	10	8	6
at det var lett å stille faglærere faglige spørsmål	14	9	12	6	3
lite konkurranse blant medstudentene	10	14	12	5	3
lite press om å oppnå gode karakterer i emnet	14	10	15	4	1

Svar fordelt på prosent

	Svært enig	Enig	Verken eller	Uenig	Svært uenig
en kultur for å dele blant medstudentene	13,6 %	22,7 %	38,6 %	15,9 %	9,1 %
at det var lett å stille medstudenter faglige spørsmål	9,1 %	36,4 %	22,7 %	18,2 %	13,6 %
at det var lett å stille faglærere faglige spørsmål	31,8 %	20,5 %	27,3 %	13,6 %	6,8 %
lite konkurranse blant medstudentene	22,7 %	31,8 %	27,3 %	11,4 %	6,8 %
lite press om å oppnå gode karakterer i emnet	31,8 %	22,7 %	34,1 %	9,1 %	2,3 %

7. Har du noen kommentarer til dine svar eller har forslag til forbedringer til undervisning og læringsmiljø, vennligst skriv dette her:

- Veldig morsom eksamensoppgave! Kjenner ingen andre på studiet, og ville gjerne ha hatt kursundervisning som ikke var monolog av kursholder, så man kunne diskutert pensum.
- Kursundervisningen hadde blitt bedre om det var fysisk obligatorisk oppmøte.
- Fysisk møte er alltid best og må prioriteres hvis mulig. Fremstår som veldig varierende kurstilbud, man måtte være heldig med kursleder (no offence).
- Alf Andreas Bø var en topp kursleder! Det var gode diskusjoner med medstudenter og han kunne svare på det meste.
- Kursleders evne til å formidle stoff som i pensum fremsto lite tilgjengelig - på en enkel og tilgjengelig måte var alfa omega for min del. Kudos til Alf Andreas Bø!
- Fjern exfac. Enten det eller exphil. Studenter har ikke motivasjon for begge deler. Eksamenen var for sein.
- Jeg kan lett vurdere meg selv når Jeg mulighet til å ta kortvarig prat med medstudenter. Det skaper trygghetsfølelse og gir oppmuntring til å stå på og lære mer ut av faget.
- Veldig lang periode mellom siste forelesning/kurs og eksamen. Kunne med fordel vært tidligere eksamen, for eksempel april/mai. Spesielt ettersom at det er hjemmeeksamen og ikke kreves tilgang på eksamenslokaler.
- Underviserene i dette faget har svært mye dårligere teknisk kompetanse og undervisningen bær stor preg av at de ikke hadde tilpasset undervisningen særlig. Dette er sammenliknet med de som underviser på 1211 og 2111 der det var er betydelig høyere nivå. Dette er det stor enighet om blant mange medstudenter, vi droppet rett og slett å følge med fordi vi ikke synes vi fikk noe ut av det.
- Ikke så relevant for undervisningen. Men etter å ha gått gjennom eksamensoppgavene til høst og vår 2020, er ikke sensorveiledningene veldig hjelpsomme. De er veldig kortfattede sammenliknet med andre fra tidligere år. Det har derfor vært vanskelig å gjøre relevante tidligere eksamensoppgaver på egenhånd.
- Jeg håper at kursundervisningene til de ulike kursene blir mer likestilt. Det var svært stor forskjell fra kurs til kurs, der noen jobbet med praktiske oppgaver og diskuterte, mens andre kurs hadde mini-forelesning og ikke noe diskusjon. Og når det heller ikke var mulig å bytte kurs, så er det vanskelig for studentene å lære pensum av et kurset som har feil læringsmetode for dem.

Skrivetrening

8. Har du levert fakultetsoppgave i emnet?

Svar	Antall	Prosent	
Ja	20	45,5 % 	
Nei	24	54,5 % 	

Vurder hvor nyttige de ulike elementene var, med tanke på å oppnå læringskravene i emnet:**Svar fordelt på antall**

	Svært nyttig	Nyttig	Verken eller	Unyttig	Svært unyttig
Å skrive oppgaven	14	4	2	0	0
Å få tilbakemelding fra retter	14	3	3	0	0
Å lese sensorveiledningen	7	6	4	1	2
Gjennomgang av oppgaven med kurslærer/foreleser	9	2	7	2	0

Svar fordelt på prosent

	Svært nyttig	Nyttig	Verken eller	Unyttig	Svært unyttig
Å skrive oppgaven	70 %	20 %	10 %	0 %	0 %
Å få tilbakemelding fra retter	70 %	15 %	15 %	0 %	0 %
Å lese sensorveiledningen	35 %	30 %	20 %	5 %	10 %
Gjennomgang av oppgaven med kurslærer/foreleser	45 %	10 %	35 %	10 %	0 %

Hvis nei, hvorfor?

Svar	Antall	Prosent	
Hadde ikke behov for tilbudet	2	8,3 %	
Hadde ikke tid til å skrive fakultets- og/eller kursoppgaver	18	75 %	
Kjente ikke til tilbudet	1	4,2 %	
Annet	3	12,5 %	

9. Vurder de ulike elementene knyttet til den obligatoriske oppgaven, med tanke på å oppnå læringskravene i emnet:**Svar fordelt på antall**

	Svært nyttig	Nyttig	Verken eller	Unyttig	Svært unyttig
Å skrive oppgaven	22	15	5	0	1
Å få tilbakemelding fra retter	22	13	5	2	1

Svar fordelt på prosent

	Svært nyttig	Nyttig	Verken eller	Unyttig	Svært unyttig
Å skrive oppgaven	51,2 %	34,9 %	11,6 %	0 %	2,3 %
Å få tilbakemelding fra retter	51,2 %	30,2 %	11,6 %	4,7 %	2,3 %

10. Har du noen kommentarer til dine svar eller har forslag til forbedringer i skrivetreningstilbudet, vennligst skriv dette her:

- Jeg fikk verdiful og lærerikt tilbakemelding som jeg tenkte mye på i senere tid.
- Synes den obligatoriske oppgaven var noe jeg lærte veldig mye av. Man får jobbet mye mer og dypere med stoffet ved en slik oppgave enn å bare ha eksamen på noen timer.
- Flere oppgaver, gjerne nange flere til retting.
- ikke legg fakopp-gaven samme uke som to jussoppgaver
- Synes dette var nyttig.
- Kommentarene man får fra retterne er svært kortfattet, uavhengig av karakter. Får man en svært god karakter er det kanskje forståelig. Men å bli vurdert som en C/B, gir lite mening når man kun får tilbakemeldinger som «bra».
- Retter ga meg grundig veiledning. Jeg følte meg sett som student, og vedkommende (vitenskapelig ansatt) forklarte hvordan jeg kunne løfte oppgaven enda et nivå. Den grundigste tilbakemeldingen jeg har fått så langt på jusseb

Litteratur**11. Jeg leste....**

Kryss av for all type litteratur du leste i emnet

Svar	Antall	Prosent	
Innførlitteratur	21	47,7 %	
Hovedlitteratur	37	84,1 %	
Tilleggs litteratur	12	27,3 %	
Litteratur jeg finner selv	11	25 %	
Rettspraksis	9	20,5 %	

Svar	Antall	Prosent	
Annet	6	13,6 %	

12. Jeg leste litteraturen i emnet

Du kan krysse av for flere alternativer

Svar	Antall	Prosent	
før forelesning, som forberedelse	11	25 %	
før kurs, som forberedelse	12	27,3 %	
da jeg arbeidet med oppgaver i emnet	27	61,4 %	
etter egen leseplan og jevnt gjennom semesteret	14	31,8 %	
etter egen leseplan, men mest i undervisningsfrie perioder	22	50 %	

13. Har du noen kommentarer til ditt svar eller har forslag til forbedringer til litteraturen i emnet, vennligst skriv dette her:

- Mange ulike fagbøker i emnet gjør det vanskeligere å trekke linjer
- Leste pensum og jobbet med det da forelesningene gikk januar - mars/april. Men ble litt dumt å ha eksamen helt ut i juni for da har man lagt faget på hylla og fokusert på andre ting og glemt exfac litt. Kunne heller hatt eksamen i april for min del.
- Vanskelig å vite hva som forventes at man har vært borte i. Sensorveiledninger nevner ofte mer enn pensum.
- Svein Engs bok er tung og omstendelig å lese, og jeg vil anbefale andre studenter å lese innføringsboken før de leser Eng
- brukte ikke litteraturen. men den lille rosa boka var fin. gadd ikke å bruke så mye penger på så mye unyttig litteratur
- Det bør fremkomme tydeligere om litteraturens forhold til at læremålene er endret betydelig de siste år. Synes også det ikke var tydelig nok hva som burde leses og ikke i hver bok.
- Det er veldig mye litteratur for 10 studiepoeng. Dette fører til at mange kun leser oppsummeringsboken, som ikke er pensum.
- Jeg kunne ønske det fantes en innføringsbok til rettsfilosofi. Engs bok er god, men jeg tror man ville fått enda mer læringsutbytte med en innføringsbok + engs lærebok

Eksamen/vurdering

14. Vurder disse påstandene om 4-timers hjemmeeksamen:

Svar fordelt på antall

	Svært enig	Enig	Verken eller	Uenig	Svært uenig
Undervisningen og læremidlene forberedte meg til å gjennomføre denne eksamensformen	8	14	12	8	2
Jeg opplevde å ha god nok tid til å besvare eksamensoppgaven	6	18	4	12	4
Eksamensformen er rettferdig og tester studentene på like vilkår	8	20	7	6	3
Eksamensformen er egnet til å teste min forståelse, kunnskap og ferdigheter i emnet	11	16	11	5	1

Svar fordelt på prosent

	Svært enig	Enig	Verken eller	Uenig	Svært uenig
Undervisningen og læremidlene forberedte meg til å gjennomføre denne eksamensformen	18,2 %	31,8 %	27,3 %	18,2 %	4,5 %
Jeg opplevde å ha god nok tid til å besvare eksamensoppgaven	13,6 %	40,9 %	9,1 %	27,3 %	9,1 %
Eksamensformen er rettferdig og tester studentene på like vilkår	18,2 %	45,5 %	15,9 %	13,6 %	6,8 %
Eksamensformen er egnet til å teste min forståelse, kunnskap og ferdigheter i emnet	25 %	36,4 %	25 %	11,4 %	2,3 %

15. Har du noen kommentarer til ditt svar eller har forslag til forbedringer til vurderingsform, vennligst skriv dette her:

- Syntes eksamen var veldig vanskelig og testet kun et snevett felt av faget.
- Eksamen oppgavene var fine interessante, men jeg tiden i inspira at leverings tiden skal være kl.14.30.Plutselig ser jeg at jeg har bare 20 minutter på meg for levere oppgaven. Da hastet jeg med oppgave no 3.
- de to forrige korona-semesterne ble det gitt to oppgaver, her ble det gitt tre. Regnestykket i mitt hodet stemte med erfaringen på eksamen - en oppgave for mye
- Lengre hjemmeeksamen med oppgaver som ikke kan «kopieres» fra ferdigproduserte compendier. Altså krav til forståelse og selvstendig tenkning.
- Vet jo ikke om eksamensformen er egnet til å teste min kunnskap før sensuren faller.
- En 2-4 ukers oppgave hadde vært en bedre måte å gjennomføre en eksamen i dette emnet, slik vi hadde i exphill. Da får man en dypere forståelse av stoffet, og får jobbet grundigere med det.
- Oppgave nr.2 Plikt normer har forskjellige formuleringmuligheter Det skal kreve mye dypere forståelse fire pliktmodalitetens grunnlag.Bruk av oppsijonskvadrat i vaksinasjonplikt kan føre til større formulering muligheter og dette gjør meget vanskelig å relatere til vaksinasjonplikter vi står overfor. Boka snakker fire typer plikt modaliteter og grunnlag vaksinasjonplikt. Også det finnes oppsijonskvadrter som skal relateres til individets handlinger. Det skal kreves

Til slutt

16. Har du noe mer du vil kommentere, ris eller ros, kan du gjøre det her:

- Er ikke nødvendig med karakter i dette faget. B/IB hadde vært tilstrekkelig
- Det kunne vært tilbud om spørretimer i emnet.
- Digital undervisning fungerte svært dårlig

- Takk til Markus Jerkø for å være tålmodig og svare på alle våre dumme spørsmål, uansett hvor uforberedt han skjønte at vi var
- Vi fikk ikke noe informasjon om hvor mange ord eksamen skulle inneholde eller hvorvidt de ulike oppgavene vektas. Dette hadde vært fint om med informasjon på forhånd
- Innføre et prinsipp om klarspråk gjennom hele pensum. Deler av pensum er unødvendig uklart skrevet. Mer bruk av illustrasjoner og oppfordringer til å «tenke selv», finne egne eksempler.
- fjern faget
- Generelt litt for lange eksamener. Forstår at man ønsker å forhindre juks, men får ofte dårlig tid.
- Det hjalp meg veldig mye da jeg leste sensur veiledningene. Det var mye spennede å lese på alle veiledningene. Men jeg hadde ikke mulighet til å kontakte mine lærere som enkelt student i jusen.
- Dårlig kurs
- Kunne vært tidligere eksamen, 14. juni er veldig seint :)
- Bra alt sammen
- Hjemmeeksamen over to eller tre dager med en noe større oppgave hadde vært en bedre eksamensform.
- Spørsmål no 1 og 3 var interessante.

Bakgrunnsvariabler:**Kjønn? ***

Svar	Antall	Prosent	
Kvinne	33	75 % 	
Mann	10	22,7 % 	
Hen	0	0 %	
Ønsker ikke å svare	1	2,3 % 	

Alder? *

Svar	Antall	Prosent	
20 år eller yngre	6	13,6 % 	
21-25 år	24	54,5 % 	
26-30 år	4	9,1 % 	
31 år eller eldre	10	22,7 % 	

Om anonymitet i nettskjema: Dine svar vil ikke bli knyttet til deg som enkeltperson. Når skjult identitet brukes i undersøkelser, vil ingen identifiserbar informasjon, som f.eks. nettlesertype og -versjon, IP-adresse, operativsystem eller e-postadresse, bli lagret med svaret. Dette er for å beskytte respondentens identitet.

Skjemaet inneholder fritekst-felter. Sitater fra fritekst-felter kan bli offentliggjort i rapporter (for eksempel om man ønsker å eksemplifisere). Dette vil ikke bli gjort dersom vi mener det er mulig at enkeltpersoner kan identifiseres med utgangspunkt i et sitat.

[Se nylige endringer i Nettskjema](#)

Vedlegg E: Utvidet problemnotat fra JSU i forbindelse med evalueringen av Examen facultatum ved Det juridiske fakultet, høsten 2009

Bakgrunnen for at JSU våren 2009 ønsket en evaluering av ex.fac. var stadige tilbakemeldinger fra studenter på at faget nærmest oppfattes som et fremmedlegeme i juss-studiet. Studentene ser ikke sammenhengen mellom ex.fac. og de andre fagene og det oppfattes som løsrevet fra resten av studiet.

Slik ex.fac. fremstår for den gjengse student i dag er det et fag som av mange nesten utelukkende blir betraktet som ren utkvittering av studiepoeng. Dette gagner verken studentene eller fakultetet. Det er behov for at ex.fac. aktualiseres for studentene slik at fakultetet oppnår det man ønsker med faget, og det i større grad innbyr til refleksjon og engasjement blant studentene.

Videre i dette notatet er det listet opp noen konkrete momenter som JSU anser for å være problematiske eller som bør sees på i evalueringsprosessen:

1. Ex.fac. har en lite synlig profil som et perspektivfag. Det er uklart for studentene hva ex.fac. skal være og hva som er hensikten med faget.
2. Ex.fac. har en uklar og lite informativ fagbeskrivelse.
3. Ex.fac. har blitt et "puggefag" som i liten grad evner å engasjere til refleksjon og perspektiv.
4. Ex.fac. oppleves som løsrevet fra jussen, og det er vanskelig for studenter å se hvordan det man lærer i ex.fac. forholder seg til juss som fag og den mer konkrete jussen.
5. Studentene nedprioriterer faget i stor grad.
6. Stoffet i boken "Rettsfilosofi" oppleves, slik det er oppdelt i pensum i dag, som oppstykket og usammenhengende. Studentene har problemer med å se hvordan de forskjellige delene forholder seg til hverandre.
7. De forskjellige delene av faget er vanskelige å sammenholde, og å se som en enhet. Det er uklart hvorfor det som er med er der, og hva som er hensikten med det utvalget som er der.

8. Læringskravene er dårlige og uklare. De er knyttet direkte opp mot pensumboken og er nærmest kapitteloverskrifter. Dette bygger opp om tendensen til å se ex.fac. som et rent "puggefag" fremfor et perspektiv- og refleksjonsfag (et eksempel på læringskrav som er vage er punkt 3 Rett og stat)

JSU ønsker at man i evalueringsprosessen foretar en bred og åpen gjennomgang av både læringskrav, anbefalt litteratur og undervisning/eksamen, og at man fokuserer på hva man ønsker at studentene skal få ut av faget før man tar stilling til hvilke bøker og hvilket stoff som skal tas med i litteraturen.

Vedlegg F: Studentevaluering 2009

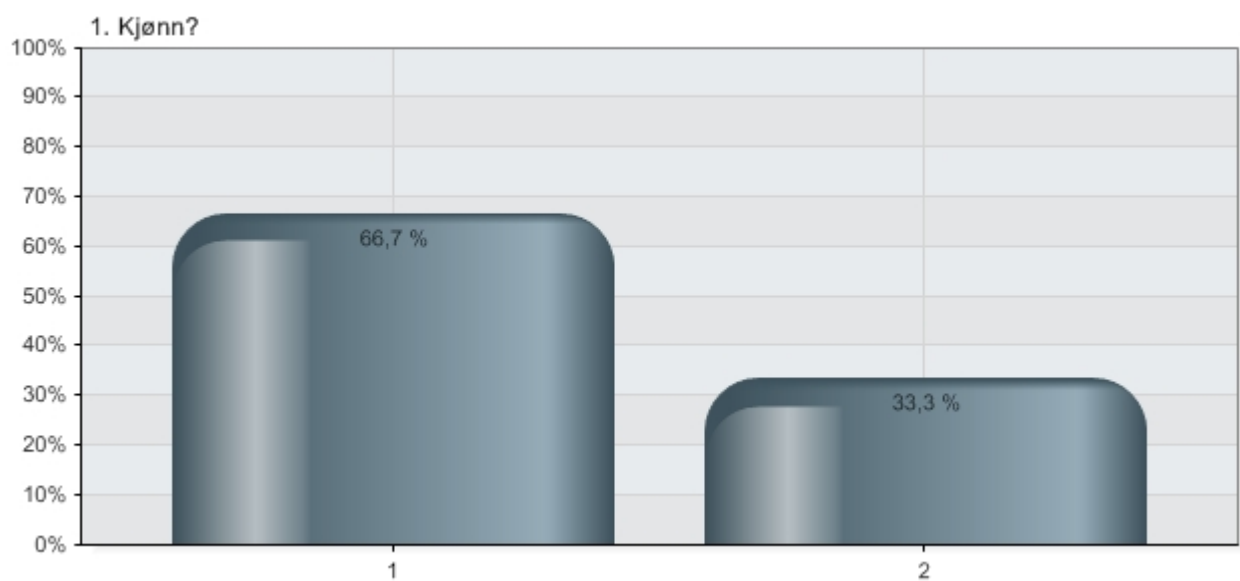
Evaluering av ex.fac høst 2009

Publisert fra 17.09.2009 til 29.09.2009

39 respondenter (39 unike)

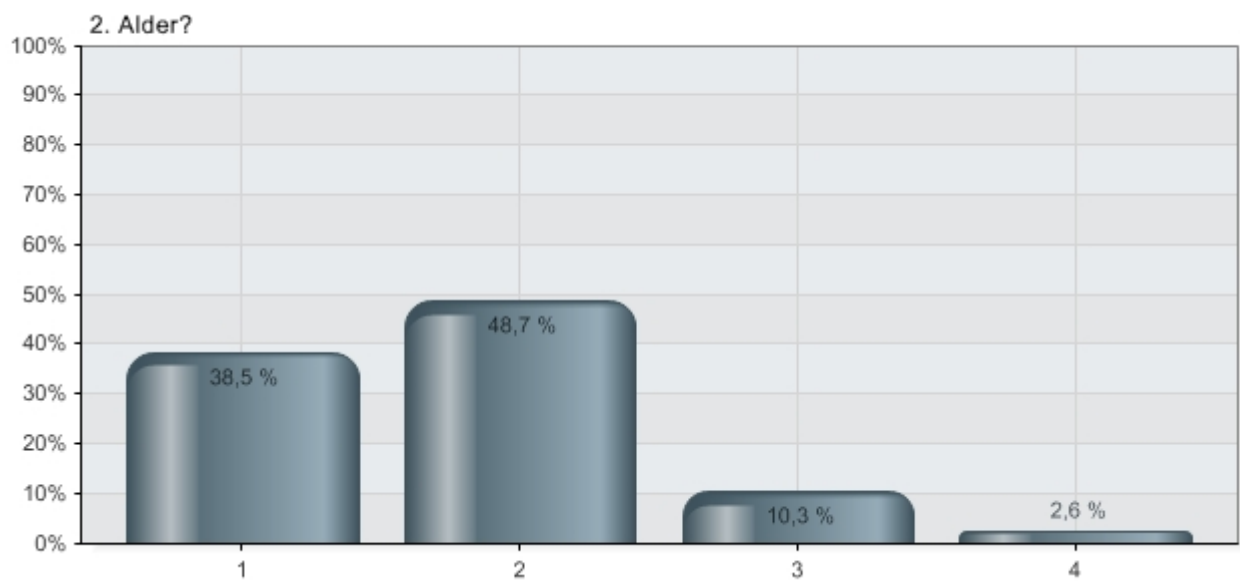
1. Kjønn?

BAKGRUNNSVARIABLER:

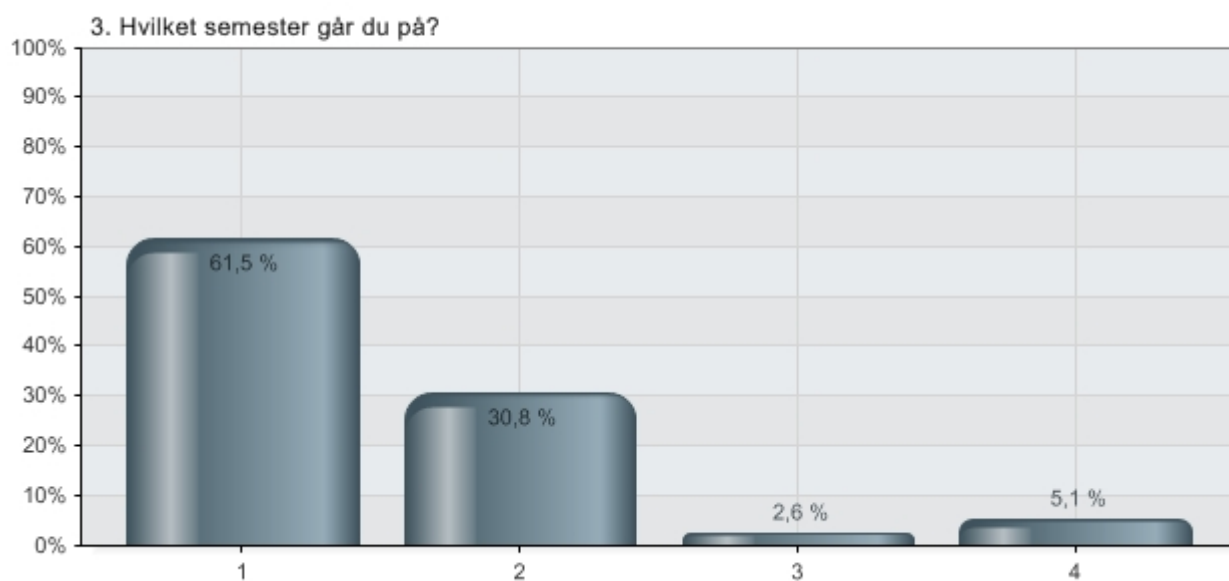
Alternativer	Prosent	Verdi
1 Kvinne	66,7 %	26
2 Mann	33,3 %	13
Total		39

2. Alder?

Alternativer	Prosent	Verdi
1 20 år eller yngre	38,5 %	15
2 21-25 år	48,7 %	19
3 26-30 år	10,3 %	4
4 31 år eller eldre	2,6 %	1
Total		39

3. Hvilket semester går du på?

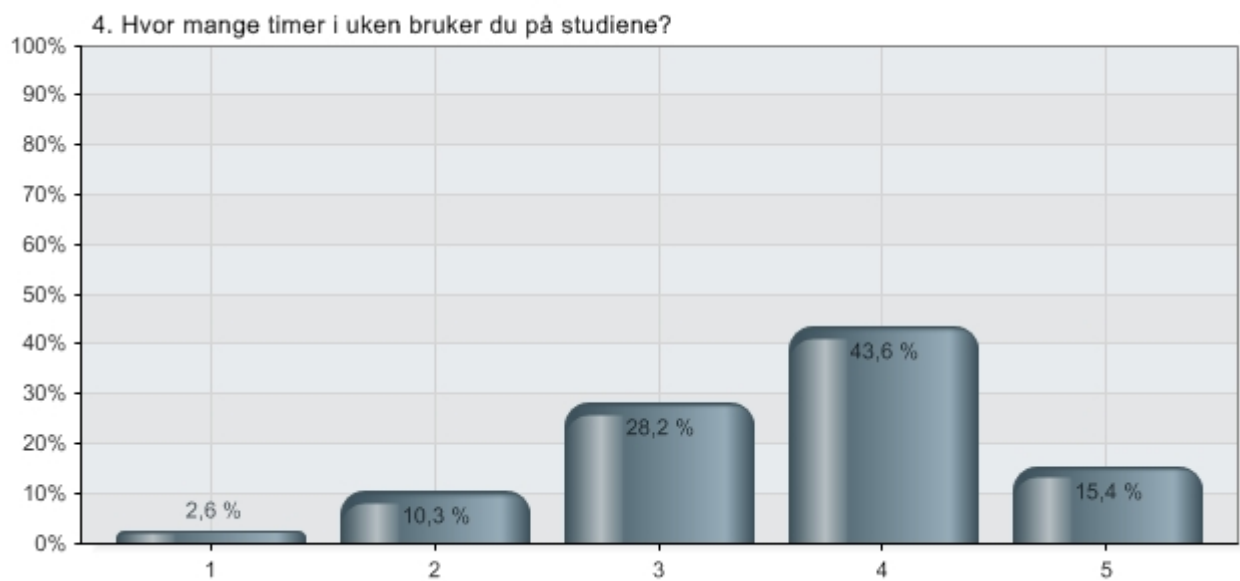

Alternativer	Prosent	Verdi
1 Første semester	61,5 %	24
2 Andre semester	30,8 %	12
3 Begge semestre	2,6 %	1
4 Annet, spesifiser her	5,1 %	2
Total		39

første semester andre avdeling

3. avdeling, første semester

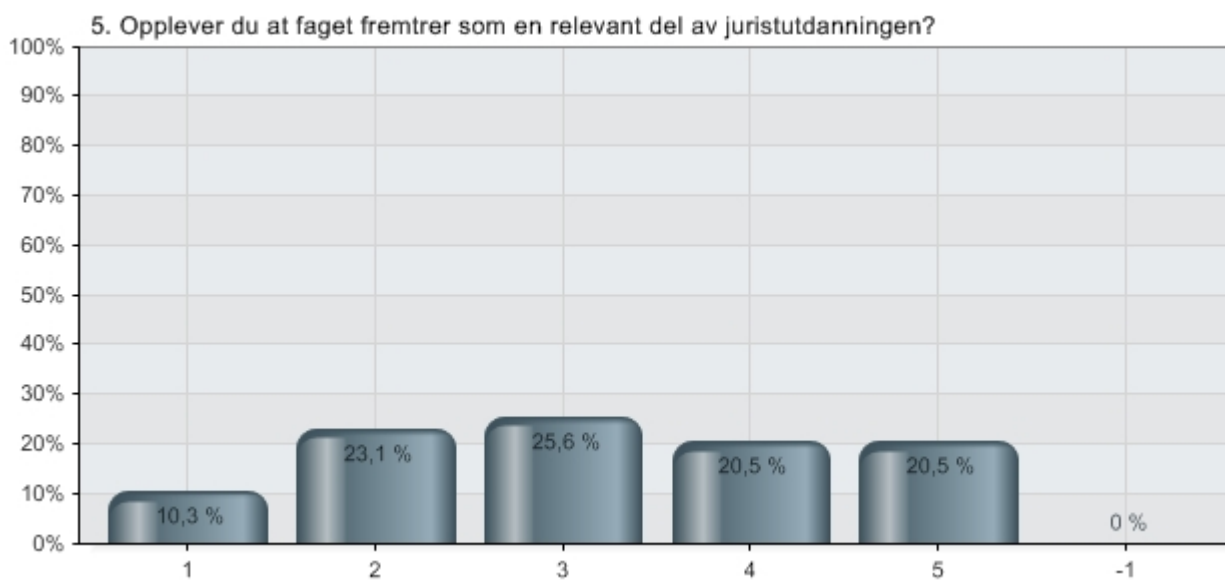
4. Hvor mange timer i uken bruker du på studiene?

Alternativer	Prosent	Verdi
1 0-10	2,6 %	1
2 11-20	10,3 %	4
3 21-30	28,2 %	11
4 31-40	43,6 %	17
5 Mer enn 40	15,4 %	6
Total		39

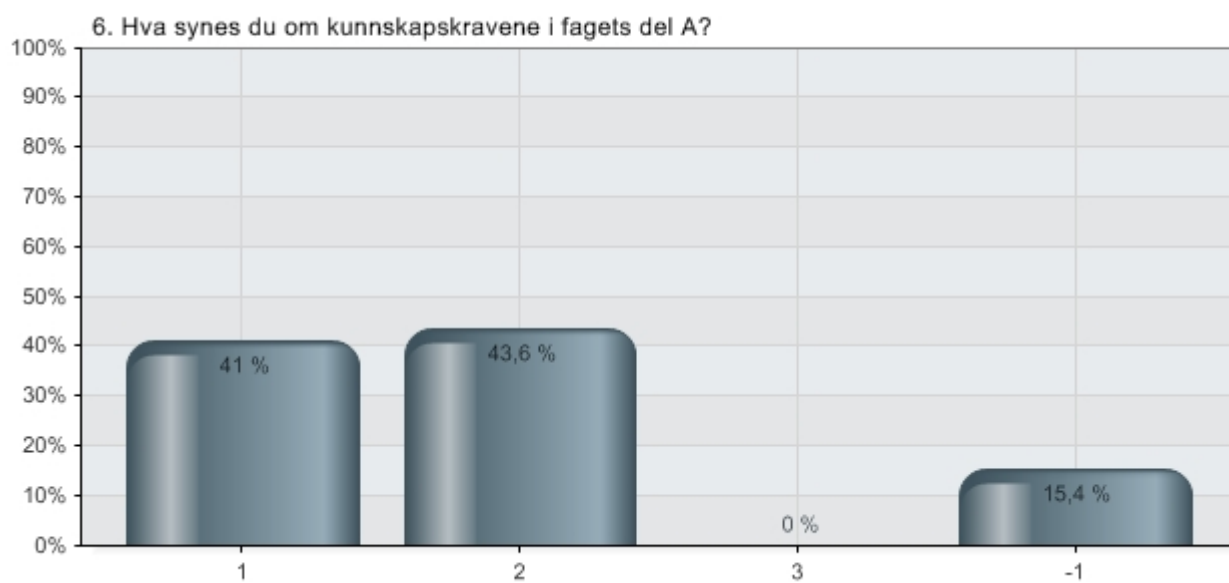
5. Opplever du at faget fremtrer som en relevant del av juristutdanningen?

Fagbeskrivelse og kunnskapskrav:

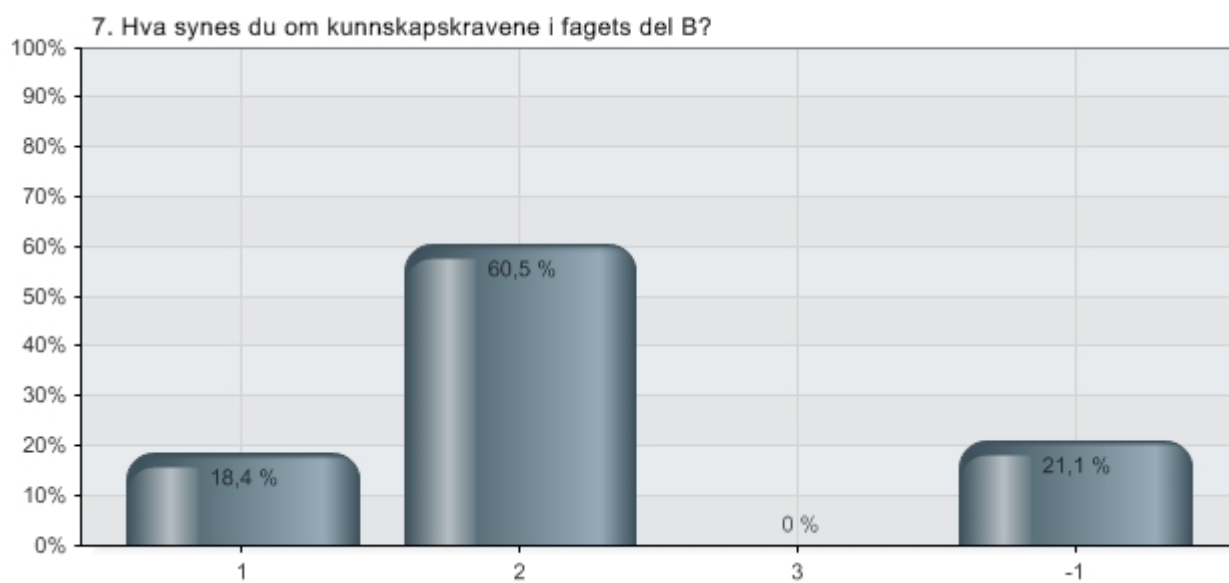
Alternativer	Prosent	Verdi
1 Ikke relevant	10,3 %	4
2 Lite relevant	23,1 %	9
3 Middels	25,6 %	10
4 Litt relevant	20,5 %	8
5 Relevant	20,5 %	8
-1 Vet ikke	0,0 %	0
Total		39

6. Hva synes du om kunnskapskravene i fagets del A?

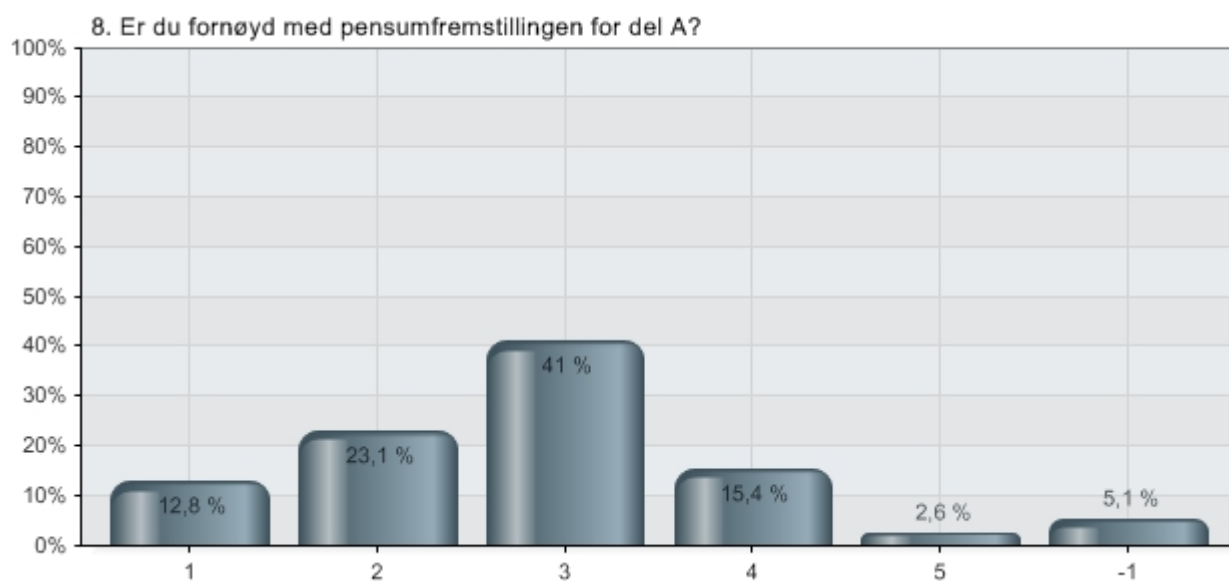
Alternativer	Prosent	Verdi
1 For vanskelige	41,0 %	16
2 Passe	43,6 %	17
3 For lette	0,0 %	0
-1 Vet ikke	15,4 %	6
Total		39

7. Hva synes du om kunnskapskravene i fagets del B?

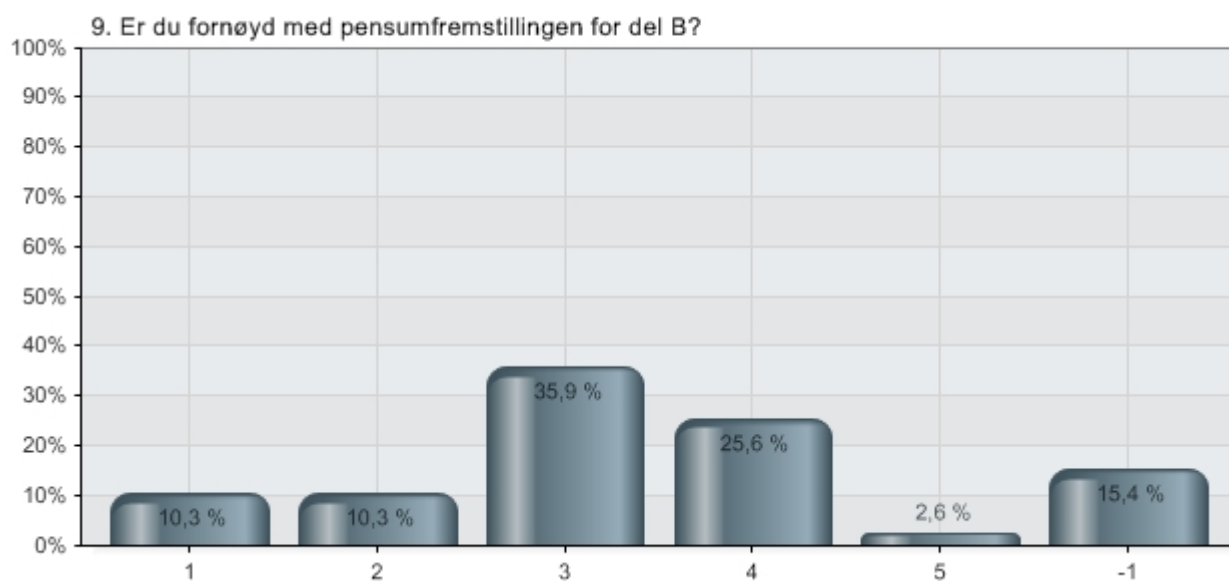
Alternativer	Prosent	Verdi
1 For vanskelige	18,4 %	7
2 Passe	60,5 %	23
3 For lette	0,0 %	0
-1 Vet ikke	21,1 %	8
Total		38

8. Er du fornøyd med pensumfremstillingen for del A?

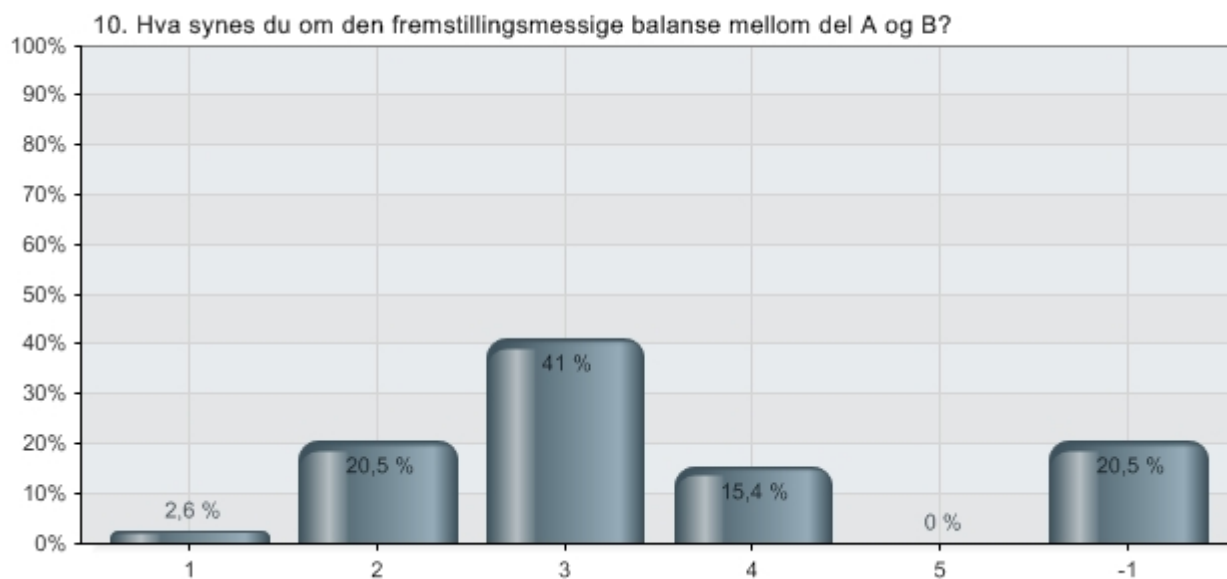
Alternativer	Prosent	Verdi
1 Svært misfornøyd	12,8 %	5
2 Misfornøyd	23,1 %	9
3 Verken eller	41,0 %	16
4 Fornøyd	15,4 %	6
5 Svært fornøyd	2,6 %	1
-1 Vet ikke	5,1 %	2
Total		39

9. Er du fornøyd med pensumfremstillingen for del B?

Alternativer	Prosent	Verdi
1 Svært misfornøyd	10,3 %	4
2 Misfornøyd	10,3 %	4
3 Verken eller	35,9 %	14
4 Fornøyd	25,6 %	10
5 Svært fornøyd	2,6 %	1
-1 Vet ikke	15,4 %	6
Total		39

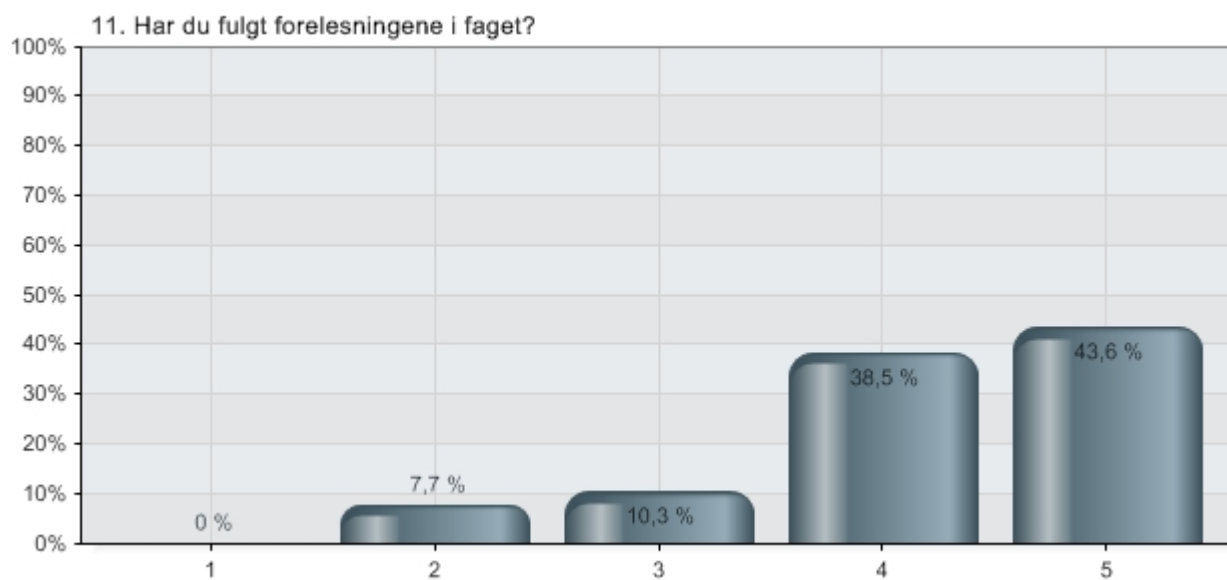
10. Hva synes du om den fremstillingsmessige balanse mellom del A og B?

Alternativer	Prosent	Verdi
1 Svært misfornøyd	2,6 %	1
2 Misfornøyd	20,5 %	8
3 Verken eller	41,0 %	16
4 Fornøyd	15,4 %	6
5 Svært fornøyd	0,0 %	0
-1 Vet ikke	20,5 %	8
Total		39

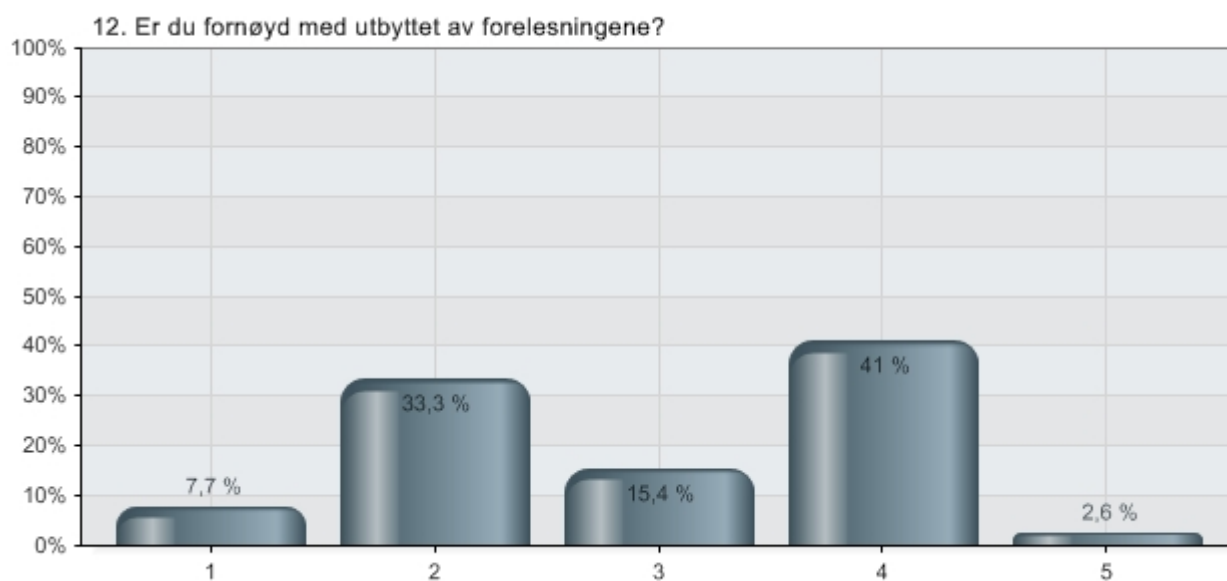
11. Har du fulgt forelesningene i faget?

UNDERVISNINGEN:

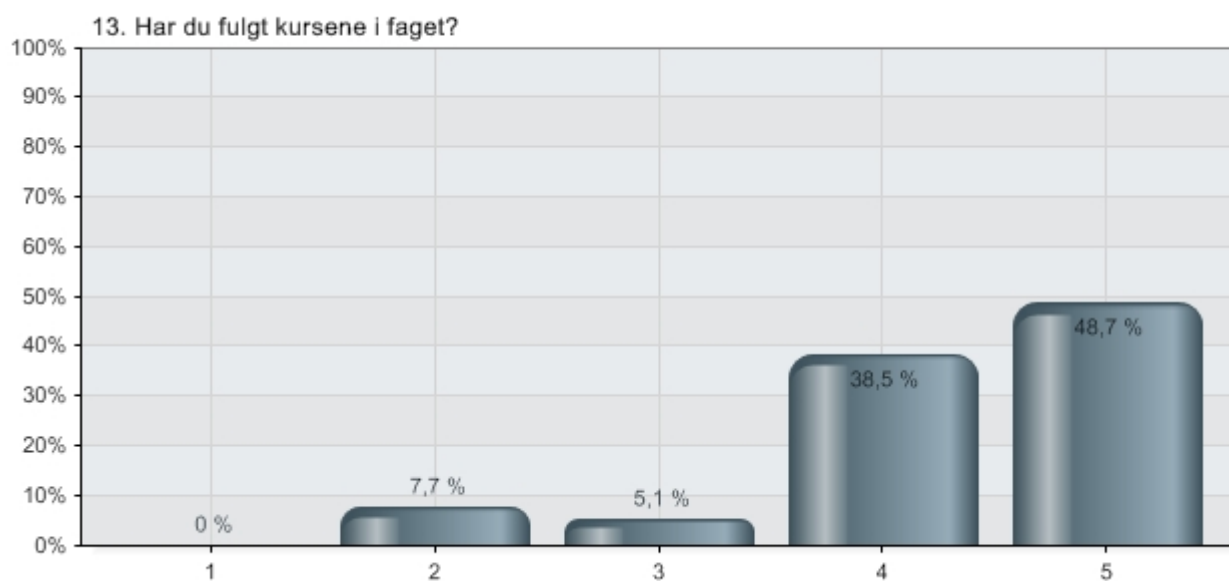
Alternativer	Prosent	Verdi
1 Nei, ingen	0,0 %	0
2 Har vært på under halvparten	7,7 %	3
3 Har vært på halvparten	10,3 %	4
4 Har vært på nesten alle	38,5 %	15
5 Har vært på alle	43,6 %	17
Total		39

12. Er du fornøyd med utbyttet av forelesningene?

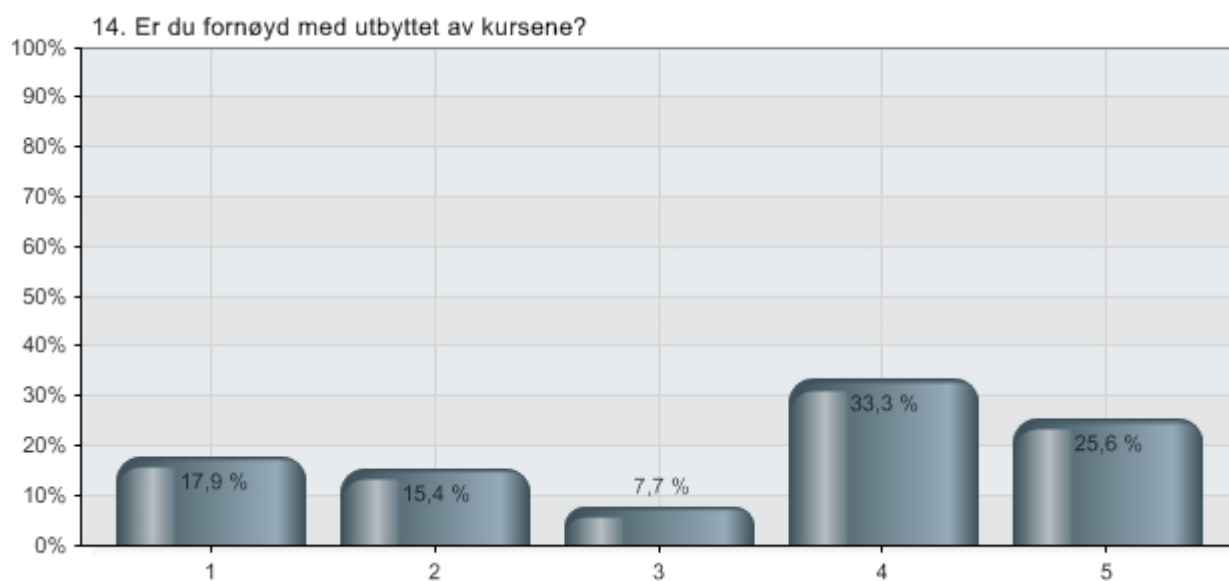
Alternativer	Prosent	Verdi
1 Svært misfornøyd	7,7 %	3
2 Misfornøyd	33,3 %	13
3 Verken eller	15,4 %	6
4 Fornøyd	41,0 %	16
5 Svært fornøyd	2,6 %	1
Total		39

13. Har du fulgt kursene i faget?

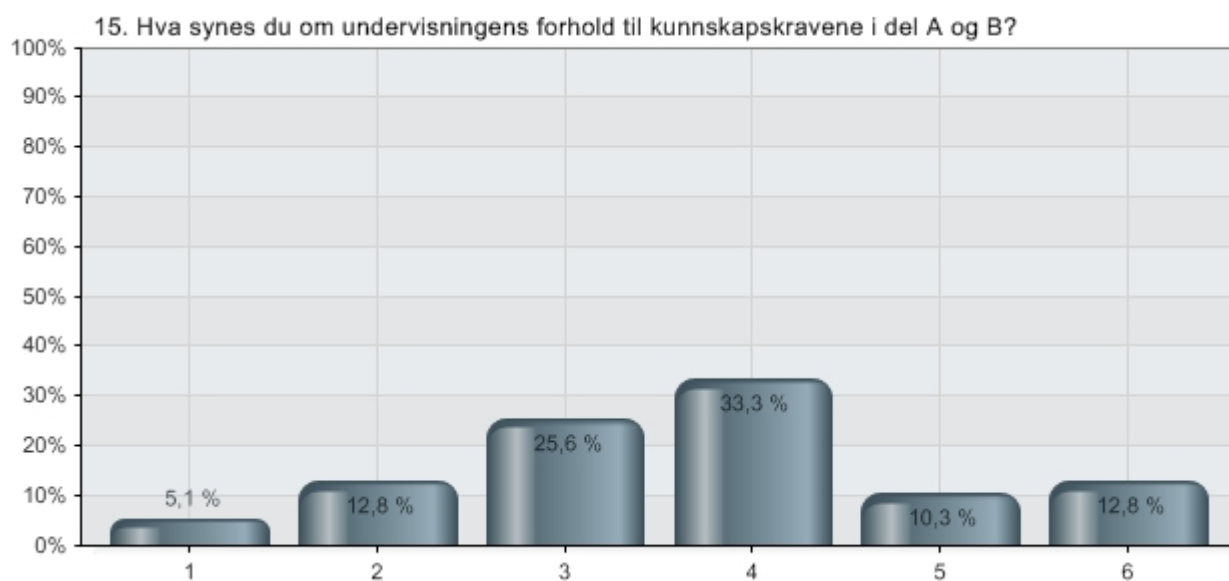
Alternativer	Prosent	Verdi
1 Nei, ingen	0,0 %	0
2 Har vært på under halvparten	7,7 %	3
3 Har vært på halvparten	5,1 %	2
4 Har vært på nesten alle	38,5 %	15
5 Har vært på alle	48,7 %	19
Total		39

14. Er du fornøyd med utbyttet av kursene?

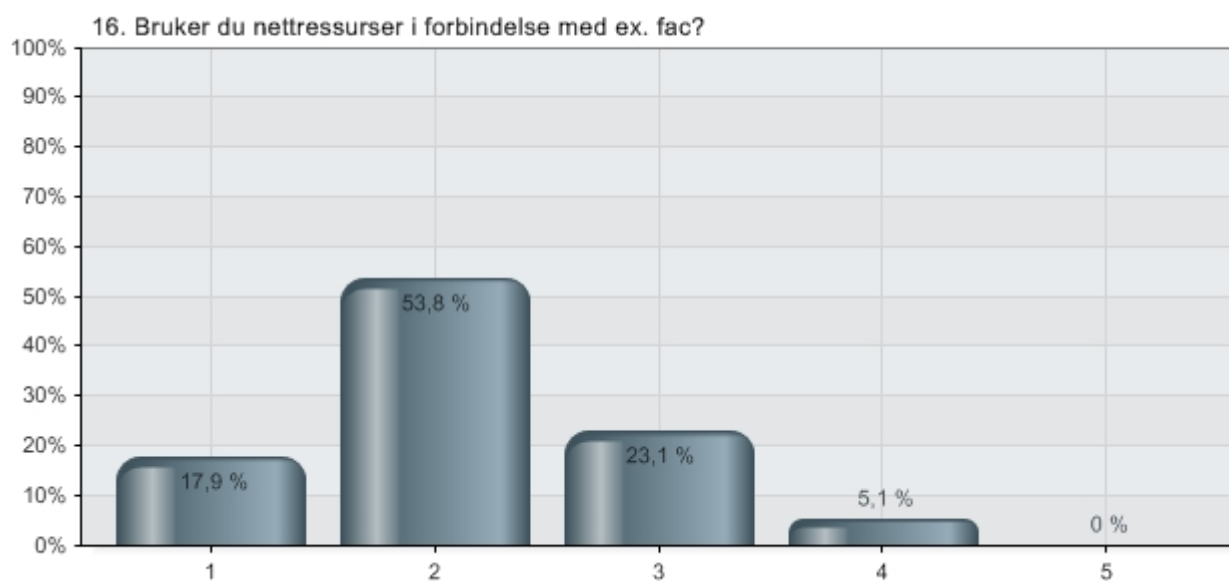
Alternativer	Prosent	Verdi
1 Svært misfornøyd	17,9 %	7
2 Misfornøyd	15,4 %	6
3 Verken eller	7,7 %	3
4 Fornøyd	33,3 %	13
5 Svært fornøyd	25,6 %	10
Total		39

15. Hva synes du om undervisningens forhold til kunnskapskravene i del A og B?

Alternativer	Prosent	Verdi
1 Svært misfornøyd	5,1 %	2
2 Misfornøyd	12,8 %	5
3 Verken eller	25,6 %	10
4 Fornøyd	33,3 %	13
5 Svært fornøyd	10,3 %	4
6 Vet ikke	12,8 %	5
Total		39

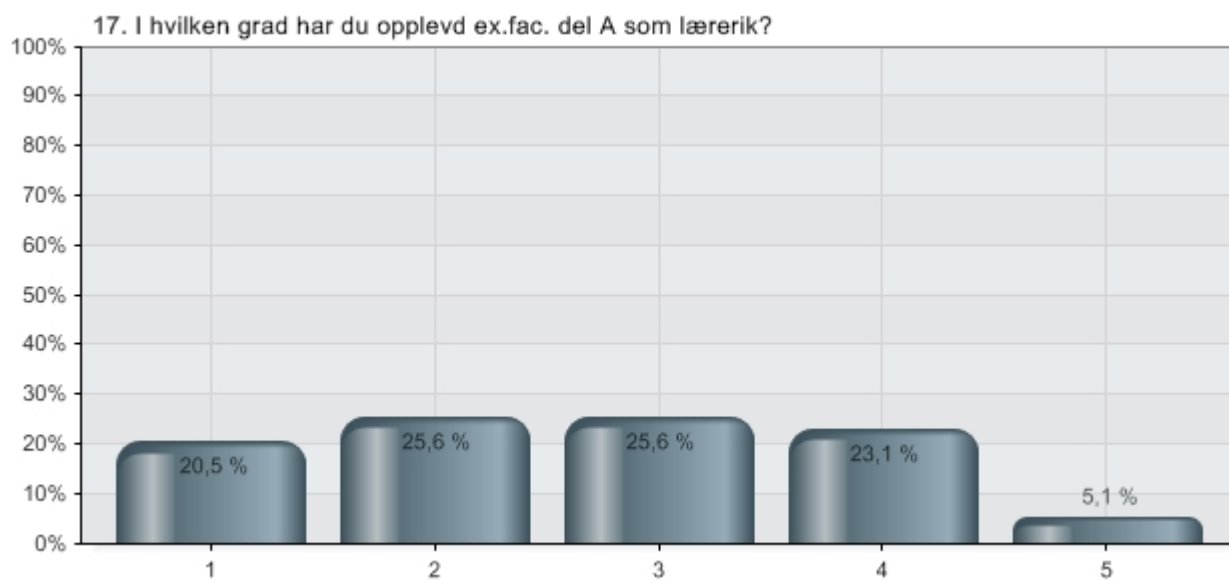
16. Bruker du nettressurser i forbindelse med ex. fac?

Alternativer	Prosent	Verdi
1 Aldri	17,9 %	7
2 Sjelden	53,8 %	21
3 Noen ganger	23,1 %	9
4 Ofte	5,1 %	2
5 Svært ofte	0,0 %	0
Total		39

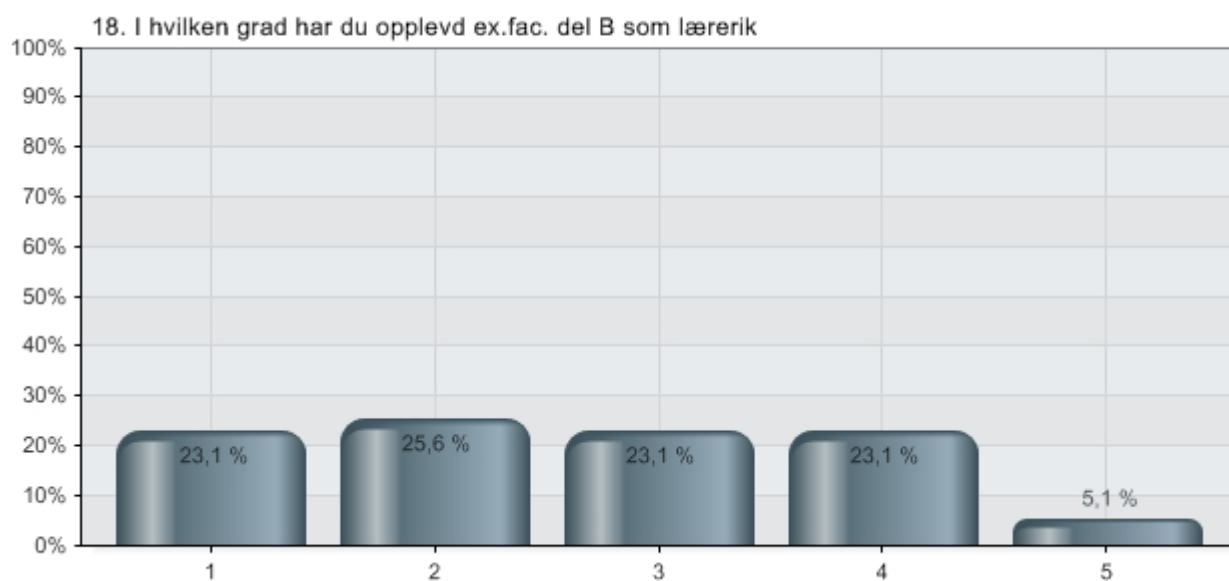
17. I hvilken grad har du opplevd ex.fac. del A som lærerik?

Faget sett i forhold til masterstudiet for øvrig:

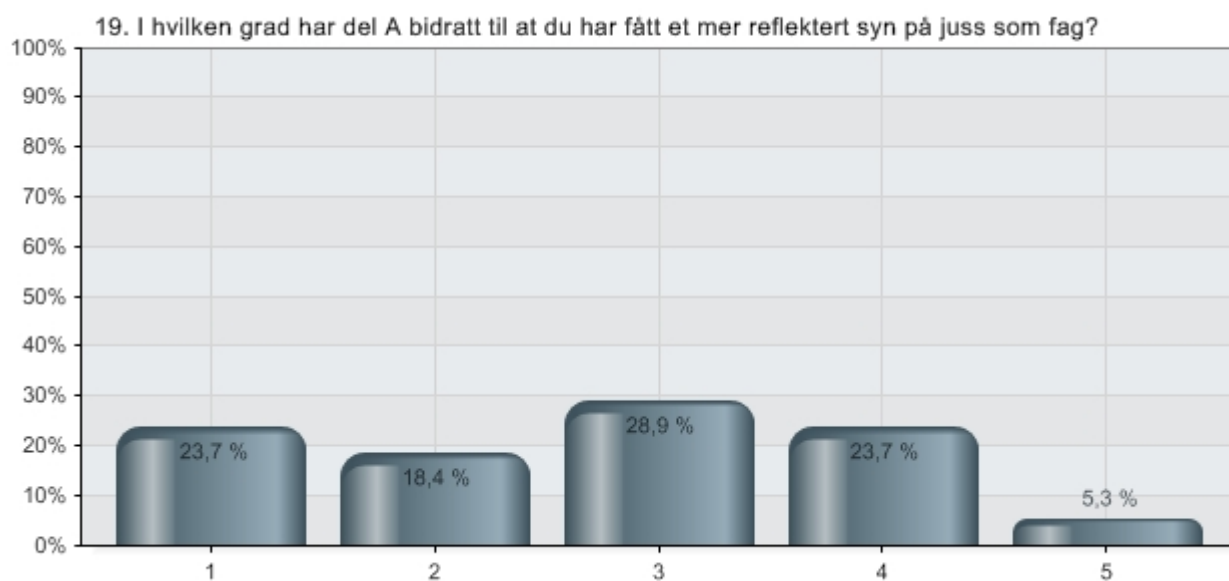
Alternativer	Prosent	Verdi
1 1 - I liten grad	20,5 %	8
2 2	25,6 %	10
3 3	25,6 %	10
4 4	23,1 %	9
5 5 - I stor grad	5,1 %	2
Total		39

18. I hvilken grad har du opplevd ex.fac. del B som lærerik

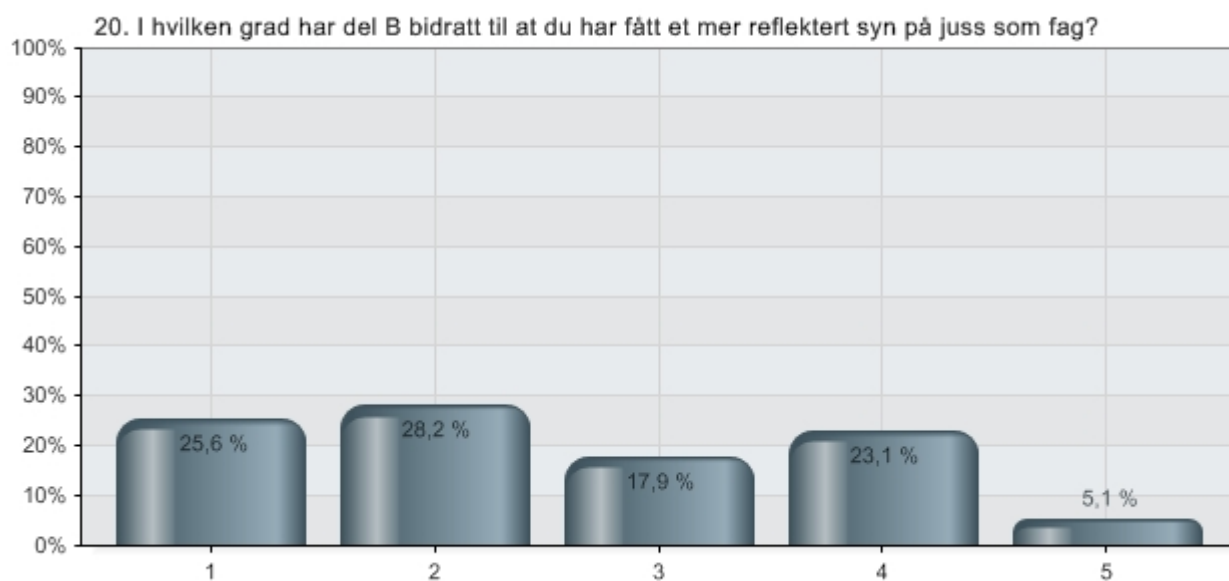
Alternativer	Prosent	Verdi
1 1 - I liten grad	23,1 %	9
2 2	25,6 %	10
3 3	23,1 %	9
4 4	23,1 %	9
5 5 - I stor grad	5,1 %	2
Total		39

19. I hvilken grad har del A bidratt til at du har fått et mer reflektert syn på juss som fag?

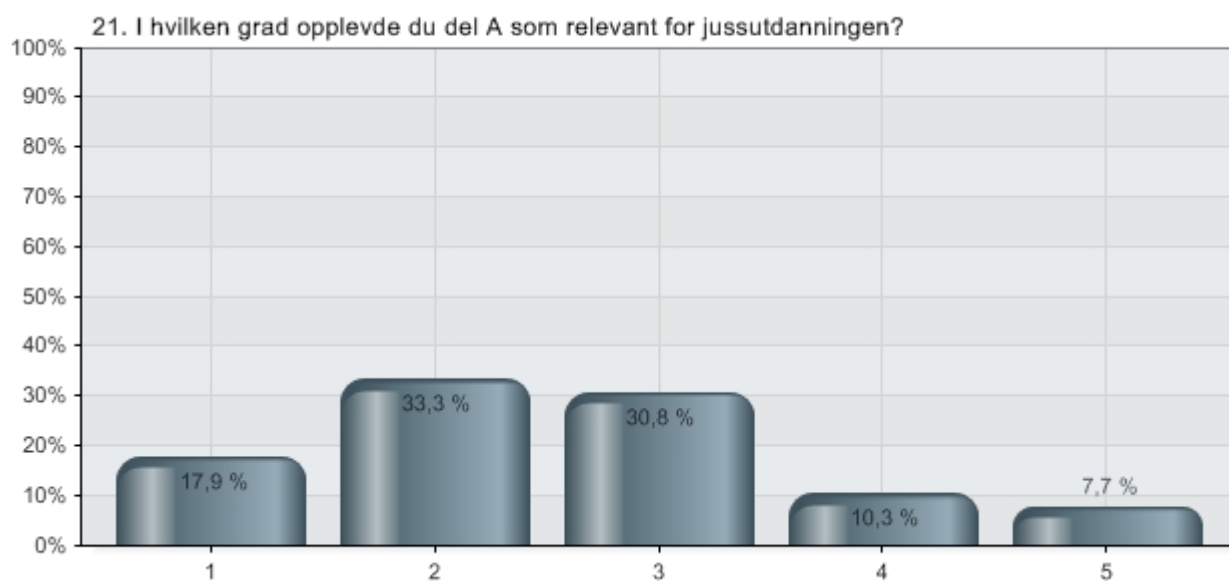
Alternativer	Prosent	Verdi
1 1 - I liten grad	23,7 %	9
2 2	18,4 %	7
3 3	28,9 %	11
4 4	23,7 %	9
5 5 - I stor grad	5,3 %	2
Total		38

20. I hvilken grad har del B bidratt til at du har fått et mer reflektert syn på juss som fag?

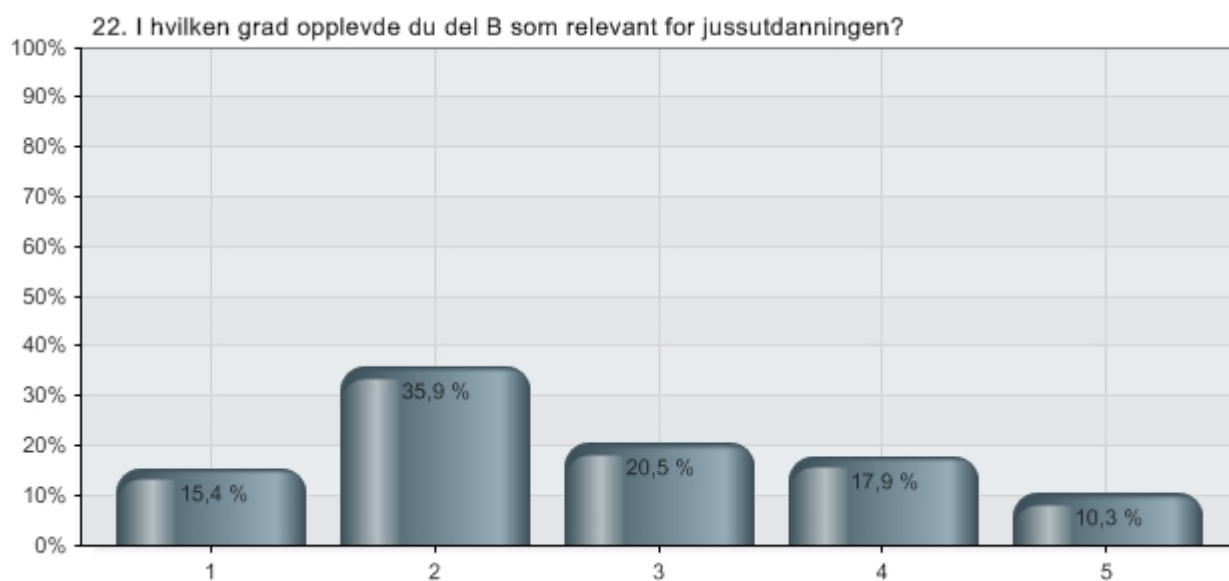
Alternativer	Prosent	Verdi
1 1 - I liten grad	25,6 %	10
2 2	28,2 %	11
3 3	17,9 %	7
4 4	23,1 %	9
5 5 - I stor grad	5,1 %	2
Total		39

21. I hvilken grad opplevde du del A som relevant for jussutdanningen?

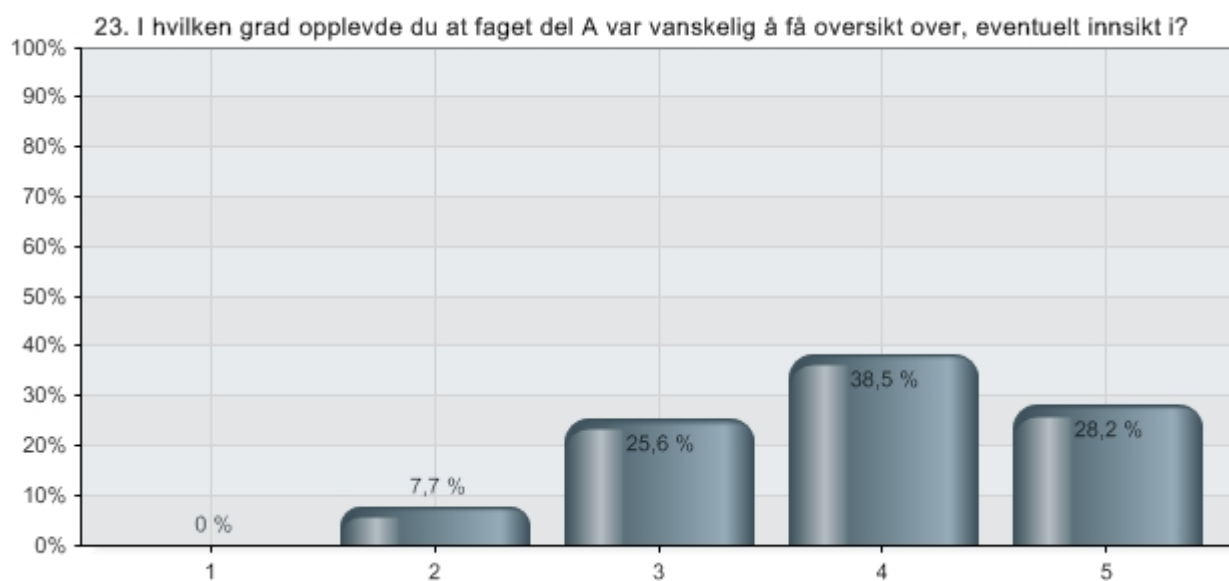
Alternativer	Prosent	Verdi
1 1 - I liten grad	17,9 %	7
2 2	33,3 %	13
3 3	30,8 %	12
4 4	10,3 %	4
5 5 - I stor grad	7,7 %	3
Total		39

22. I hvilken grad opplevde du del B som relevant for jussutdanningen?

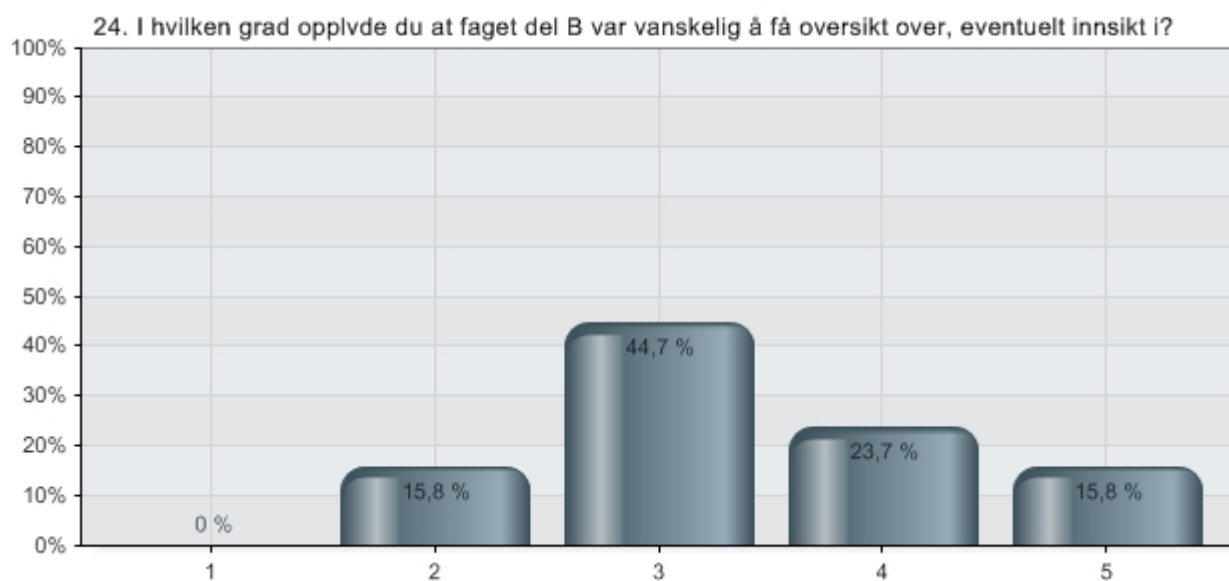
Alternativer	Prosent	Verdi
1 1 - I liten grad	15,4 %	6
2 2	35,9 %	14
3 3	20,5 %	8
4 4	17,9 %	7
5 5 - I stor grad	10,3 %	4
Total		39

23. I hvilken grad opplevde du at faget del A var vanskelig å få oversikt over, eventuelt innsikt i?

Alternativer	Prosent	Verdi
1 1 - I liten grad	0,0 %	0
2 2	7,7 %	3
3 3	25,6 %	10
4 4	38,5 %	15
5 5 - I stor grad	28,2 %	11
Total		39

24. I hvilken grad opplvdde du at faget del B var vanskelig å få oversikt over, eventuelt innsikt i?

Alternativer	Prosent	Verdi
1 1 - I liten grad	0,0 %	0
2 2	15,8 %	6
3 3	44,7 %	17
4 4	23,7 %	9
5 5 - I stor grad	15,8 %	6
Total		38

25. Har du noe mer du vil kommentere kan du gjøre det her:

Vi kunne med fordel ha noen flere kurs-timer.

Tok lang tid å forstå del A ordentlig.

stoffet må foreleses både på forelesning og på kurs på en mer pedagogisk riktig måte slik at man blir interessert i å lære mer. noen

professorer er veldig pedagogiske og legger opp stoffet slik at det fremtrer som viktig, interessant, nyttig for andre deler av jussen

også videre. Synes det er synd når man har forelesning/kurs og jeg er ferdig med et kurs og føler at jeg ikke har fått noe ut av å være

tilstede. Da er det noe feil med undervisnings opplegget og jeg vet at det er flere andre som er enig med meg... jeg prøver selv å til en

hver tid å lære mest mulig og går til forelesning med et ønske om at det skal gjøre at jeg forstår mer. håper noen leser dette og at

opplegget blir endret slik at det i ettertiden blir større interesse rundt faget.

ex.fac-undervisningen bærer preg av få fagpersoner som utfordrer hverandre til å skrive bedre lærebøker og fremstille pensum på en

ok måte. pensum er lite oversiktlig og Eng veksler mellom å overforklare og å ta snarveier som gjør det umulig å henge med.

del a kan vanskelig relateres til resten av studiet, og jeg anser det som hårreisende at profesjonsetikk kun er et lite hefte, i motsetning

til Eng sin bibel. som ferdig utdannede jurister må profesjonsetikk være hundre ganger mer relevant enn om skandinavisk rettsrealisme

egentlig kan bevises eller ei.

da kursholderen fortalte at tre stykker hadde tatt doktorgrad i rettsfilosofi etter krigen, gikk jeg.

Læreboken bør bli bedre! Og et repetisjonshefte burde vært på plass for lengst (vet at det er på vei).

Synes forøvrig man heller burde få inn de emner i exfac som er relevante for utdannelsen og arbeidslivet (f eks profesjonsetikken)gjennom de ordinære jussemner istedenfor å skille det ut som eget emne såpass tidlig i studieløpet.

Lite vits i å måtte

bruke såpass lang tid på et 10sp emne uten at man føler at man får utbytte av det.

Gjør noe med eksamensformen, for eksempel innføre noe av det samme som for exphil.

Jeg vil gjerne gi ros til Ole Marius Emberland, kursleder for gruppe 7 og 8. Han er dyktig og pedagogisk og har gjort en

fantastisk jobb.

Jeg ønsker flere oppgaver i tilknytning til bøkene. Og en del klarere definisjoner. Ennå henger det en del å svever for meg, men håper

at det faller på plass snart. Kurslederen, Svein Eng, var veldig god og grundig. Men vi skulle nok hatt ennå flere kursdager og bedre til
til oppgaver.

Synes at faget er for vanskelig, og krever flere timer lesing, og hverken jeg eller mine venner synes vi får nytte at faget. Exfac er OK å

lese, men synes vi burde ikke ha eksamen i faget samtidig med juss eksamen, fordi vi har flere fag i 2.avd og de krever veldig hardt

jobb, og det er hardt å balansere mellom dem. Dessuten de fleste av oss har ikke fått med seg at det var mulig å ta eksamen i

1.semester, noe som vi burde få bedre beskjed om, fordi det er jo lurt å ta eksamen før 2.avds eksamen!

Dessuten synes jeg at kursene var ikke så lærerik, det avhenget på en måte av foreleser, og vår foreleser satt bare og pratet om

masse annet enn selve faget, greit kom med mangeeeee eksempler, men synes kursene burde fokusere mer på hvor studenter har

svakhet, og hva som er mer relevant for eksamen! Det er jo derfor vi studerer vi sliter oss, synes hadde det vært bedre med hjemme

eksamen i exfac faktisk! Håper at det blir gjort noen endringen!

Lykke til!

Ole Marius Emberland er en utrolig flink kursleder. Helga Varden er en meget inspirerende foreleser. Det er synd at så mange av

jusstudentene har en negativ holdning til filosofi.

Kurset var ikke bra! virkelig!

bedre lærebøker som forklarer de ulike tingene på en mer forståelig måte. Synes det var vanskelig å sette seg inn i boken.

Vedlegg G: Kollegiets vedtak i sak V 5 26. februar 2002

Examen philosophicum tilrettelegges som en 10 studiepoengs modul i bachelorgraden og i aktuelle profesjonsstudier. Studieplanen skal omfatte filosofi- og vitenskapshistorie samt etikk, jf. alternativ II i forslaget fra Rådet for exphil og exfac. Avdeling for examen philosophicum utarbeider innhold i samarbeid med fakultetene, og det tilstrebes at eksempler hentes fra et bredt spekter av fag. Studieplanen behandles i Rådet for exphil og exfac før kollegiebehandling.

Rådet for exphil og exfac bes vurdere nærmere muligheten for å innpasse den type fagstoff som etterlyses i høringsuttalelsen fra Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet i et allment opplegg.

Examen facultatum tilrettelegges som en 10 studiepoengs modul ved de fakulteter/studier som har dette i dag. Rammen for exfac skal være grunnlagsproblemer, herunder vitenskapsteori, innenfor sentrale emner som behandles på fakultetet eller i studieprogrammet. Det faglige og administrative ansvaret for exfac legges til det enkelte fakultet eller styret for det enkelte studieprogram. Lærere fra Filosofisk Institutt skal delta i arbeidet med å konkretisere studieplanene. Det skal være konvertibilitet fra et studieprogram til et annet. Unntak kan forekomme når exfac-delen ivaretar spesielle redskapsfag. Slike unntak godkjennes av Kollegiet.

Kollegiet ser den innholdsmessige revisjon av exphil/exfac som en god anledning til å få pensumtekster av kvinnelige forfattere bedre representert på pensum, og kjønnsperspektivene på tenkning, filosofi og vitenskap bedre integrert i undervisningen.

Fakultetene fastsetter selv hvor exphil- og exfac-delene skal legges i de enkelte studieprogram.

Universitetsdirektøren bes om å komme tilbake til opplegget for å integrere exphil og exfac i det juridiske profesjonsstudiet når stortingsmeldingen om unntak fra gradsstrukturen foreligger.

For profesjonsrettede bachelorprogrammer der vitenskapsteori og etikk er integrert i fagmodulene, kan Kollegiet gi fritak for exphil og/eller exfac.

Fakultetene og Avdeling for examen philosophicum bes om å samarbeide om en hensiktsmessig tilrettelegging av exphil og exfac i de nye studieprogrammene. Innhold, læringsformer og eksamensformer må vurderes spesielt.

Universitetsdirektøren bes om å utrede og komme tilbake til de økonomiske konsekvensene av omleggingen, og de nødvendige endringer i regelverket.